

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Ústav archivnictví a pomocných věd historických

**Hospodář Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše
Černobýla**

Diplomová práce

Veronika Švehlová
České Budějovice 2010

OBSAH

1. Úvod.....	4
2. Hospodář.....	6
2.1. Vnější popis tisku	6
2.2. Rozbor obsahu tisku	8
3. Vrchnostenská správa v 16. století	24
4. Zastoupení hospodářské literatury v knihovnách.....	32
4.1. Církevní knihovny.....	32
4.2. Zámecké knihovny.....	33
4.3. Měšťanské knihovny.....	34
5. Závěr.....	38
6. Anotace	40
7. Annotation	41
8. Seznam pramenů a literatury	42
9. Přílohy.....	44

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci na *Hospodář* Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla vypracovala samostatně a použila jsem jen prameny a literaturu, které uvádím v Seznamu pramenů a literatury.

V Třeboni dne 30. dubna 2010

.....

Veronika Švehlová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Josefovi Hrdličkovi, Ph.D. za odborné vedení při zpracování této diplomové práce.

1. ÚVOD

Tématem této diplomové práce je *Hospodář*¹ Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla. Tento tisk, který tvoří přílohu mé práce, vydal roku 1587 Daniel Adam z Veleslavína a spojil do něho dva starší tisky, jejichž autory byly Jan Brtvín z Ploskovic a Mikuláš Černobýl. Ve své práci se věnuji nejen struktuře a obsahu tohoto tisku, ale také se ho snažím interpretovat v porovnání s dobovou hospodářskou literaturou. Ve své diplomové práci se tedy zabývám tzv. hospodářskou literaturou v 16. století, která se soustředila na různé oblasti řízení a správy rozmanitých hospodářských provozů, například rybníků, pivovarů, ovčínů, vinic a podobně.

Raný novověk byl dobou, kdy se měnila struktura správy na panstvích. Z původně menších panství se stávala velká dominia, která potřebovala pro své správné fungování dobře propracovaný správní aparát. V druhé polovině 15. století se utužilo poddanství a na přelomu 15. a 16. století došlo k ekonomickým změnám v hospodářství. Všechny tyto změny si vynutily kvalitativní a kvantitativní rozšíření úředního aparátu zejména na šlechtických panstvích. Na jednotlivých dominiích tak vznikl centrální a lokální správní aparát. Centrální (nebo také ústřední) aparát se rozvíjel hlavně v 16. století, sídlil v panské kanceláři a měl pod sebou správu menších správních jednotek, které řídil lokální aparát. Tato diplomová práce se v návaznosti na *Hospodáře* zabývá především lokální správou, která je právě v tomto tisku popsána.

První kapitola je věnována *Hospodáři*, jeho struktuře a také obsahové stránce. Zařadila jsem do ní rovněž životopisy obou autorů. O životě Jana Brtvína z Ploskovic jsem toho bohužel mnoho nezjistila. Vyhledávala jsem v knihopisu², v díle Václav Březana³ i v Ottově naučném slovníku, ale o této osobě zde bylo velice málo informací. O

¹ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář, knížka velmi užitečná, zavírajíc v sobě předně navedení života křesťanského, jakby ti, kterýž v světě nad jinými panují sami sebe i sobě poddané spravovati měli. Potom gruntovní správu a pořádek všelijakého hospodářství zvláště při panstvích a zbožích potřebná pánům, kterýž veliké statky na zemi mají*, Praha 1587, předmluva, nestránkováno.

² www.clavmon.cz

³ Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I.*, Praha 1985.

Mikuláši Černobýlovi je známo více údajů. Našla jsem je v Ottově naučném slovníku, ale čerpala jsem i z dalších zdrojů.⁴

V druhé kapitole porovnávám správu panství, jak je popsána ve studovaném tisku, se správním aparátem u různých šlechtických rodů, především u Rožmberků nebo Pernštejnů.

Třetí kapitola se věnuje hospodářské literatuře, která v raném novověku existovala. Je však nutné podotknout, že se nejedná o veškerou hospodářskou literaturu, ale pouze o výběr publikací ke zkoumanému tématu. Zároveň se pokusím popsat, jaké bylo zastoupení hospodářských knih, včetně tisku, který byl předmětem mé práce, v měšťanských a zámeckých knihovnách.

⁴ <http://www.izatec.cz/pruvvyv4.php>

2.1. HOSPODÁŘ

2.1.1. VNĚJŠÍ POPIS TISKU

Studovaný tisk se skládá ze dvou částí. První sepsal Jan Brtvín z Ploskovic a druhou Mikuláš Černobýl. Dílo Jana Brtvína *Knížka, jež dvě stránky v sobě držela, o způsobu a životu křesťanském a o pořádku s strany hospodářství*⁵ bylo samostatně vydáno roku 1535. Kniha Mikuláše Černobýla *Zpráva jednomu každému pánu velmi užitečná, kterak statek svůj i úředníky své řídit, spravovati i k nim dohlédati má, též také úředník kterak se jedenkaždý při svém úřadě zachovati má*⁶ vyšla poprvé v roce 1538. V jednom svazku byly obě knihy vydány roku 1587 z tiskařské dílny Daniela Adama z Veleslavína pod názvem *Hospodář, knížka velmi užitečná, zavírajíc v sobě předně navedení života křesťanského, jakby ti, kterýž v světě nad jinými panují sami sebe i sobě poddané spravovati měli. Potom gruntovní správu a pořádek všelijakého hospodářství zvláště při panstvích a zbožích potřebná pánům, kterýž veliké statky na zemi mají*, kde Daniel Adam z Veleslavína správně pochopil, že Černobýlovo dílo tematicky souhlasí a doplňuje tisku Jana Brtvína. Ke svému vydání napsal Daniel Adam z Veleslavína předmluvu a věnoval tuto knihu „*Urozenému panu Janovi Labounskému z Labouně a na klášteře Hradišti nad Jizerou, pánu a příteli mému zvláště milému*“.⁷ Právě tento společný Veleslavínův tisk se stal předmětem mého studia.

Tisk má na prvních 14 stranách předmluvu a poté následuje 270 stran textu. Text je tištěný, jako psací látka je použitý papír.

Tisk Jana Brtvína z Ploskovic se dělí, kromě předmluvy a závěru, na dvě části. První část se zabývá křesťanským životem, druhá hospodářstvím. Část zabývající se způsobem křesťanského života je rozdělena do čtyř kapitol. Oblast věnující se hospodářství je rozdělena do šesti kapitol.

⁵ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Knížka, jež dvě stránky v sobě držela, o způsobu a životu křesťanském a o pořádku s strany hospodářství*, Praha 1535.

⁶ Mikuláš ČERNOBÝL, *Zpráva jednomu každému pánu velmi užitečná, kterak statek svůj i úředníky své řídit, spravovati i k nim dohlédati má, též také úředník kterak se jedenkaždý při svém úřadě zachovati má*, Praha 1538.

⁷ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*.

Tisk Mikuláše Černobýla má na rozdíl od Jana Brtvína pouze jednu část. Stejně jako Brtvínův je dělen do kapitol. Tyto kapitoly jsou věnovány pánům a úředníkům – jejich vlastnostem a povinnostem. Také jsou zde dopodrobna popsány povinnosti a práva jednotlivých zástupců řemesel na panství, např. purkrabího, hejtmana, porybného, šafáře, písaře, pekaře nebo mlynáře.

Podle klasifikace, kterou ve své monografii i hospodářských instrukcích provedl Václav Černý, je tento tisk možné zařadit mezi nepravé instrukce. Byly to tištěné rady a návody určené ke správě panství nebo určitého zemědělského odvětví. Takto tištěné instrukce nebyly to samé, co nařízení vydaná vrchností pro své panství. Nelze je však opomíjet, protože je hospodářští úředníci četli a čerpali z nich informace. Tyto tisky měly většinou všeobecný ráz (Brtvín, Černobýl) nebo konkrétnější ráz (Knobloch⁸, Dubravius⁹).

Jan Brtvín z Ploskovic se narodil v průběhu první poloviny 15. století. Bohužel není známo přesné datum narození. V knihopisu je u jména Jana Brtvína z Ploskovic poznámka, že se narodil mezi léty 1401-1500. Kolem roku 1550 byl rožmberským písařem v Drslavicích a ve své době byl považován za zemědělského odborníka. V Drslavicích však ukradl peníze a zmizel s nimi do Salzburku, kde byl později dopaden a uvězněn: „*Ten svývolně odtud, neučiniv počtu, s nějakou sumou peněz vyvázl.*“¹⁰ V Salzburku také později zemřel.

Mikuláš Černobýl se narodil v roce 1495 v Žatci. Studoval svobodná umění ve Witemberku, kde také v roce 1518 studium dokončil. Po návratu do Žatce se stal rektorem tamní městské školy. U tohoto povolání však nezůstal, když ve funkci městského písaře nahradil Valentina Meziříčského. Roku 1526 se účastnil zasedání českého zemského sněmu. Jeho kariéra však tímto úřadem neskončila. Mikuláš Černobýl se stal radním a brzy poté také primátorem města Žatce. V roce 1547 za prvního protihabsburského odboje, k němuž se připojila některá královská města, se Černobýl i s měšťany postavil na stranu odbojných stavů. Císař Ferdinand I. chtěl ve městě přenocovat, ale Černobýl byl ochoten vpustit pouze císaře s nejbližším doprovodem. Dotčený císař se proto městu vyhnul a Mikuláše Černobýla poslal do vyhnanství. Jeho vyhnanství však netrvalo dlouho, protože se za něho u císaře přimluvili přátelé, a na základě toho mu byl trest

⁸ Aleš KNOBLOCH z Pirnssdorfu, *Regiment zprávy ovčího dobytka*, Praha 1561.

⁹ Jan SKÁLA z Doubravky (Dubravius), *De piscinis*, Vratislav 1547

¹⁰ Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I*, Praha 1985, s. 55.

odpuštěn. Jeho kariéra pokračovala, již roku 1549 se opět účastnil pražského sněmu a vrátil se do žateckého primátorského křesla. V Žatci zůstal až do své smrti v roce 1556.¹¹

2.1.2. ROZBOR OBSAHU TISKU

Předmluva Daniela Adama z Veleslavína zařazená na úvod tisku zavede čtenáře k biblickému vzniku života na zemi. Bůh stvořil Adama, aby obhospodařoval půdu, choval dobytek a staral se o ráj. To však jen do té doby, než Adam poslechl svoji ženu, podlehl jejím svodům a ukousnul si ze zakázaného jablka poznání: „*Adamovi řekl Bůh: Žes uposlechl hlasu ženy své a jedl jsi z stromu toho, kterýž jsem zapověděl řka Nebudeš jísti z něho. Zlořečená země pro tebe, s bolestí jísti budeš z ní po všechny dny života svého. Trní a bodláčí ploditi tobě bude i budeš jísti byliny polní. V potu tváři své chléb jísti budeš, dokavadž se nenavrátiš do země, z níž jsi vzat, nebo prach jsi a v prach se navrátiš.*“¹² Z tohoto si Adam vzal ponaučení a k práci vedl i své syny – Kain se stal oráčem a Abel pastýřem ovcí. Také Noe se po potopě zabýval hospodařením – staral se o vinice. Stejně tak i ostatní biblické postavy jako Abrahám, Lot, Jákob i Izák chovaly dobytek, byly pastýři, staraly se o vinice a domácí zvířata. Ne všude však bylo podle Veleslavína pastevectví uznáváno jako „slušné“ zaměstnání: „*Egyptští v ohavnosti mají všechny pastýře stáda*“.¹³ K hospodářskému životu patřila mimo pastevectví také orba pole, opatrování zahrad, štěpnic a vinic, krmení domácího ptactva, chov včel a ryb. Bible také vypráví o Jobovi a jeho majetku. Měl ovce, velbloudy, osly a voly a tato zvířata dokázal využít nejenom k vlastní potřebě, ale také k pomoci chudým – dával jim vlnu z ovcí, mléko, sýr, maso apod. Protože měl Job velké hospodářství, bylo zapotřebí, aby měl i čeledíny: „*A kdež jest veliké hospodářství, mnoho dědin a dobytka, tu také bývá potřebí veliké čeledi, aby vždycky pohotově a před rukama byli služebníci, pacholci, děvky, nádeníci, dělníci, tesaři, kováři [etc.], z nichž každý svou práci obzvláštní má a své povolání vykonává, jakž to vše při velikých dvořích na oko spatřiti se může.*“¹⁴ Všechny tyto

¹¹ Ottův slovník naučný

¹² Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. předmluva, nestránkováno.

¹³ TAMTÉŽ, s. předmluva, nestránkováno.

¹⁴ TAMTÉŽ, s. předmluva, nestránkováno.

postavy zde Veleslavín zmínil záměrně, aby čtenář viděl, že i z „obyčejného“ člověka se může stát osoba vážená a vysoce postavená, jako např. David, který se od pasení ovcí dostal až k vrchní správě království, nebo jako Mojžíš, který byl od pasení dobytka povolán, aby vyvedl izraelský lid z Egypta. K tomu, abychom měli úspěch stačí být poctivý a upřímný.

První část tisku Jana Brtvína se věnuje tomu, jak být správným křesťanem a jak se chovat k lidem v blízkém okolí. V prvním případě by správný křesťan měl mít ženu a děti a vést je ke správnému a ctnostnému životu. Je zde sice zmíněno, že by bylo lepší žít v čistotě celý život, ale protože to málokdo dokáže, má mít muž jednu ženu a žena jednoho muže. Manželství by nemělo být uzavřeno za účelem zisku, ale jako výstraha smilstvu: „*Protož jakýmž úmyslem v ten stav vkračují, takovéž štěstí mívají.*“¹⁵ Muž si má vzít za manželku dobrou, bohabojnou a rozumnou ženu. Hlavou rodiny je muž. Manželé jsou si souzeni až do konce života, jeden druhého nesmí opustit: „*[K]dožkoli propustil by manželku svou, leč pro cizoložstvo, a jinou pojme, cizoloží. A kdož propuštěnou pojme, také cizoloží.*“¹⁶ Na vše, co se v životě přihodí, je lepší být ve dvou, protože si oba partneři mohou navzájem pomáhat: „*Padne li jeden, pozdvihne ho druh jeho. Běda samotnému, nebo padne li, nemá tovaryše, kterýž by ho pozdvihl.*“¹⁷ Když je člověk sám, může být snadno přemožen, ale ve dvou se mohou ubránit lépe. Přes veškeré překážky, které se člověku stavějí do cesty, nemá přestat věřit v Boha. Víra v Boha pomůže tyto překážky překonat: „*Důvěř se Bohu a on tě vytrhne, krácej přímou cestou a doufej v něho.*“¹⁸

Ideální manželka měla být podle Brtvína bohabojná, rozumná a také věrná svému muži. Protože Bůh stvořil nejprve muže a poté ženu, měla žena svého muže poslouchat a neodmlouvat mu. Měla se také postarat o bezchybný chod domácnosti, ať už se jednalo o stravu, oblečení, úklid a nebo starost o děti. K péči o domácnost připadala i péče o domácí hospodářství – slepice, kachny, husy, dojení a zpracování mléka (tvaroh, máslo, sýr). Někdy vypomáhaly ženy na poli, ale zde vykonávaly pouze lehčí práce jako vázání snopů nebo sbírání vytroušených klasů. Když šla žena do kostela, musela mít na hlavě příkrývku, protože pokud by ji neměla, byla by brána jako holohlavá a tím by

¹⁵ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 5.

¹⁶ TAMTÉŽ, s. 9.

¹⁷ TAMTÉŽ, s. 4.

¹⁸ TAMTÉŽ, s. 11.

svému muži udělala ostudu. Každá žena měla nosit dlouhé vlasy, aby se odlišila od muže. Ve společnosti se měla žena prezentovat jako věrná a poslušná žena a neměla se zbytečně zdobit různými šperky a mašlemi ve vlasech. Její oblečení mělo být střídme a nevyzývavé.

Ideální muž měl podle Veleslavína být stejně jako žena bohabojný, rozumný a věrný své ženě. Muž byl hlavou rodiny, musel se tak postarat o finance pro rodinu, aby ji uživil. Měl na starosti i čeledíny a děvečky. Nejen že jim rozděloval práci, ale také je živil a šatil. Každý muž musel také zvládat práci na poli: „*Převážná část polních prací, orba, vláčení, setí, sklizeň, bývala určena mužům, hlavně práce s potahem.*“¹⁹ Na rozdíl od žen měli muži nosit krátké vlasy a do kostela chodit bez pokrývky hlavy.

Pokud měli manželé děti, museli je vést ke cti, poslušnosti a bohabojnosti. Rodiče měli děti po zásluze trestat, protože dítě, které nebylo za své činy potrestáno, si neuvědomilo jejich špatnost: „*Budeš li je metlou mrskati, duši jeho z pekla vytrhneš.*“²⁰ Pokud se otcí narodila dcera, měl ji hlídat jako oko v hlavě, aby se nedopustila hříchu a neudělala svému otci ostudu: „*Máš li dceru ne velmi stydlivou, měj se k ní tvrdě a přísne, aby, jsoucí svobodná, nepřilíš užívala vůle své.*“²¹ Měl ji vdát za hodného a rozumného muže. Pokud byla dcera rozpustilá a všetečná, zklamala nejen svého otce, ale také i muže: „*Jacíž rodičové, takovíž synové i dcery, a takověž i potěšení z nich rodičům přichází.*“²²

Rodiče měli své děti vychovávat tak, aby byly bohabojné, uctivé k ostatním lidem i ke svým rodičům. Děti musely poslouchat své rodiče a neodmlouvat jim. Synové měli pilně pracovat, aby pomohli otci a mohli později převzít otcovo hospodářství. Dcery se měly chovat pokorně a tak, aby nezahanbily sebe a ani své rodiče. Pokud jim jejich otec vybral ženicha, měly se za něj bez odmlouvání provdat. V této době byla totiž dcera považována za dospělou až vstupem do manželství: „*U mužů panovala všeobecná shoda, že dospělými se stávají tehdy, když prokážou schopnost samostatného hospodaření a hmotného zabezpečení rodiny.*“²³

¹⁹ Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. I. 1 Vymezení kulturních dějin, kultura každodenního života od pravěku do 15. století*. Praha 1948, s. 386.

²⁰ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 12.

²¹ TAMTÉŽ, s. 13.

²² TAMTÉŽ, s. 16.

²³ Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 157.

Nejen rodiče měli povinnosti vůči svým dětem, ale i děti měli závazky ke svým rodičům. Děti musely poslouchat rady svých otců, nepohrdat jimi a ctít své rodiče: „*Kdož ctí otce svého, tomu promíjí Bůh hříchy jeho. A kdož ctí matku svou, znamenitý poklad sobě shromáždí.*“²⁴ Děti však neměly své rodiče ctít pouze slovy, ale také svými činy. Postupem času došlo k tomu, že tak jak se starali rodiče o své děti, staraly se děti o své rodiče. Ve všech případech měly děti mít se svými rodiči ve stáří trpělivost a také by měly být tolerantní: „*Snášej ho, jestliže z dětiní, nepohrdej jím, proto žes sám mladší a čerstvější.*“²⁵

V další části tisku se autor zmiňuje o movitém i nemovitém majetku. Bůh rozdělil lidi na bohaté a na chudé. Bohatí by měli svůj majetek spravovat rozumně a používat ho pro konání dobra. Mohli zaměstnat chudé lidi, kterým tak poskytlí přístřešek nad hlavou, jídlo a šaty. Pokud se bohatý člověk rozhodl užívat svého majetku jen pro vlastní uspokojení, nikdy nebyl skutečně šťastný. Také neměl zapomenout na to, že se vše může změnit a on bude ze dne na den chudý: „*Kdož sytý jest, má na to mysliti, že zase zlačněti může, a bohatému pomněti náleží, že může ochudnouti.*“²⁶ Peníze měly být použity pro pomoc pro bližní a pro ty, kteří je potřebují. Již v době sepsání tohoto tisku platilo dodnes známé pravidlo, že za peníze si zdraví nikdo nekoupí: „*Zdravým a čerstvým býti lepší věc jest nežli zlato.*“²⁷

Tak jako Bůh učinil Josefa správcem svého lidu, byli nadřazení úředníci lidem na statku. Tito úředníci měli roli prostředníků mezi pánem a čeládkou. Měli být vůči svému pánu poctiví a k čeládce přiměřeně tvrdí. Každý takový úředník měl mít čtyři hlavní ctnosti, aby svou práci dělal správně a svědomitě. Mezi tyto čtyři ctnosti patřily opatrnost, velkomyslnost, zdrženlivost (nebo také střídmost) a spravedlnost.

Ten, kdo chtěl získat opatrnost, měl se za ni modlit u Boha, tak jako král Šalamoun: „*Pane Bože, dejž služebníku svému srdce rozumné, aby soudil lid tvůj a aby rozeznal mezi dobrým a zlým.*“²⁸ Člověk opatrný – nebo také moudrý – nejen rozdával potřebné a upřímné rady, ale také dokázal přijmout rady od jiných. Při rozdávání rad bylo však nutné myslet na tři hlavní věci – na minulost, přítomnost a budoucnost: „*Pří-*

²⁴ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 18.

²⁵ TAMTÉŽ, s. 19.

²⁶ TAMTÉŽ, s. 24.

²⁷ TAMTÉŽ, s. 24.

²⁸ TAMTÉŽ, s. 35.

tomné věci, to jest za tvého věku stalé, spravedlivě řed', o budoucích předzvězuj a na minulé se rozpomínej.“²⁹ Budoucnost byla pro člověka důležitá, proto taková osoba nemohla radit bez pomyšlení na následky. Z minulosti zase plynula různá ponaučení. Z těchto důvodů bylo důležité při rozdávání rad soustředit se na následky. Moudrý člověk nikdy nesměl věřit všemu, co slyší, ale vždy si byl schopen udělat na věci vlastní názor a podle toho jednat.

Druhou zmiňovanou ctností byla velkomyslnost: „*Ta nic jiného není než snášení velikou myslí protivných věcí a podniknutí nebezpečných a těžkých.*“³⁰ Velkomyslnost se projevovala trpělivostí vůči nepřítelům – co nejdéle bylo nutné snášet nepřítelovy urážky a poté, když potřeboval pomoc, tak mu ji nabídnout. Velkomyslný člověk neměl svého nepřítele trestat, to za něj udělal Bůh: „*Bůh takto mluví ráčil: Mně pomsta a já odplatím, praví Pán.*“³¹ Velkomyslným chováním pak mohl člověk ze svého nepřítele udělat přítele. Nesmíme však zapomenout na to, že tajnosti přátel nesměly být vyzrazeny, protože tato zrada by přátelství zničila: „*Važ sobě mnoho přítele svého a zachovej mu víru.*“³²

Třetí ctností byla zdrženlivost nebo také střídmost. Tuto ctnost však měl člověk v sobě již od narození a nemohl ji nijak získat, pouze posílit. Zdrženlivost se dala posílit jenom tím, že člověk odmítal tělesné rozkoše: „*Nebo z rozkoší tělesných nic dobrého nevychází.*“³³ Tělesné rozkoše, jako přejídání a opíjení se, bránily člověku rozumně myslet. Přejídání zase nebylo zdravé a v opilství lidé vyvolávali zbytečné spory. Pití vína zakázáno nebylo, ale muselo se pít se střídmostí: „*Střídmé pití vína obveseluje tělo i duši.*“³⁴ Člověk, který se opil, si málokdy druhý den pamatoval, co dělal. A právě takto mohl snadno přijít o přítele. Jak bylo již dříve zmíněno, nebylo zdravé ani obžerství. Člověk, jenž se přejídal, trpěl různými zdravotními potížemi a často na jejich následky i umíral: „*Mnozí se obžerstvím o hrdlo připravili, ale kdož se střídmě chová, dlouho živ bude.*“³⁵ K požitkům těla samozřejmě nepatřilo pouze jídlo a pití, ale také peníze, různé zábavy, ženy apod.: „*Ani smilníci, ani modláři, ani lakomci, ani opilci [etc.] dědictví*

²⁹ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 38.

³⁰ TAMTÉŽ, s. 40.

³¹ TAMTÉŽ, s. 42.

³² TAMTÉŽ, s. 42.

³³ TAMTÉŽ, s. 43.

³⁴ TAMTÉŽ, s. 44.

³⁵ TAMTÉŽ, s. 45.

*království božího nedůjdou.*³⁶ Zdrženlivost však nespočívala pouze v odepírání tělesných požitků, ale také i v přijímání a zdolávání překážek, které život každému stavěl do cesty. Těmito překážkami, které Bůh pro lidi připravil, zkoušel sílu jejich víry a trpělivosti. Také nebylo vhodné se někomu vysmívat a dělat si z něj legraci. Nezakazovalo se se smát a vtipkovat, ale muselo se to dělat s mírou: „*Nebo zdrže[n]livost tomu chce, aby se člověk žertův ani smíchův mimo míru nedopouštěl, ale ve všech věcech mírnost a střídmost aby zachována byla*“³⁷ Samozřejmostí bylo, že zdrženlivý člověk nevedl pochlebovačné řeči. Bylo lepší vyhýbat se lidem, kteří takto mluví. Tito lidé snadno někoho přivedli k hříchu: „*Lépe jest slyšeti domluvu moudrého nežli poslouchati pochlebné písně bláznů.*“³⁸ Stejně tak ani pýcha nepatřila k vlastnostem střídmého člověka. Pro člověka musela být důležitější pokora a ne pýcha.

Poslední ctností každého úředníka měla být spravedlnost. Úředník se měl chovat spravedlivě k bohatým i k chudým a hlavně mezi nimi neměl a nesměl dělat rozdíly. Také ostatní lidé se k sobě navzájem měli chovat slušně a nedělat si navzájem naschvály. Ale i se spravedlností se muselo nakládat opatrně a s mírou: „*Nebývej příliš spravedlivým ani příliš moudrým, aby nepřišel na zkázu.*“³⁹

Na každém panství žily vdovy a sirotci, proto se Brtvínův tisk také věnoval návodům, jak se k nim chovat. K sirotkům a vdovám se měli lidé chovat spravedlivě, měli jim pomáhat a neubližovat jim. Sirotkům nahrazoval pán otce a vdovám hospodáře: „*Žádné vdovy aneb sirotka trápati nebudete.*“⁴⁰

Sehnat do svých služeb věrného a oddaného úředníka nebylo podle Brtvína nikdy lehké, proto si měl pán svého úředníka vážít. Pokud byl úředník věrný a důvěryhodný nemusel mít pán strach o své panství a poddané. Pán platil úředníky podle jejich výkonů a hlavně je nesměl šidit, protože by o ně mohl snadno přijít. Plat dostával úředník každý den večer po své práci: „*Na každý den dáš mu mzdu jeho prvé nežli by slunce zapadlo, nebo chudý jest a tím se živí.*“⁴¹ Vrchnost měla být ke svým úředníkům spravedlivá, ale také je nesměla podporovat v zahálce. Kdyby úředník polevil ve své práci,

³⁶ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 45.

³⁷ TAMTÉŽ, s. 49.

³⁸ TAMTÉŽ, s. 53.

³⁹ TAMTÉŽ, s. 59.

⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 60.

⁴¹ TAMTÉŽ, s. 65.

mohlo to mít dopad na celé panství: „*Pakli mu dopustíš v zahálce zvykati, zpurně se proti tobě postaví.*“⁴² Ani přemíra práce nebyla pro úředníky užitečná. Přepracovaný úředník mnohdy ztrácel přehled a obezřetnost, a tím mohl pán i celé panství utrpět ztrátou.

Na konci této části knihy je zmínka o králi Šalamounovi a jeho radách. Podle biblického vyprávění byl Šalamoun, izraelský král, známý svou moudrostí, spravedlivostí a zbožností. V době sepsání tohoto tisku se také věřilo tomu, že Šalamoun (správně Šalomoun) sepsal tři biblické knihy. Byly to knihy *Příslví*, *Kazatel* a *Písň písni*. Moderní metody však toto autorství popírají.

První rada se týkala toho, kdy a jak měl člověk mluvit. V tomto případě platilo, že mluvit méně a s rozmyslem bylo lepší, než mluvit více a říkat nesmysly. Člověk by také neměl používat sprostá, urážlivá a pochlebovačná slova, protože tím mohl někomu ublížit. Věděl-li člověk o tom, že někoho urazil, měl se mu omluvit; urazil-li někdo naopak jeho, měl mu co nejdříve odpustit. Pokud si někdo přišel pro radu, měl ho dotýčný řádně vyslechnout a podle nejlepšího vědomí a svědomí mu poradit. Také se člověk neměl mstít ostatním za jejich činy, ale měl jim odpouštět a hledat v těchto osobách dobro: „*Což sobě nechceš, toho nečiň jinému.*“⁴³ Lidé se měli vyhýbat styku s hříšníky a scházet se pouze s lidmi poctivými a ctnostnými. Další rada se týkala člověka, který byl ustanoven za soudce. Ten měl ostatní soudit spravedlivě a nechat si na vše dost času, aby svou překotností někoho nepoškodil. Také musel soudit lidi bez ohledu na to, zda byli bohatí nebo chudí: „*Té pře, kteréž by sám rozsouditi nemohl, nesud', ale podej na jiného.*“⁴⁴ Jako rádci měli být ustanoveni lidé bohabojní, hodní a pravdomluvní. Rady od nich pak musel soudce pilně vyslechnout a poté vynést rozsudek: „*Zachovávej toto naučení, bud' tak živ, aby pro časné věci neztratil věčných, ale skrze časné, aby došel radosti věčné. Amen.*“⁴⁵

Druhá část tisku Jana Brtvína se týká samotného hospodářství. Je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola je věnována hledání odpovědi na otázku, jak má pán zaměstnat hejtmana a jiné úředníky. Druhá se zabývá povinnostmi hejtmana a třetí sprá-

⁴² Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 64.

⁴³ TAMTÉŽ, s. 68.

⁴⁴ TAMTÉŽ, s. 71.

⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 72.

vou zámku a čeládky. Tématem čtvrté části je soud a dohled nad lidmi. Pátá část je o úřednících a jejich povinnostech a poslední kapitola o pánovi a jeho povinnostech.

Každé panství se skládalo z několika měst a vesnic a právě zde se odehrával každodenní hospodářský život. Pokud chtěl majitel panství, aby vše v pořádku fungovalo, měl si podle Brtvína do své služby najmout bohabožného, bedlivého a rozumného úředníka, který by zde s užitkem hospodařil: „*Zástupcem vrchnosti a nejvyšším správním úředníkem na panství byl hejtman.*“⁴⁶ Hejtmanem se mohl stát pouze člověk s alespoň základním vzděláním – musel umět číst, psát a počítat. Hejtmani se jako nejvyšší úředníci neobjevili na všech panstvích současně, ale postupně a na menších panstvích jich nebylo zapotřebí vůbec. Při přijetí do služby měl pán seznámit hejtmana s jeho právy a povinnostmi a také ho obeznámit s poddanými: „*A tu při témž lidí shromáždění má pán i o úřednících oznámiti, že jím ouředníka a správci staví, toho aby poslušni byli a jím se jako samým pánem ve všem dobrém a užitečném spravovali, v ničemž se mu neprotivíce.*“⁴⁷ Hejtman sídlil na zámku v centru panství a podléhal přímo vrchnosti, popřípadě regentovi jako jeho zástupci. Hejtmanova pravomoc zasahovala do oblasti politické, soudní, policejní, hospodářské, správní a v případě potřeby i do vojenské.

Mezi hejtmanovy hlavní povinnosti patřilo sepsání inventáře veškerého majetku na celém panství, jako např. nádobí v kuchyni, louky, rybníky, mlýny, štěpnice, vinice, koně, voly, slepice apod. Tento rejstřík měl určitou formu. Začátek měl podle Brtvína znít takto: „*Léta páně [etc.] z rozkázání urozené[h]o pána [etc.], pána dědičné[h]o, za úřadu a spravování urozeného vladyky [etc.] tato registra hlavní aneb správní s velikou bedlivostí tohoto panství, jmenujíc je, sepsaná jsou a všudy všecker vyhledáno [etc.]*“⁴⁸ Další hejtmanovou povinností bylo sepsání plateb z gruntů jednotlivých měst a vesnic. Při tomto sepisování měl být přítomný rychtář, který měl přehled o gruntech ve „své“ vesnici nebo městečku. Stejně jako inventář, měly mít i berní rejstříky určitou formu: „*Ite[m] Pavel aneb Havel sedí v tom gruntu a toto rolí k němu aneb luk [etc.] drží a toto z to[h]o při s[vatém] Jiří úroka dává.*“⁴⁹ Po sepsání majetku celého města se musel udělat jeho konečný součet. Tento součet se zapsal, stejně jako předtím, do určitého formu-

⁴⁶ Václav BŮŽEK, Josef HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997, s. 62.

⁴⁷ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 77.

⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 79.

⁴⁹ TAMTÉŽ, s. 81.

láře: „*Summa lánů tolik [etc.], Sum[m]a úroka s[vato]jiřského tolik [etc.], Summa roboty ženní aneb louční dní tolik, Sum[m]a úroka s[vato]havelského tolik, Summa slepic aneb vajec tolik.*“⁵⁰ Takový rejstřík byl veden také k výdělkům z prodeje ryb, zvíře, mouky, piva a cla: „*V městečku pak, kdež j[es]t purkmistr, ten ať od nich ty peníze přijímá a jakž úřad zdá, ihned z toho nahoře ať úředníku počet učiní.*“⁵¹ Další registra, která spadala pod hejtmanovu správu, byla registra gruntovní a sirotčí. Tato registra však vedl spolu s písařem. Sirotčí registra byla vedena podle jednotlivých obcí a opět měly pevně danou formu: „*Léta a dne [etc.] Petr aneb Havel umřel a těchto dětí po sobě zanechal. I píšiz je po starších, syny napřed a potom dcery, každého zejména, a v kolika který letech, předkem mateř postavíc.*“⁵²

Hejtman měl mít přehled i o majetku kostelů na panství svého pána. Také měl vědět, co je kde potřeba, kolik objednat věcí, aby někde nechyběly nebo naopak někde nepřebývaly. Na každém panství se měly konat pravidelné týdenní schůzky, na kterých hejtman rozděloval úkoly a předával příkazy od vrchnosti.⁵³ Hejtman však nedohlížel pouze na mlýny, ovčiny, rybníky, lesy, pivovary, ale také pod jeho pravomoc spadal dohled nad zámek a jeho opravami, nad řemeslníky na panství, kterým rozděloval úkoly: „*Na uvolněná místa písařů hledal nové uchazeče, jejich jmenování však bylo vázáno souhlasem vrchnosti.*“⁵⁴

Některé pochůzky vykonával podle Brtvína hejtman za přítomnosti písaře. Patřilo sem například vybírání berně, důchodů a pokut. Spolu s důchodním písařem a fišmistrem dohlížel na opravy střech zámeckých budov a v případě potřeby zjednal jejich opravu. Hejtmanovi a důchodnímu písaři byl svěřen dohled nad kuchyní, pekárnou a pivnicí. Jednou až dvakrát týdně se měl s obročním písařem přesvědčit o tom, zda je obročnice v pořádku a vše správně zapsáno v rejstřících. Jednou z hlavních povinností, které hejtman vykonával ve společnosti purkrabího, polesného, rychtáře a hajného, bylo projít dvakrát ročně celé panství, zjistit jeho stav a ten posléze oznámit vrchnosti. Pouze s purkrabím dohlížel hejtman na poddané, města, městečka, mlýny, pily, rybníky a po-

⁵⁰ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 82.

⁵¹ TAMTÉŽ, s. 85.

⁵² TAMTÉŽ, s. 91.

⁵³ Tyto schůzky jsou doloženy např. na dvoře pánů z Hradce.

⁵⁴ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, Sborník archivních prací 31, 1981, s. 129.

tahy: „*Přítom měl purkrabí vždy a ve všem stát za hejtmanem a poslouchat jej.*“⁵⁵ S fišmistrem musel hejtman každoročně rozvrhnout plán nasazování ryb, výlovy a množství ryb, které mohly být prodány. Od 16. stoleté dohlížel na veškerou čeleď na dvoře. V jeho kompetenci bylo najímání a propouštění šafářů, myslivců a čeledí, ale vždy po dohodě s pánem. Hejtman každé ráno a večer odemykal a zamykal hlavní bránu a snažil se zabránit tomu, aby docházelo k co nejmenším škodám

Pokud měl pán pouze jeden nebo dva zámky, nepotřeboval hejtmana. Proto ustanovil pouze úředníka, který zastal hejtmanovy povinnosti. K ruce měl jednoho písaře.

Kuchmistr měl podle studovaného tisku vést rejstříky nádobí a také veškerých potravin, které byly uskladněné ve spižárně. Také dohlížel na kuchaře, aby nešidili jídlo: „*Item kuchmistr měj bedlivost nad kuchaři a kuchtíky, aby v pokoji byli a nevadili se ani neřádův neplodili.*“⁵⁶ Bez vědomí kuchmistra se v kuchyni nesmělo nic udělat. Veškerý kuchyňský personál se musel řídit jeho pokyny. Nejen, že kuchyňský personál řídil, ale také ho vychovával. K jeho další povinností patřila kontrola kvality pokrmů, které šly na pánův stůl. Jako jediný člen kuchyně bydlel přímo na zámku.

Řezník dodával do kuchyně maso a byl podřízen vrchnímu úředníkovi.

Dalším zmíněným služebníkem byl vinný klíčník, který se zodpovídal vrchnímu úředníkovi. Staral se o dodávku vína a piva na pánův stůl. Se svým nadřízeným projednával, jaké víno se podávalo k právě uvařenému pokrmu. Také sepisoval kolik vína se vypilo: „*Klíčník pivní co kdy chleba a po kolika stryších od pekaře přijme, též od sladovníka kolik sudův piva kterého téhodne, zase jak to vydávati má, o tom od úředníka spravovati bude.*“⁵⁷ Samozřejmě vedl i záznamy o výdeji.

Pekař každý týden podával zprávu o množství koupené mouky a z ní upečeného chleba: „*Může také pekař na zámku, maje při pekárně krmník, vždycky nějakého vepře krmíti korami a prachy, což v své moci mívá.*“⁵⁸

Jedním z hlavních zaměstnanců pivovaru byl sládek nebo také sladovník. Sladovník vařil pivo, zodpovídal za přijaté obilí, za kvalitu vařeného piva a také počet várek. Měl být poctivý a pivo neředit a ani nepřehušťovat.

⁵⁵ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*, s. 130.

⁵⁶ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 109.

⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 113.

⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 114.

Mlynář nemlel pouze obilí z panských polí, ale také obilí ostatním lidem: „*Mele li také co lidem, o tom též ať oznamuje, aby se pořádně zapisovalo, a co z toho výmělného přišlo a kam se obrátilo, aby se o všem vědělo.*“⁵⁹

Obročníkovou povinností bylo ukládat všechny druhy obilí do sýpky na suché a vzdušné místo a dohlížet na jeho stav. O každém přijetí nebo výdeji obilí musel udělat záznam do rejstříku. Do obročnice měl přístup pouze s písařem, protože u sebe neměl klíče. Sám mohl pouze vydávat jednou týdně obrok pro koně. Také kontroloval žence při žni a mlatce při mlácení obilí.

Jedno z velmi důležitých povolání zastával na panství fišmistr, který patřil k nižšímu výkonnému personálu: „*Fišmejstr má býti velmi bedlivý, k rybníkům časně přihlídati a s pilností je opatrovati, neb to není malá věc.*“⁶⁰ Fišmistr zodpovídal prakticky za celé rybniční hospodářství na panství. Jeho práce spočívala ve výkupu půdy na rybníky a příkopy, stavbě rybníků a uzavírání smluv s rybníkáři. Musel znát na panství každý rybník, musel vědět v jakém je stavu a jaké ryby jsou v něm nasazeny. Na fišmistrovi leželo rozhodnutí o opravách hrází a stavidel – vše muselo být v pořádku, aby mu neuplavaly ryby a panství tak nepřišlo ke škodě. Také měl na starosti rybí násadu a musel vědět, jaký druh ryb měl být do kterého rybníka nasazen. V době tření dbal na to, aby nebyly ryby ukradeny. O všech úkonech musel fišmistr vést záznamy, které překládal vrchnímu úředníkovi. K ruce mohl mít fišmistr jednoho pomocníka: „*A maje na pomoc jednoho holomka z rozkázání ouředníkova, ty vždycky aby v jednu stranu šel a holomek v druhou.*“⁶¹ Veškeré nádobí, které bylo potřeba k výlovu rybníka, musel mít fišmistr v pořádku. Pokud byl nějaký kus rozbitý, měl být včas dán k opravě, aby byl do výlovu připraven. Vypouštění rybníků mělo svá pravidla: „*Nejprvé než se rybník spustí, má se potrubí opatřiti a časticemi aneb dochem ohraditi, aby ryby dolů ucházeti nemohly.*“⁶² Ryby určené k prodeji vybíral majitel panství. Fišmistr ryby prodával a písař zapisoval zisky. Peníze se uložily do pokladnice, od které měl klíče pouze fišmistr a písař. Po ukončení výlovu předal fišmistr peníze pánovi.

Důchodnímu písaři se tisk snažil radit, aby si po nástupu do úřadu založil účet. Nejprve udělal registra důchodních příjmů, kam zapisoval příjmy podle jednotlivých let,

⁵⁹ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 115.

⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 117.

⁶¹ TAMTÉŽ, s. 119.

⁶² TAMTÉŽ, s. 123.

vesnic a občanů: „*Potom jací důchodové běžní mezi s[vatým] Jiřím a s[vatým] Havlem se zbíhají, pořádně vše spisovati, tak jakž správní registra šíře o tom znamují.*“⁶³ Podle těchto soupisů vybírali výběrčí peníze. Pokud se na panství nacházel dlužník, který nechtěl zaplatit daně, písař na něj upozornil hejtmana. Veškeré příjmy se zapisovaly a peníze se poté odevzdávaly. Důchodní písař vedl týdenní cedule příjmů a vydání, do kterých zapisoval, co se utratilo za obilí, stravu, mzdy, šaty apod. Veškeré peníze, které se na panství vydělaly, musely projít rukama důchodního písaře, ale ten s nimi nesměl bez dovolení vrchnosti hospodařit. Tyto peníze byly použity na splacení dluhů, výplaty, opravy a další. Kromě zmíněných účtů měl vést také gruntovní, trhové knihy a knihy kšaftů. Z toho také plyne, že veškeré nákupy a prodeje se nemohly konat bez jeho přítomnosti: „*Důležitou povinností bylo vedení sirotčích a odúmrtních rejstříků a opatrování sirotčích a odúmrtních peněz.*“⁶⁴ Další písařovou povinností byla kontrola zámeckého inventáře. Spolu s hejtmanem dohlížel na stav budov, s hejtmanem a s lovčím vyměřoval platy z jiter a dohlížel na jejich odvádění.

O vinice se staral vinař. Ten musel mít znalosti o druzích vína, kdy se má která odrůda sklízet a jaký druh půdy jednotlivým druhům vyhovuje. V době sklizně si najímal dělníky, kteří mu pomáhali.

Šafář měl na dvoře na starosti správu dobytka. Staral se o jeho ustájení a krmivo. Byl podřízen vrchnímu úředníkovi – podával mu zprávy o množství spotřebovaného krmiva a o stavu dobytka. Šafářovi byli pak podřízeni pacholci a pluhaři: „*Pacholci, pluhaři a pohončí aby šafáře poslušni byli, což on jim kdy dělati rozkáže, to ať dělají a jiného nic.*“⁶⁵ Šafář na ně dohlížel, aby nezaháleli a nezanedbávali práci. Mezi šafářovy další povinnosti patřil dohled nad lesy a poli. Při kácení lesů musel dohlížet na využití dřeva. Na polích se staral o orbu, setí, hnojení a sklizení obilí. Také dohlížel na dobytek, aby netrpěl hlady, netrpěl nemocemi a rozhodoval o tom, kdy půjde který kus na porážku: „*Šafář k lukám často dohlédej, a kteréž jsou při suše, ty vodou napouštěj, to opatruj, aby se tu ani jinde dobytky aneb vyžíráním škody nedály.*“⁶⁶ V zimě zaopatřoval maštale a stáje proti chladu. Pokud byl nějaký dobytek březí, dohlížel na to, aby nebyl zapřahán do práce.

⁶³ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 127.

⁶⁴ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*, s. 155.

⁶⁵ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 134.

⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 138.

Šafářka se starala o ženské osazenstvo hospodářských dvorů. Dbala na to, aby se děvečky chovaly slušně a pracovaly podle rozkazů: „*Jdou li na trávu aneb jinam, brzy ať zase chodí, v obilí a na lukách škod nedělají, a časem aby za nimi vyhlídala, tak li dělají, jakž se jim prikazuje.*“⁶⁷ Měla dohled nad dívkami při dojení krav a ovcí a také nad uskladněním mléka. Mléko se uchovávalo v chladu, aby se nekazilo. Z mléka se potom dělalo máslo nebo sýr. Šafářka a děvečky měly na starosti samozřejmě i ostatní domácí zvířata: „*Husí, slepic i kačic má býti šafářka pilna, aby se to netratilo a v zimě aby se jim pilně jísti dávalo.*“⁶⁸ Povinnosti šafářky nekončily na dvoře, ale musela dohlížet i na kuchyni.

Čtvrtá kapitola Brtvínovy knihy byla věnována soudnictví na panství. Soud se měl konat na rychtě, v jehož čele stál rychtář, který měl k dispozici 12 konšelů a jednoho písaře. Konání soudu se muselo vždy vyhlásit s předstihem, aby se mohli dostavit všichni lidé, kteří zde něco potřebovali projednat. Zahájení soudu začínalo úvodní formulí: „*Já tento soud hájím boží mocí, Jeho Milosti pána našeho mocí, pana úředníka mocí, rychtářskou i konšelskou mocí.*“⁶⁹ Před soud se nesmělo chodit se zbraní. Kdo tak učinil, byl potrestán pokutou. Určitá pravidla platila také pro konšely. Pokud chtěl některý z nich odejít, musel to oznámit tomu nejstaršímu a co nejrychleji se vrátit. Jestliže se někde úmyslně zdržel, byl povinen zaplatit pokutu. Pokud konšelé něčemu nerozuměli, měl jim rychtář svědomitě poradit. Když se stalo, že se nějaká kauza nestihla projednat, byl na to čas za dva týdny od soudu, kdy se dělaly zápisy majetkových rozsudků do gruntovních a sirotčích knih. Členem rady se mohl stát pouze člověk spravedlivý, bohabojný, pravdomluvný a hodnověrný. Při znovuoobnovení rady mělo být myšleno na to, aby tyto vlastnosti měl každý konšel. Při obnově rady musel každý konšel vstát a složit následující přísahu následujícího znění: „*Přísahám Pánu Bohu, stvořiteli svému, a Jeho Milosti pánu svému i od Jeho Milosti úředníku nad námi postavenému, že jsa v tomto úradě (konšelé ať jmenují konšelském a rychtáři rychtářském) ve všech věcech a k každému chci se spravedlivě chovati, zúmyslně žádnému svým vědomím křivdy nečiniti, a to ani pro přízeň ani pro nepřízeň, ani pro dar ani pro nedar. Přitom dobré velebiti, cti a chvály boží hleděti a jiné k tomu vésti, zlé tupiti, neřády rušiti a v ničemž průchodu zlému nedávati. Toho mi dopomáhej Pán Bůh všemohoucí na věky požehnaný.*“

⁶⁷ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 149.

⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 152.

⁶⁹ TAMTÉŽ, s. 156.

*Amen.*⁷⁰ Když se stalo, že k soudu nikdo nedorazil, zasedání soudu ukončil rychtář nebo písař. U soudu se projednávaly hlavně majetkové spory, proto s sebou musel mít písař gruntovní a sirotčí registra, aby do nich mohl kdykoliv nahlédnout. Pro rychtáře a konšely platila určitá pravidla, která musela být dodržována i mimo rychtu. Měli se pokud možno vyhýbat krčmám, různým hazardním hrám a jiným nectnostem. Pokud by někde na ulici mohli zabránit různým půtkám, museli tak učinit, aby dotyčné ubránili před soudem. Kdyby zahlédli nedbalého hospodáře, napomenuli ho, aby si své práce víc hleděl. Neposlechnul-li, mohli mu po právu uložit trest. Konšelé i rychtář se museli vždy nacházet poblíž vsi, aby mohli kdykoliv zasednout u soudu.

Tato kapitola také obsahuje napomenutí krčmářům ke ctnostnému a poctivému hospodaření: „*Neb krčmář žádný na tom se nezastavuj a víry té neměj, aby skrze neřády jako hry, tance, freje aneb jiné rozpustilosti sobě statku dobýti měl, poněvadž Bůh toho nenávidí.*“⁷¹ Krčmáři u sebe neměli nechávat přespat různé ženštiny a povaleče, ani jim neměly poskytovat jídlo a pití. Také za pivo, které kupovali u sladovníků, nesměli dlužit peníze, protože se tak mohli dostat do těžkostí.

Během doby, kdy se zapisovaly majetkové rozsudky do gruntovních a sirotčích register se obnovovali kostelníci: „*Téhož času při posudku mají se i kostelníci obnoviti a k tomu vybrati ty osoby, kterýž by se hoditi mohly a jimž by se klenotův kostelních důvěřilo.*“⁷² Kostelníci skládali podobnou přísahu, před nástupem do úřadu, jako konšelé. Někdy se stalo, že kostelníkem byl jmenován konšel. Odstupující kostelník vždy odevzdal soupis majetku kostela a jeho nový nástupce měl povinnost po nástupu do úřadu vše přepočítat.

Pátá část Brtvínova tisku se týká povinností vrchního úředníka. Vrchní úředník měl mít všechny výše psané vlastnosti a také měl být všem příkladem: „*Potom pak teprv k čeládce na zámku, jako do spižírny, do kuchyně, do pekárny, do kovárny i do sladovny dohlédati a na obročníka, řezníka, myslivce, též na ponocné a vrátne a tak i na jiné nezapomínati.*“⁷³ Také dohlížel na šafáře, šafářku a jejich povinnosti. Dohlížel rovněž na lesy, pole, dvory, domácí a užitková zvířata, louky, stáje, maštale apod.

⁷⁰ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 163.

⁷¹ TAMTÉŽ, s. 173.

⁷² TAMTÉŽ, s. 176.

⁷³ TAMTÉŽ, s. 178.

Poslední kapitola shrnuje poznatky z předešlých částí, týkajících se povinností pána vůči poddaným, správy zámku a okolních budov apod. Každý majitel se měl zajímat o pole a jejich využití – zda se včas a poctivě prováděla setba, sklizeň a orba. Také se musel starat o své poddané, aby pilně a poctivě pracovali, měli co jíst a také, aby měli kde bydlet. Všem byl nadřízen a přijímal od nich zprávy o chodu a finanční stránce panství: „*Při počtech také sám pán, ač zdá li mu se bývati má, neb se tu nejpilnějších jeho věci dotýče. Pakli by sám nemohl, tedy hejtman aneb regenti ať jsou na místě jeho.*“⁷⁴

Druhou část knihy představuje tisk Mikuláše Černobýla („*Sepsaná někdy od M[istra] Mikuláše Černobýle, měšťana a senátora města Žatče*“).⁷⁵ Tento tisk se stejně jako předchozí Brtvínovo dílo zabýval správou panství, každodenním chodem a také povinnostmi jednotlivých vrchnostenských úředníků. Mikuláš Černobýl se zde zmínil o stejných úřednících, jejichž povinnosti a práva jsem popsala již výše.

Tisk začíná povinnostmi vrchnosti vůči svým poddaným. Stejně jako v předešlém tisku jsou zde zmíněny především vlastnosti každého majitele panství. Ten měl být vždy rozvázný, neuvěřit ihned všemu, co mu kdo řekl. V nejideálnějším případě měl mít všechny výše zmíněné ctnosti – opatrnost, velkomyslnost, zdrženlivost a spravedlnost. Dobrý majitel by také měl být moudrý a do úřadu dosazovat pouze spolehlivé osoby.

Mikuláš Černobýl zde popsal práva a povinnosti hejtmana, písařů, kuchmistra, klíčníka, šafáře, šafářky a ostatních úředníků na panství. Největší rozdíl mezi tisky jsem zaznamenala ve zmínce o purkrabím. V tisku Jana Brtvína zmíněn není, ale zato v tisku Mikuláše Černobýla je mu věnovaná celá kapitola.

Ve středověku byl purkrabí nejdůležitější osobou na panství. Jeho funkce se však začala v 15. století měnit s nástupem hejtmana do úřadu. Hlavní povinností purkrabího bylo dohlížení na zámek, jeho zařízení a také na čeled': „*Do pozadí ustoupila vojenská náplň jeho funkce a zcela zmizel dohled na písařské účty, který převzal hejtman jako nejvyšší článek správy.*“⁷⁶ Purkrabí mohl zastoupit hejtmana v dohledu nad zámek, dvory, mlýny, pivovary, lesy apod. Pokud se na zámku nacházel hejtman, dohlížel purkrabí pouze na hlásné. Mezi jeho hlavní povinnosti patřil dohled na kuchyň, spižírnu, krčmy, pivovar, obilí a další. Byl nadřízen všem pracovníkům na panství a

⁷⁴ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*, s. 185.

⁷⁵ TAMTÉŽ, s. 190.

⁷⁶ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*, s. 142.

také dohlížel na kostely. Do kompetence purkrabího patřil rovněž dohled nad dobyt看em, mýtem a clem.

Mikuláš Černobýl popisoval ve svém tisku hejtmanovy povinnosti, které se v mnohém nelišily od povinností, jak je popsal Jan Brtvín. Menší rozdíly jsem zaregistrovala ve zmínce o dohledu nad krčmou a také v odemykání a zamykání hlavní zámecké brány. Jan Brtvín se o dohledu nad krčmou nezmínil v povinnostech hejtmana, ale v samostatném odstavci. Co se týkalo odemykání zámecké brány přisoudil tuto práci Černobýl purkrabímu a Brtvín hejtmanovi.

Černobýl se dále zmínil o právech a povinnostech fišmistra, kuchmistra, pekaře, sladovníka, obročníka a důchodního písaře. V popisu funkcí těchto úředníků se naprosto shodoval s Janem Brtvínem.

Kuchařovy povinnosti spočívaly v přípravě panské tabule. Také měl dohlížet na to, aby nikdo z kuchyně neodnášel jídlo. O kuchařovi se Jan Brtvín ve svém tisku nezmínil. Naopak o vinném a pivním klíčniku psal Jan Brtvín, ale Mikuláš Černobýl ne.

Mezi osoby, o kterých Černobýl nepsal, patřil kovář, mlynář, vinař a také šafářka.

O povinnostech šafáře psali oba autoři, ale Jan Brtvín mu věnoval více pozornosti. Mikuláš Černobýl se pouze zmínil o tom, že rozdával čeledínům a děvečkám práci.

Rozdílů mezi těmito dvěma zkoumanými tisky není mnoho. Po vnější stránce je Brtvínovo dílo rozsáhlejší a členitější, díky čemuž je také přehlednější. Po obsahové stránce jsou si oba tisky velmi podobné. Větší rozdíly se zde nacházejí pouze dva. Tím prvním zásadním rozdílem je, že Jan Brtvín se nezabýval pouze hospodářstvím, ale také správným křesťanským životem. Ve svém díle popsal různé lidské vlastnosti tak, jak to vyžadovala tehdejší křesťanská společnost. Z jeho díla jsou patrné náznaky, toho jak být ideálním manželem nebo manželkou, křesťanem, hospodářem. Zde vidím spojitost s německým okruhem Hausväterliteratur. Druhým rozdílem je zmínka o purkrabím. Jan Brtvín mu ve svém tisku nevěnuje pozornost, ale Mikuláš Černobýl ano.

3. VRCHNOSTENSKÁ SPRÁVA 16. STOLETÍ

Důležitým mezníkem ve vývoji patrimoniální správy byl přechod panství k novým formám hospodaření ve vlastní režii ve druhé polovině 15. a především v průběhu 16. století. V důsledku těchto změn došlo k vytvoření početnějšího a složitějšího správního aparátu. Jan Brtvín a Mikuláš Černobýl však ve svých tiscích zaznamenali ještě stav starého typu panství – tedy před nástupem režijního velkostatku. V této kapitole se pokusím porovnat povinnosti jednotlivých úředníků, tak jak jsou popsány ve zkoumaném tisku, s povinnostmi „skutečných“ úředníků na různých šlechtických panstvích. Zaměřím se na nejvíce probádané rody jako jsou Rožmberkové, Pernštejnové a rovněž na panství olomouckých biskupů: *„Co do rozsahu a vyspělosti je možno s rožmberskými poměry porovnat správu panství Smiřických, o ní však není tolik zpráv.“*⁷⁷ Z tohoto důvodu lze předpokládat, že na panství Smiřických se objevovali stejní úředníci se stejnými právy a povinnostmi jako u Rožmberků. Všeobecně se dá říct, že panství v horách se zaměřovala spíše na živočišnou výrobu, statky v nižších polohách pak na rostlinnou. Z toho lze usoudit, že na panstvích zaměřených na živočišnou výrobu se nacházelo více osob věnujících se této problematice (bylo zde potřeba více hajných, porybných, řezníků apod.). U statků s rostlinnou výrobou tomu bylo naopak.

Nejpozději na počátku 16. století došlo ve vrchnostenské správě k vytvoření centrálního správního systému. Stávalo se tak v případech, že měla vrchnost více prosperujících panství. V čele této centrální správy stál hejtman, který byl mezičlánkem mezi vrchností a hejtmany na jednotlivých panstvích. Tento hejtman pak odpovídal za správný chod všech panství na dominiu po hospodářské a veřejnoprávní stránce. Podléhali mu všichni úředníci a on sám byl vrchní odvolací instancí všech poddaných příslušné vrchnosti: *„Tento systém se od počátku 16. století vytvořil na panstvích Rožmberků, kde od roku 1561 se tento zvláštní vrchní úředník nazýval už regent.“*⁷⁸ Mimo panství Rožmberků se tento úředník objevil také na panstvích Pernštejnů, Smiřických nebo pánů z Hradce. Ve zkoumaném tisku se však tato funkce ještě neobjevuje. O regentovi se nezmínil ani jeden z autorů. Ani o dalších funkcích, které v této době spadaly pod cent-

⁷⁷ Josef HANZAL, *Patrimoniální úředníci a úřady v době předbělohorské*, Sborník archivních prací 19, 1969, s. 448.

⁷⁸ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 233.

rální správu, se v díle Jan Brtvín a Mikuláš Černobýl nezmínili. Z toho usuzuji, že se oba autoři zaměřili na lokální správní systém.

V lokální správě byl nejdůležitější osobou hejtman panství. Bylo tomu tak na všech větších panstvích. Tato funkce vznikala na panstvích postupně během 15. století: „*Hejtmanové ve smyslu nejvyšších úředníků panství se neobjevili na všech panstvích současně, ale postupně, nejprve na panství rožmberském (1420), pak třeboňském (1426), choustnickém (1444), českokrumlovském (1461) a později též na většině ostatních.*“⁷⁹ Tak tomu bylo alespoň ve správě pozemkového majetku pánů z Rožmberka. V raném novověku byla správa na olomouckém biskupství obdobná jako na jiných panstvích. Do čela správy byl jmenován vrchní úředník, někdy nazýván hejtman. Byl přímo podřízen biskupovi, který pro něj vydával pokyny: „*Tito biskupští úředníci byli velmi často biskupskými many; pocházeli z řad nižší šlechty a drželi některý bližší či vzdálenější manský statek.*“⁸⁰ Také u rodu Pernštejnů byla struktura panských úředníků podobná jako u ostatních šlechtických rodů. Hejtmani byli do svých úřadů dosazováni na úkor pravomocí purkrabích, kteří do té doby stáli v čele lokální vrchnostenské správy. Hejtmani působili v politické, soudní, hospodářské a správní správě a podléhali jim všichni tamější úředníci. Jejich povinnosti vymezovaly dobové vrchnostenské instrukce (blíže např. *Hospodářské instrukce Václava Černého*⁸¹, *Řády selské a instrukce hospodářské Josefa Kalouska*⁸²): „*Hejtman měl většinou k dispozici svého písaře, který psal čistopisy všech hejtmanských písemností a vyřizoval některé méně důležité věci v hejtmanově zastoupení.*“⁸³

Mezi hejtmanovy povinnosti, o kterých se ani jeden z autorů nezmínil, patřil dohled na hranice panství, jejich zachovávání a zastupování vrchnosti při hraničních sporech. Hejtmanův dohled spočíval také na mýcení lesů a na prodej dřeva. Po skončení válečného tažení vyzvedával hejtman od vojáků výzbroj a výstroj a ukládal ji na místo tomu určené. Do okruhu hejtmanovy pravomoci náležela také poddanská města. V zá-

⁷⁹ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*, s. 129.

⁸⁰ Antonín ROUBIC, *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, Sborník archivních prací 31, 1981, s. 428.

⁸¹ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku XV. – XIX. století*, Praha 1930.

⁸² Josef KALOUSEK (ed.), *Řády selské a instrukce hospodářské 1350 až 1626*, Praha 1905 (= Archiv český 22).

⁸³ Josef HANZAL, *Patrimoniální úředníci*, s. 445.

vislosti na jejich velikosti se odvíjely hejtmanovi povinnosti. V menších městech měl pravomoc větší, v menších se o ně dělil s jinými úředníky, později se mohla jeho pravomoc krýt s mocí vrchnostenských rychtářů. V některých případech mohla být poddanská města vyňata z hejtmanovy pravomoci a podřízena přímo vrchnosti (např. Třeboň). Hejtman nesměl chovat na panském dvoře žádný dobytek nebo provozovat obchod s obilím a jinými produkty.

V předbělohorské době zaujímal na olomouckém biskupství zvláštní postavení kroměřížský hejtman: „*Dosažení kroměřížského hejtmanství bylo vrcholem úřední kariéry na biskupských statcích.*“⁸⁴ Tento úřad byl často spojován s úřadem hofmistra, který byl nejvyšším manských úřadem. Často se stávalo, že oba tyto úřady zastávala jedna osoba. O této funkci se nezmínil ani jeden z autorů, a to z důvodu, že jejich tisky se zabývaly „světskou“ vládou na panství. Správu olomouckého biskupství zde uvádím jako ukázkou toho, že v té době neexistoval jeden předpis pro to, jak spravovat dominium.

S nástupem hejtmana do funkce hlavního úředníka na panství opadly povinnosti purkrabímu. O purkrabím se Jan Brtvín z Ploskovic ve svém tisku nezmínil, Mikuláš Černobýl se mu naopak věnoval. Ve středověku byl purkrabí nejdůležitější osobou na panství. Jeho funkce se však začala v 15. století měnit s nástupem hejtmana do úřadu. V 16. století došlo ještě jednou k okleštění moci purkrabího. Stejně jako hejtman musel purkrabí nocovat na zámku. Dohled nad panstvím a nad čeládkou připadl hejtmanovi a purkrabí se stal hospodářským úředníkem, zástupcem a pomocníkem hejtmana: „*Pokud však byli na panství oba, byl purkrabí povinen řídit se ve všem pokyny hejtmana, ale vůči ostatnímu personálu byl hejtmanovým pomocníkem a druhým nejvyšším úředníkem na panství, jehož bylo třeba respektovat.*“⁸⁵ Pouze na menších panstvích se objevovala pouze jedna z těchto osob. Během dne měl purkrabí kontrolovat čeled', aby v práci nezahálela, nepila alkohol nebo nemluvila sprostě. Večer zase kontroloval, zda pacholci tráví noc u koní. Za prací vypravoval také šafáře. Povinností purkrabího byl také dohled na stravování čeledi a na rozsazení stolovníků. Jeho pozornosti nesměla uniknout ani úprava jídla; zakázáno přitom bylo odnášení nesnědeného jídla. Purkrabího také kontroloval spotřebu dříví a také jeho výdej. Spolu s hejtmanem dohlíželi na to, aby se v zimě netopilo více, než bylo potřeba. Také spolu dohlíželi na pekaře a chlebného. Rybníční hospodářství spadalo pod purkrabího pouze tehdy, zastupoval-li hejtmana v jeho povin-

⁸⁴ Josef HANZAL, *Patrimoniální úředníci*, s. 437.

⁸⁵ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*, s. 142.

nostech: „*Spolu s myslivci měl purkrabí vybírat vhodné psy do psince, další bez jeho vědomí nesměli přibírat.*“⁸⁶ Chov ovcí spadal jak pod hejtmanovu pozornost, tak také pod tu purkrabího. Avšak sám purkrabí se musel účastnit sypání soli a stříhání ovcí. Na panstvích, kde se nenacházel hejtman, obstarával purkrabí styk s měšťany. Na dominiu olomouckých biskupů však tento úředník zastoupen nebyl.

Na některých panstvích se také mohl nacházet místopurkrabí. Jeho povinností bylo pomáhat purkrabímu s jeho agendou a v případě nepřítomnosti purkrabího ho zastupoval. Tato funkce je doložena např. v Českém Krumlově nebo na Zvíkově. O místopurkrabím však nepsal ani Jan Brtvín z Ploskovic a ani Mikuláš Černobýl, který se zmínil alespoň o purkrabím.

Na panství se mohl nacházet také pojezdny. Ten zastával část agendy purkrabího, která byla spojena s osobním dohledem na hospodaření: „*Na některých panstvích pojezdny purkrabího nahrazoval.*“⁸⁷ O tomto úředníkovi se však nezmínil ani jeden z autorů.

Kvůli narůstající agendě došlo v rané novověku ke zvýšení počtu písařů a také k jejich specializaci: „*Náplň funkce hradního písaře se v době pohusitské a předbělohorské v podstatě nezměnila, ale rozrůstala se během 15. století a počátkem 16. století natolik, že na větších panstvích bylo třeba uvažovat o rozdělení jeho agendy mezi více osob.*“⁸⁸ Na panství se tedy mohl nacházet specializovaný důchodní, obroční, pivovarský, rybní, sirotčí, mlýnský písař apod. Ani v jednom tisku však není zmínka o jiném než důchodním písaři. Stejně tak v článku o olomouckém biskupství a jeho správě od Antonína Roubice⁸⁹ se objevuje zmínka pouze o důchodním písaři. Písaři, kteří jsou zde dále uvedeni, se nacházeli například na rožmberských panstvích. Na litomyšlském panství Pernštejnů se nacházel důchodní písař, o jiných písařích jsem zmínku nenašla. Je to zajímavé, protože v 16. století došlo na tomto panství k rozvoji rybníkářství a také lesnictví. Zajisté se zde nacházel mlýn a obročnice, což znamená, že by se na tomto pan-

⁸⁶ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*, s. 146.

⁸⁷ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny*, s. 232.

⁸⁸ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*, s. 152.

⁸⁹ Antonín ROUBIC, *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, Sborník archivních prací 31, 1981, s. 418-476.

ství měl objevit i mlýnský a obroční písař. Ale jak jsem napsala výše, Josef Křivka⁹⁰ se o nich nezmiňuje.

O důchodním písaři je psáno již výše. Jan Brtvín i Mikuláš Černobýl se shodli v jeho povinnostech. Při porovnání s povinnostmi důchodního písaře u pánů z Rožmberka, o kterých píše Eva Cironisová⁹¹, mohu říct, že se s ní oba autoři shodují.

Obroční písař vedl obilné a naturální účty. Evidoval oběh obilí a ostatních surovin rostlinné výroby mezi hospodářskými dvory, zámkem, pivovarem a mlýnem. Také musel mít přehled o tom, kolik je v každém dvoře obilí: „*Důležitou povinností bylo vyměřit za přítomnosti hejtmana nebo purkrabího plné obročnice a sepsat uskladněné množství obilí.*“⁹²

Pivovarní písař spravoval a vedl agendu pivovaru, převážně jeho účetnictví. Objevoval se hlavně na větších panstvích, kde byla agenda rozdělena mezi písaře. Na menších panstvích zastával tuto funkci důchodní písař. Pivovarní písař dohlížel na suroviny, příjmy za pivo a na chmelnice. Spolu se sládkem přejímal pšenici a ječmen ze dvorů, ovčínů, mlýnů a také od poddaných. Mimo to také dohlížel na sládky, aby nemísil obilí od různých dodavatelů. Jeho povinností byl také dohled na vyměřování, mletí a výrobu sladu: „*V pivovaře byl pak povinen vyměřovat várky, být při vaření, dohlížet, aby se pivo neředilo a nenaplnilo se tak víc sudů a vést se sládkem každý vlastní vruby.*“⁹³ Písařovým podřízeným byl sládek, pivní šenk, bednář, chmelíř a dělníci na chmelnici. Vedl evidenci zásob ječmene, pšenice, chmele, sladu, platů z piva a pokut od šenkýřů. Pro pivovar však nesměl nakupovat věci bez hejtmanova vědomí a souhlasu.

Rybní nebo porybní písař se staral o rybniční agendu: „*Porybní písař dohlížel na veškeré rybniční hospodaření.*“⁹⁴ Musel vést počty o nasazených, vylovených a prodaných rybách, o nákladech na opravy hrází, na stavby rybníků apod. S hejtmanem a fišmistrem se domlouvali na nejvhodnějším čase na násady a výlovy rybníků. Písař musel zapsal množství vylovených a prodaných ryb všech druhů. Utržené peníze řádně zapsal a poté odevzdal, s vědomím hejtmana je mohl použít na opravy rybníků, náradí a

⁹⁰ Josef KŘIVKA, *Litomyšlský velkostatek za Pernštejnů (Příspěvek k dějinám českého velkostatku v 16. – 17.stol.)*, Praha 1959.

⁹¹ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*.

⁹² TAMTÉŽ, s. 157.

⁹³ TAMTÉŽ, s. 159.

⁹⁴ TAMTÉŽ, s. 160.

na zaplacení dělníků. Protože se ryby krmily také obilím spolupracoval rybní písař s písařem obročním. Písaři částečně podléhal fišmistr, dále pěší a baštýři.

Mlýnský písař byl povinen zapisovat přeжатé a vydané obilí: „*V době mlácení měl týdně objíždět dvory a mlýny, řádně zapisovat vše, co přijal od šafářů a mlynářů.*“⁹⁵ Písař dohlížel také na to, aby mlynář nešidil vrchnost a ani poddané. Převzaté obilí nesměl půjčovat bez pokynu pána nebo jím pověřeného úředníka.

Na některých panstvích se mohl nacházet i stavební písař. U Rožmberků se objevoval pouze počátkem 17. století v Třeboni. Vedl inventáře o opravách a stavbách budov, kontroloval zásoby vápna, cihel, kamení, prken a ostatních stavebních materiálů: „*Během týdne bylo jeho úkolem na řemeslníky dohlížet a zapisovat, jakou práci kdy konali.*“⁹⁶

Na každém panství se nacházel výkonný personál, který podléhal písařům nebo přímo hejtmanovi. Patřil sem fišmistr, baštýři, sládek, bednář, myslivec, polesný aj. Na panství olomouckých biskupů byl personál rozdělen do několika skupin. První se věnovala správě panství (hejtman a písař), druhá správě hradu a kuchyně (hradský purkrabí, kuchař, pekař, kuchyňská čeládka), třetí správě pivovaru (sládek, pivovarní čeledí), další správě při dvorech (šafář, dvorská čeládka), poslední lesní správě (polesný, hajný). Náplň práce všech úředníků byla však, bez menších odlišností, stejná jako u personálu šlechtických rodů.

Mezi nejdůležitější nižší výkonný personál patřil bezpochyby fišmistr, hlavně na panství Rožmberků, kde v této době došlo k významnému rozvoji rybníkářství. O agendě, kterou spravoval fišmistr, psali oba autoři. Pokud porovnáme jejich poznatky s prameny týkajícími se fišmistra na rožmberském a pernštejnském dominiu, mohu říct, že se neliší. U olomouckých biskupů jsem zmínku o fišmistrovi nenašla.

Mezi tento personál patřil také sládek. O tomto zaměstnanci se ve svém tisku zmínil jak Jan Brtvín, tak i Mikuláš Černobýl. Nezmínili se ale o tom, že sládek byl podřízen pivovarnímu a částečně obročnímu písaři. Na panstvích, kde nebyl zřízen chmelář, dohlížel s písařem na chmelnice. Zatímco u Rožmberků se již setkáváme s panským pivovarem již v první polovině 16. věku, u Pernštejnů se první panský pivovar objevil až na konci 16. století a s ním příslušný personál a instrukce.

⁹⁵ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*, s. 163.

⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 164.

Podřízeným obročního písaře byl obročník. Ten se nacházel na každém panství. Pozornost mu věnovali také oba autoři. Jejich poznatky jsou shodné s dobovými instrukcemi, pouze se zapomněli zmínit o tom, komu byl obročník podřízen.

Ani v jednom zkoumaném tisku není zmíněn lesní personál: „*K lesnímu personálu patřil polesný, jagrmistr, myslivci, lesní hajní a lovčí.*“⁹⁷ Polesný byl všem ostatním nadřízen. Dohlížel na stav lesa, kácení a prodej dříví. Společně s hejtmanem stanovil vhodnou dobu ke kácení a prodeji dříví. Samotný prodej dříví pak spočíval na lovčím neboli jagrmistrovi. Při prodeji podepisoval záznamy a vybíral peníze, které odváděl důchodnímu písaři. Společně s polesným dohlížel na stav lesa. Na litomyšlském panství Pernštejnů zaujímaly lesy značný podíl půdy, ale i přesto se zde dřívím šetřilo: „*Urbár z roku 1552 uvádí, že povinností hajných při těžbě dříví je bráti nejdříve zlomky, vývraty a souše a teprve pak mohou kácet dříví, to jest zdravé stromy.*“⁹⁸ Stromy určené ke kácení však museli nejdříve vybrat hajní. Hajní také dohlíželi na kácení dříví jak pro panskou, tak také pro poddanskou potřebu. Jejich povinností také bylo dohlížet na pastvu poddanského dobytka v panských lesích a vybírali za to poplatky: „*Vedle užitku, který měla vrchnost z lesa za dříví, trávu, pastvu, čižbu a včelařství, neméně důležitý užitek přinášel les jako dodavatel zvěřiny pro panskou kuchyň.*“⁹⁹ Podle povinností hajného u Pernštejnů lze usoudit, že je to tatáž funkce jako polesný u Rožmberků.

K zámeckému personálu patřili ještě vinný a pivní klíčník, kuchmistr, kuchaři, šafář a šafářka, řemeslníci a čeledí.

O kuchmistrových povinnostech psal Jan Brtvín i Mikuláš Černobýl, o jemu podřízenému kuchaři se věnoval pouze Černobýl. V kuchyni se v této době objevovali hlavně muži. Pokud zde získala zaměstnání nějaká žena, bylo to pouze na post myčky nádobí. Z konce 16. století jsou z některých panství dochovány zmínky o existenci dvou kuchyní. Bylo tomu tak např. v Českém Krumlově. Jedna kuchyně sloužila pro přípravu jídla pro čeládku a služebnictvo, druhá pak pro přípravu jídla pro vrchnostenský stůl.

Vinný a pivní klíčník měli na starosti nápoje podávané na panském stole – tedy víno a pivo. O jejich funkci se zmínilo oba autoři výše zmíněných tisků.

Nejvyšší funkci mezi vrchnostenskou čeledí zastával šafář. Ten dohlížel na dobytek, jeho potravu, na údržbu dvora a vykonávání prací pacholků. Jan Brtvín ani Miku-

⁹⁷ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj*, s. 166.

⁹⁸ Josef KŘIVKA, *Litomyšlský velkostatek za*, s. 30.

⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 31.

láš Černobýl se o šafáři nezapomněli zmínit. Protějškem šafáře byla šafářka. Ta naopak dohlížela na dámské osazenstvo zámku. Řídila práci děveček a starala se, aby v práci nezapomněly a byly poctivé. O šafáře psal však pouze Jan Brtvín z Ploskovic.

Když se zaměřím na vrchnostenskou správu raného novověku, mohu usoudit, že jak Jan Brtvín, tak i Mikuláš Černobýl se zabývali pouze lokálním správním systémem, naopak centrální (či ústřední) vrchnostenská správa zůstala ve stínu jejich zájmu. V jejich tiscích totiž chybí zmínky o regentovi a centrální buchhalterii, což byly nejdůležitější prvky centrální správy. V neposlední řadě nelze pominout, že ani jeden z autorů se nezabýval lesním hospodářstvím. Opomněli se totiž zmínit právě o osobách, které se o lesy a jejich okolí staraly.

Pokud jde o jednotlivé tisky, lze říct, že Jan Brtvín zaměřil svoji pozornost nejen na hlavní úředníky panství, ale také se věnoval nižšímu personálu (kuchař, řezník, vinař). Jediné, co lze jeho tisku vytknout, je opomenutí purkrabího. Sice je pravda, že v raném novověku nebyly jeho pravomoci tak velké jako v předešlých letech, ale v mnoha dominiích se nadále objevoval.

Mikuláš Černobýl se naopak zabýval spíše vyšším úřednictvem. Zmínil se jak o hejtmanovi, tak i o purkrabím. Narozdíl od Jana Brtvína se nezmínil o řezníkovi, mlynáři, kováři, vinaři a také o šafáře.

Co se týká povinností jednotlivých úředníků, které popsali oba autoři ve svých tiscích, tak se shodovali s instrukcemi, které byly pro úředníky v raném novověku vydány. Pouze v některých případech byly některé povinnosti vynechány, ale ty jsem uvedla výše i s některými vynechanými úředníky, kteří se na panstvích také mohli nacházet.

4. ZASTOUPENÍ HOSPODÁŘSKÉ LITERATURY V KNIHOVNÁCH

V polovině 15. století vynalezl Johannes Gutenberg knihtisk, který usnadnil re-produkci a šíření knih mezi širší vrstvy obyvatelstva. Do Čech se knihtisk dostal v sedmdesátých letech 15. století. Tak došlo k rozšiřování církevních, zámeckých a měšťanských knihoven.

4.1. CÍRKEVNÍ KNIHOVNY

Církevní knihovny byly v dějinách vždy velmi důležité, protože právě ony schraňovaly nejvíce rukopisů a v samých počátcích také byly hlavními držiteli knih z různých oborů. V době vynálezu knihtisku, kdy se knihy začaly šířit do širších vrstev obyvatelstva, jejich význam mírně poklesl. Některé klášterní knihovny zanikly v době husitských válek, jiné v této době naopak vznikly – knihovny nově vzniklých nebo přichozích řádů či církví (kapucíni, Jednota bratrská). Všeobecně se dá říct, že klášterní knihovny hospodářskou literaturu neobsahují nebo byla v regálech zastoupena pouze okrajově. Tyto instituce totiž převážně schraňovaly knihy, které se týkaly teologie, náboženství nebo historie. *Hospodář* Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla se nenacházel v knihovně kláštera Teplá,¹⁰⁰ Pražské metropolitní kapituly či kapucínů v Brně.

Knihovna pražské metropolitní kapituly. Tato knihovna patří a patřila mezi nejdůležitější církevní knihovny u nás. Knihovna obsahuje převážně theologické spisy. Lze předpokládat, že se zde hospodářská literatura nenachází.

Strahovská knihovna.¹⁰¹ Z původní Strahovské knihovny se toho po husitských válkách mnoho nedochovalo: „*Za obnovitele kláštera a jeho knihovny je pokládán opat a pozdější pražský arcibiskup Jan Lohelius.*“¹⁰² Strahovská knihovna má pro své knihy

¹⁰⁰ K tomu Antonín MRKVIČKA, Jiří HRUBEŠ, *Knihovna Teplá-klášter*, Praha 1962.

¹⁰¹ K tomu Vít HŮLKA, *Strahov a jeho památky*, Praha 1940.

¹⁰² Jiří CEJPEK a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002, s. 116.

vymezeny dva sály – teologický a filozofický¹⁰³. Hospodářská literatura, včetně *Hospodáře* Jana Brtvína a Mikuláše Černobýla, se nachází ve filozofickém sále.

4.2. ZÁMECKÉ (NEBO TAKÉ ŠLECHTICKÉ) KNIHOVNY

Šlechta měla v Českých zemích velký význam jak v politické, tak také v hospodářské a kulturní sféře, a byla, vedle klášterů, většinovým sběratelem knih: „*Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku představují v zemích Střední Evropy svým rozsahem i obsahem unikátní centrálně využitelný soubor historických knižních fondů.*“¹⁰⁴ Mnoho větších šlechtických knihoven bylo za třicetileté války zničeno nebo rozebráno, např. jako Rožmberská či Žerotínská knihovna. Na troskách těchto knihoven byly vystaveny knihovny nové. Po druhé světové válce, kdy došlo k zestátnění majetku, bylo mnoho zámeckých knihoven přestěhováno do depozitářů zámků. Některé knihovny však zůstaly na svém původním místě. Na rozdíl od církevních knihoven lze předpokládat, že v zámeckých knihovnách se hospodářská literatura nacházela ve velkém množství: „*Obdobně byla téměř každá zámecká knihovna doplněna fondem literatury hospodářské, lesnické a zemědělské, protože zámek plnil zpravidla i funkci správního centra panství a velkostatku.*“¹⁰⁵ V šlechtických knihovnách se však nenacházely pouze knihy s hospodářskou tematikou. Lze v nich najít knihy teologické, pedagogické, naučné, geografické a také se zde nachází beletrie. Knihy v těchto knihovnách nejsou jazykově jednotné. Šlechta knihy získávala různými způsoby. Některé tituly vrchnost kupovala, jiné získala darem.

Rožmberská knihovna. Rožmberská knihovna má, jako jedna z mála, zpracovaný katalog svých knih a také je zpracován její vznik a vývoj.¹⁰⁶ Rožmberská knihovna původně sídlila v Českém Krumlově, po prodeji tohoto zámku ji Petr Vok z Rožmberka přestěhoval do Třeboně. Zde knihovna patřila pod správu archiváře a knihovníka Václava Březana, který k ní vytvořil výše zmíněný katalog: „*Březanův katalog je dnes jedi-*

¹⁰³ Více informací o vzniku a vývoji těchto sálů na:

www.strahovskyclaster.cz/webmagazine/page.asp?idk=278

¹⁰⁴ Petr MAŠEK, *Zámecké knihovny v zemích Koruny české*, in: Jitka RADIMSKÁ (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, České Budějovice 2000 (=Opera Romanica 1), s. 43.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 46.

¹⁰⁶ K tomu hlavně Lenka VESELÁ, *Knihy na dvoře Rožmberků*, Praha 2005.

ným úplným dokladem o struktuře a obsahovém zaměření rožmberské knihovny, neboť ta, jak již bylo zmíněno výše, se ve své celistvé podobě nedochovala.“¹⁰⁷ Knihy hospodářského charakteru byly zařazeny do oddílu filozofie. Měly tu místo jak domácí hospodářské tisky, tak také zahraniční. Ze zahraničních hospodářských knih, které se u Rožmberků nacházely, lze jmenovat knihu Jana Dubravia o rybníkářství.¹⁰⁸ Z českých tisků lze jmenovat *Hospodáře* Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla nebo knihu Jošta z Rožmberka¹⁰⁹.

Žerotínská knihovna.¹¹⁰ Žerotínská knihovna se svým rozsahem rovnala knihovně pánů z Rožmberka. Dalo by se říct, že byla jejím moravským protějškem: „Žerotínská knihovna byla svou skladbou vpravdě knihovnou evropskou, odpovídala intelektuální úrovni a jazykovým znalostem svého budovatele.“¹¹¹ U této knihovny však nelze pominout vydání Kralické bible. Hospodářská literatura, nejen v českém jazyce, zde byla hojně zastoupena jako u mnoha větších aristokratických rodů.

Lobkovická knihovna. Lobkovická knihovna je dodnes jednou z nejrozsáhlejších šlechtických knihoven. Jejím největším budovatelem byl Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. V jeho knihovně se zachovala největší část knihovny humanisty Bohuslava Hasištenjského z Lobkovic.¹¹²

Knihovna Jana Zajíce z Házmburka. Tuto knihovnu vybudoval Jan Zajíc z Házmburka v první polovině 16. století na budyňském hradě. V této knihovně se nacházely knihy z různých oborů – alchymie, náboženství, filozofie, medicína, historie, hospodaření, mnoho knih se zabíralo výtvarným uměním.

4.3. MĚŠŤANSKÉ KNIHOVNY

Knihy pocházející z knihoven měšťanské inteligence se dnes nacházejí snad ve všech hlavních vědeckých knihovnách. Bohužel je poznáme pouze tehdy, jsou-li ozna-

¹⁰⁷ Lenka VESELÁ, *Knihy*, s. 12.

¹⁰⁸ K tomu moderní edice: Schmidtová, A. (ed.), *Jan Dubravius, O rybnících*, Praha 1953; Jan SKÁLA z Doubravky (Dubravius), *De piscinis*, Vratislav 1547.

¹⁰⁹ Jošt z ROŽMBERKA, *Knížka o štěpování a spravování štěpnic*, Praha 1598.

¹¹⁰ K tomu Zdeněk V. TOBOLKA, *Žerotínská knihovna*, Praha 1926.

¹¹¹ Pravoslav KNEIDL, *Přehled novověkých dějin českých a moravských knihoven do roku 1918*, in: Jiří CEJPEK a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002, s. 126.

¹¹² TAMTÉŽ, s. 127.

čeny podpisem, exlibris¹¹³ nebo supralibros.¹¹⁴ „Konkrétnější představu o těchto knihovnách získáme nahlédnutím do pozůstalostních inventářů, jak to učinil zejména Zikmund Winter.“¹¹⁵ Obecně lze říct, že obsáhlejší knihovny měly vzdělanější a bohatší měšťané, tedy ti, kteří prošli vysokou školou a později se začali věnovat měšťanské činnosti. S knihovnami se setkáváme také u chudších měšťanů. U nich je vždy na prvním a mnohdy i jediném místě bible: „V některých městech vznikly po husitských válkách měšťanské knihovny pod správou městských rad, zpravidla z odkazu některého vzdělaného měšťana.“¹¹⁶ Tyto měšťanské knihovny navštěvovaly převážně představitelé města nebo významnější občané. Knihy získávaly měšťanské knihovny koupí, darem nebo jim je také někteří občané odkázali ve svých testamentech. Měšťanská knihovna se nacházela např. na Starém Městě pražském (záhy po husitských válkách), v Nymburku nebo ve Vodňanech.

Knihovna Ludvíka Korálka z Těšína. Knihovna tohoto pražského měšťana byla velmi pestrá a bohatá a podle dobových zpráv obsahovala 244 svazků. Mezi těmito svazky se nalézala literatura z okruhu alchymie, teologie, náboženství, hospodářství aj.

Knihovna Rüdnera z Rundenperka. Rüdner z Rundenperka byl staroměstský radní. Právě tento radní měl, jak zjistil z pozůstalostního inventáře Zikmund Winter, největší měšťanskou knihovnu. Ta obsahovala 540 knih z různých oborů – právo, historie, náboženství, filozofie apod.

Hospodáře Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla měl ve své knihovně také soběslavský primátor Řehoř Smrčka.

Pokud porovnáím všechny druhy těchto knihoven, můžu říct, že skladba jejich knižních fondů byla velice rozmanitá. Církevní knihovny měly knihy s hospodářskou tematikou ve svých depozitářích minimálně. Pokud se hospodářská literatura v církevní knihovně nacházela bylo to proto, že církev byla, i v raném novověku, vlastníkem pozemků, ačkoliv o některé za husitských válek přišla. Další pohromou pro klášterní knihovny byly reformy Josefa II., který nechal zavřít mnoho klášterů v Čechách i na Moravě: „Nakonec byly zrušeny všechny kláštery, které se nevěnovaly péči o nemocné,

¹¹³ Exlibris je knižní značka, která je označena jménem nebo rodovým znakem majitele.

¹¹⁴ Supralibros má stejnou funkci jako exlibris, ale nachází se na vnějších deskách knihy.

¹¹⁵ Pravoslav KNEIDL, *Přehled*, s. 129.

¹¹⁶ TAMTÉŽ, s. 130.

školsství a vyučování (jezuitský řád byl obecně zrušen už roku 1773) nebo vědě.¹¹⁷ Větší zastoupení tohoto druhu literatury lze pozorovat a také logicky předpokládat u měšťanů. Majoritním vlastníkem knih s hospodářskou tematikou však byla šlechta. Jak bylo zmíněno již výše, právě šlechta byla vlastníkem mnoha panství a dominií. V raném novověku došlo ke změně ve správě na panství a k přechodu na režijní velkostatek. To vedlo k vydávání nových knih o vedení novověkého hospodářství, které obsahovaly nové pravomoci a povinnosti a zaměřovaly se na aktuální dění v hospodářství. Tyto změny také vedly k novému nákupu těchto knih a k aktualizaci šlechtických a měšťanských knihoven.

Na závěr této kapitoly bych se ráda zmínila o tom, že je málo vydaných katalogů, které by se věnovaly právě těmto historickým knihovnám. Katalog je vydán pouze pro rod pánů z Rožmberka a také pro Lobkovice. Z dostupných pramenů o knihovnách můžu pouze konstatovat, že hospodářskou literaturu obsahovaly. Bez soupisu knih nelze s jistotou říct, zda se hledaná kniha v knihovně nacházela.

Při sepisování této diplomové práce jsem se snažila v knihovnách najít níže vyjmenované hospodářské tisky. Pátrala jsem po *Hospodáři* Jana Brtvína¹¹⁸ a Mikuláše Černobýla, po knize Jošta z Rožmberka,¹¹⁹ *Oeconomii Johanna Mathesia*¹²⁰, po *Kazateli domovním* Matouše Konečného¹²¹ a po *Regimentu správy* Aleše Knoblocha¹²². Jak jsem se zmínila již výše, pokud nebyl vydán katalog, bylo velmi těžké zjistit přítomnost kni-

¹¹⁷ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny*, s. 192.

¹¹⁸ Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář*.

¹¹⁹ Jošt z ROŽMBERKA, *Knížka*

¹²⁰ Johann MATHESIUS, *Oeconomia (totiž stav, regiment, aneb spuůsob domovní, kdež hospodářství, manželství, vstupování v ně, aneb obcování tomu něčemu, což slušně o domu a o hospodářství u lidí se nachází jako jsou: děti, čeled', dům, dvůr, pole, rybníky, dobytek, skot i jiné jmění a statek chudě neb bohatě, kdež opět řemeslo, parování hor, těžení, forberk, handl, koupě prodaj, služba etc. se trefuje, a lidé s tím něčím se obírají a tomu obcují)*. Praha 1574.

¹²¹ Matauš KONEČNÝ, *Kazatel Domownj to gest: Naučenj potřebné gakby Hospodářowé w Domjch a přjbytcých swých spolu s domácými swými, každého dne, zwlásstě ráno a večer y zwlásstnj některé časy, Božjch pokut a metel, sebe k dobrému Slowem Božjm napomenutj, poctu Božskau a nabožnau w chwálách a modlitbách swatých, Pánu Bohu wykonáwati, a tak čeládku swau k náboženstwj Křestánskému dobrým a pobožným přjkladem swým, wsselikého času při-držeti měli*, Hradec Králové 1618.

¹²² Aleš KNOBLOCH z Pirnssdorfu, *Regiment*.

hy v knihovně. Pokud bych však chtěla zkoumat zastoupení těchto tisků v dnešních knihovnách, zajisté by to bylo díky moderním technologiím jednodušší. V České republice existuje souhrnný katalog, ve kterém se dá snadno vyhledávat.¹²³

¹²³ <http://sigma.nkp.cz>

5. ZÁVĚR

Hlavní téma této diplomové práce je věnováno dobovému tisku, který se věnoval kompetencím některých raně novověkých vrchnostenských úředníků a služebníků. Kniha Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla byla na svoji dobu zpracována velmi dobře a účelně. Původně byla napsána spíše jako instrukce pro panské úředníky, obsahuje však také návody k hospodaření. Mimo jiné je dílo Jana Brtvína z Ploskovic první knihou se zemědělskou tematikou vytištěnou v češtině. Mikuláš Černobýl svou knihu psal se stejným záměrem. Část popisující panské instrukce je méně obsáhlá, autor se více soustředil na hospodaření. Kniha Mikuláše Černobýla byla stručnější, ale zato obsahovala více hospodářských návodů, ať již šlo o pěstování užitkových plodin nebo chov domácích zvířat. Výsledkem spojení děl obou výše zmíněných autorů byl vznik příručky určené tehdejšími úředníkům. A rozhodně to nebyla zbytečná práce, protože s rozšiřujícím se panstvím a jeho početnějším úřednictvem narůstaly také povinnosti těchto jednotlivců. A nebylo nic jednoduššího, než si vzít k ruce knihu, ve které byly právě veškeré jejich povinnosti zapsány a každý si zde našel, co potřeboval. Z historického pohledu je kniha významná tím, že je zde popsán ideál pána a ostatních úředníků z náboženského hlediska. Z tohoto důvodu byla kniha užitečná i pro ostatní lid. Byla zde podrobně popsána pravidla slušného křesťanského chování pro všechny lidi na panství. Zvláštní důraz byl kladen nejen na křesťanskou výchovu dětí, ale také na chování a povinnosti manžela a manželky, nadřízeného a podřízeného, pána a služebnictva atd.

V druhé kapitole jsem porovnávala existující dobové instrukce pro vrchnostenské úředníky s právy a povinnostmi panských úředníků, které ve svých tiscích popisovali oba výše zmínění autoři. Jak jsem se již dříve zmínila, Jan Brtvín z Ploskovic i Mikuláš Černobýl svá naučení a své poznatky sepsali velmi poctivě a hlavně se nelišili od instrukcí pro úředníky, které byly vydané v raném novověku.

V poslední kapitole jsem poukázala na klášterní, šlechtické a měšťanské knihovny a zastoupení hospodářské literatury v nich. Je pravda, že zjistit, zda měla právě ta určitá knihovna ve svých regálech knihy s hospodářskou tematikou, respektive jejich přesné tituly, není jednoduchá věc. Proto, když jsem nenašla o obsahu knihovny žádnou zmínku, obrátila jsem se na některé knihovny s osobním dotazem a nezbylo mi nic jiného, než čekat na odpověď. S radostí musím konstatovat, že při hledání informací byla ochota knihovníků veliká, protože mi všichni obratem odpověděli.

Na závěr této diplomové práce připojuji edici *Hospodáře* Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla. Při přepisu jsem se držela edičních zásad pro vydávání novověkých pramenů. Tato pravidla jsou rozvedena na první stránce u přiložené edice.

6. ANOTACE

Hospodář Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla

Tato diplomová práce je rozdělena do tří kapitol. Stěžejní částí je věnována rozboru díla Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla. Jejich samostatné tisky spojil do jednoho Daniel Adam z Veleslavína a vydal ji pod výše zmíněným názvem. Stručný obsah tohoto díla je námětem první kapitoly. Edice tohoto tisku tvoří přílohu této práce. Druhá kapitola je věnována porovnání povinností úředníků v tisku s jejich povinnostmi ve skutečnosti. Třetí kapitola se snaží upozornit na zastoupení knih s hospodářskou tematikou v církevních, klášterních a měšťanských knihovnách.

7. ANNOTATION

***The Housekeeper* by Jan Brtvín of Ploskovice and Mikuláš Černobýl**

This diploma thesis is divided into three chapters. The work written by Jan Brtvín of Ploskovice and Mikuláš Černobýl represents the main part of this thesis. Daniel Adam of Veleslavín put together their separate prints and published them under the title mentioned before. The first chapter is focused on the summary of this work. The supplement of the thesis is formed by the edition of this print. The second chapter is focused on the comparison of duties of clerks in this work with their duties in reality. The third chapter tries to pay attention on the representation of the books with this theme in church, cloistral and bourgeois libraries.

8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Staré tisky

Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Hospodář, knížka velmi užitečná, zavírajíc v sobě předně navedení života křesťanského, jakby ti, kterýž v světě nad jinými panují sami sebe i sobě poddané spravovati měli. Potom gruntovní správu a pořádek všelijakého hospodářství zvláště při panstvích a zbožích potřebná pánům, kterýž veliké statky na zemi mají*, Praha 1587.

Jan BRTVÍN z Ploskovic, *Knížka, jež dvě stránky v sobě držela, o způsobu a životu křesťanském a o pořádku s strany hospodářství*, Praha 1535.

Mikuláš ČERNOBÝL, *Zpráva jednomu každému pánu velmi užitečná, kterak statek svůj i úředníky své řídit, spravovati i k nim dohlédati má, též také úředník kterak se jedenkaždý při svém úřadě zachovati má*, Praha 1538.

Aleš KNOBLOCH z Pirnssdorfu, *Regiment správy ovčího dobytka*, Praha 1561. Matauš KONEČNÝ, *Kazatel Domownj to gest: Naučenj potřebné gakby Hospodářowé w Domjch a přjbytcých swých spolu s domácými swými, každého dne, zwlásstě ráno a wečer y zwlásstnj některé časy, Božjch pokut a metel, sebe k dobrému Slowem Božjm napomenutj, poctu Božskau a nabožnau w chwálách a modlitbách swatých, Pánu Bohu wykonáwati, a tak čeládku swau k náboženstwj Křesťanskému dobrým a pobožným přjkladem swým, wsselikého času přidržeti měli*, Hradec Králové 1618.

Johann MATHESIUS, *Oeconomia (totiž stav, regiment, aneb spuůsob domovní, kdež hospodářství, manželství, vstupování v ně, aneb obcování tomu něčemu, což slušně o domu a o hospodářství u lidí se nachází jako jsou: děti, čeled', dům, dvůr, pole, rybníky, dobytek, skot i jiné jmění a statek chudě neb bohatě, kdež opět řemeslo, parování hor, těžení, forberk, handl, koupě prodaj, služba etc. se trefuje, a lidé s tím něčím se obírají a tomu obcují)*. Praha 1574.

Jošt z ROŽMBERKA, *Knížka o štěpování a spravování štěpnic*, Praha 1598.

Jan SKÁLA z Doubravky (Dubravius), *De piscinis*, Vratislav 1547.

Prameny vydané

Josef KALOUSEK (ed.), *Řády selské a instrukce hospodářské 1350 až 1626*, Praha 1905 (= Archiv český 22).

Josef KALOUSEK (ed.), *Dodatek k Řádům selským a instrukcím hospodářským 1388-1779*, Praha 1913 (= Archiv český 29).

Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků*, Praha 1985.

Literatura

Václav BŮŽEK, Josef HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997

Václav BŮŽEK, Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

Jiří CEJPEK a kol., *Dějiny knihoven a knihovnictví*, Praha 2002.

Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, Sborník archivních prací 31, 1981.

Josef HANZAL, *Patrimoniální úředníci a úřady v době předbělohorské*, Sborník archivních prací 19, 1969, 441-456.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007.

Josef KŘIVKA, *Litomyšlský velkostatek za Pernštejnů (Příspěvek k dějinám českého velkostatku v 16. – 17.stol.)*, Praha 1959.

Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. I. 1 Vymezení kulturních dějin, kultura každodenního života od pravěku do 15. století*, Praha 1948.

Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. II. 1 Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995.

Jitka RADIMSKÁ (ed.), *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*, České Budějovice 2000 (=Opera Romanica 1).

Antonín ROUBIC, *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, Sborník archivních prací 31, 1981, s. 418-476.

Alexander SPERL, *Hausväterliteratur*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert)*, Wien 2004, s. 427-434.

Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do r. 1848*, Praha 1971.

Lenka VESELÁ, *Knihy na dvoře Rožmberků*, Praha 2005.

9. PŘÍLOHY

Ediční poznámka

Při přepisu jsem se držela edičních zásad pro vydávání novověkých pramenů.¹²⁴ Text jsem transkribovala a paginovala podle originálu. Všechny zkratky a chybějící písmena byly doplněny do hranatých závorek []. Pokud jsem nemohla slovo přečíst, nahradila jsem ho v textu tečkou v hranatých závorkách [·]. Psaní *ı* a *ŷ* jsem přizpůsobila dnešnímu pravopisu. Některé písmena jsem nahradila jiným jako např. *y*→*j* (*ney-prve*→*nejprve*), *au*→*ou* (*takovau*→*takovou*), *ii*→*ı* (*stvořenii*→*stvoření*), *w*→*v* (*chwály*→*chvály*), *ss*→*š* (*větssı*→*větší*), *v*→*u* (*včenyč*→*učenyč*), *cz*→*č* (*czehož*→*čehož*), *uo*→*ů* (*Buoh*→*Bůh*).

¹²⁴ Ivan ŠŤOVÍČEK, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. - 20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

Hospodář. Knížka velmi užitečná, zavírajíc v sobě předně navedení života křesťanského, jak by ti, kteříž v světě nad jinými panují, sami sebe i sobě poddané spravovati měli. Potom gruntovní správu a pořádek všelijaké[h]o hospodářství, zvláště při panstvích a zbožích, potřebná pánům, kteříž veliké statky na zemi mají.

Vydaná vůbec před lety XLVII a nyní opět, s přidáním jiné kratší správy o témž, znovu vytačená od M[istra] Daniele Adama z Veleslavína léta páně M.D.LXXXVII.

Urozenému panu Janovi Labounskému z Labouně a na klášteře Hradišti nad Jizerou, pánu a příteli mému zvláště milému.

O hospodářství a správě domu, čeládky, dělání rolí a jiných věcech k tomu náležitých, nejedni z učených lidí psali, a což nejvíce mohli k chvále a zvelebení toho života sebrali. Ale žádné chvály větší býti nemůže nad tu, že sám svrchovaný Pán Bůh, když člověka nejprvé stvořil, takovou práci a ten obchod na něho vzložil, aby nezhálel, než s zemí se obíral a o zemi pracoval. Nebo tak o tom napsal Mojžíš v knize své o stvoření světa. Pojav tedy Pán Bůh člověka, postavil ho v ráji Eden, aby jej dělal, a ostříhal ho. To před pádem, dokudž byl člověk v nevinosti, abychom rozuměli, že počestná práce není pokuta hřícha, ale vlastně náležitá věc člověku od Boha stvořenému ne k zahálce, ale k dílu. Pokuta za hřích j[es]t zlořečení, kteréhož v pracech a obchodích svých zakušujeme, pracně a bídě se živíme, když se nám podlé vůle naší nedaří, země užitků hojných nevynášá a my v naději své nejednou zmýleni býváme. Po pádu pak co Bůh na člověka uložil, také nepominul Mojžíš zapsati. Adamovi řekl Bůh: Žes uposlechl hlasu ženy své a jedl jsi z stromu toho, kterýž jsem zapověděl řka Nebudeš jísti z něho. Zlořečená země pro tebe, s bolestí jísti budeš z ní po všechny dny života svého. Trní a bodláčí ploditi tobě bude i budeš jísti byliny polní. V potu tváři své chléb jísti budeš, dokavadž se nenavrátiš do země, z níž jsi vzat, nebo prach jsi a v prach se navrátiš. Čehož Adam ihned příklad na sobě ukázal, když podlé toho ortele Stvořitele svého netoliko sám o zemi pracoval, robotně se živě, ale i syny své k tomu vedl. Nebo Kain, prvorozený jeho syn, byl voráčem a zemi dělal. Abel pak pastýřem ovcí. Tak Noe po potopě muž země, jakž jej Písmo jmenuje, obíraje se s zemí, rozdělal aneb štípil vinici. Abraham byl velmi bohatý na stříbro i na zlato i na dobytek. Také i Lot, kterýž s Abrahamem chodil, měl ovce a voly i stany, tak že jim nemohla země stačiti, aby spolu bydleli. Izak a Jákob s dvanácti syny svými pastýřský život vedli, čehož se i Jozef, nejvyšší gubernátor a správce velikého království Egyptského, nestyděl vyznati před králem faraonem, ačkoli dobře znal, že Egyptští v ohavnosti mají všechny pastýře stáda, když pověděl. Bratři moji a dům otce

mého přišli ke mně, ale jsou pastýři stáda, aneb jakž v hebrejském jazyku zní, muži dobytka, neb se s dobyt看em obírají, dobyt看em se živí a ten sprostný obchod vedou. Jest pak pastýřský obchod nemalý díl života selského aneb hospodářství pozemského. Nebo takto je staří na čtyry částky rozdělují, aby první byla vorání země a což k tomu náleží, druhá opatrování zahrad, štěpnic a vinic, třetí pasení dobytků, čtvrtá a poslední krmení všelijakého pitomého ptactva, jako slepic, husí, kačic [etc.], opatrování včel a chování ryb. Na tomť čtvterém záleží téměř všecken obchod a živnost těch, kteříž statky pozemskými vládnou, a veliká i malá zboží na zemi mají. O Jobovi svědčí Písmo, že nejprve měl sedm tisíc ovec, tři tisíce velbloudův, pět set spřežení volů, pět set oslic a čeledi služebné velmi mnoho. Potom po zkušení z nadělení božího došel zase toho všeho dvojnásob. Veliké jistě hospodářství a znamenité zboží, kterýmž se dosti možné[m]u knížeti aneb králi vrovhati mohl. Nebo staří na větším díle bohatství své zakládali na dobytčích, bravu a skotu, na gruntech, dědinách, rolích, lukách, pastvách, vinicích, zahradách, štěpnicích, čeledi služebné a což k tomu podobného. Job tedy z sedmi tisíc ovcí mohl míti dostatek vlny netoliko pro sebe a své domácí, ale i pro chudé a snad i nemálo jí uprodával, k tomu mléka, másla, sýra nad svou potřebu. Velbloudův užíval k jízdě místo koní a vozů, pro hornatost a horkost krajiny Arabské. Snad i handl kupecký jimi vedl, vynášeje ven to, což mu zbývalo, a přinášeje domů čehož potřeboval. Nebo na všecko se v jedné zemi rodí, ale čehož jedna krajina nenese, toho druhá hojnost vydává. K tomu měl pět set spřežení volův, kterýchž bez pochyby pro kuchyni a maso, an i pro vorbu a děláni rolí užíval. Oslice užitečné byly k nesení břemen, dříví, vody a jiných věcí do domu. O koních žádné zmínky nečiní, protože Job byl muž pokoje milovný a žádných s sousedy svými válek nevedl, nebo koní na vojnách nejvíce užívají. Mlčí také o penězích, o zlatě, stříbře a jiném rozličném bohatém a drahém nábytku, ale to se bezpochyby v jiném zboží obsahuje. Nebo kdež jest hojnost dobytka, tu na každý den mnoho se za peníze kupovati i zase s ziskem prodávati může. Zisk pak ten, kterýž z užitkův země a dobytka přichází, jest ze všech nejspravedlivější a lidem od Boha propůjčený. Jakož i Cato pověděl, že z děláni rolí a vorby zisk bývá pobožný, nezávistivý ani zlé obmýšlející. A Cicero: Ze všech věcí, z nichž se nětco vydělává, nic není nad vorání země lepšího, nic hojnějšího, nic milejšího, nic dobrému člověku hodnějšího. Naposledy měl Job velikou čeleď, aneb jakž jiní vykládají popluží veliké. Nebo že měl mnoho rolí, dědin, luk a pastev, za důvod jest tolik spřežení volů, kteráž do mnoha pluhův zapřáhnouti mohl. A kdež jest veliké hospodářství, mnoho dědin a dobytka, tu také bývá potřebí veliké čeledi, aby vždycky pohotově a před rukama byli služebníci, pa-

cholci, děvky, nádeníci, dělníci, tesaři, kováři [etc.], z nichž každý svou práci obzvláštní má a své povolání vykonává, jakž to vše při velikých dvořích na oko spatřiti se může. Tak mnoho a nad to více vypravuje Historia svatá o bohatství a jmění Jobově, odkudž dobře rozuměti můžeme, že j[es]t měl veliké a hojné hospodářství, a že jest musil býti dobrým, pilným a rozšafným hospodářem, a že se nestyděl za ten obchod, za kterýž se nyní mnozí hanbiti chtějí, vyhledávající neslušných a nehodných prostředků nabytí bohatství a peněz skrze lichvy, praktiky a partity, z nichž by se ne jeden spravedlivě a bez křivdy bližního živiti mohl. Těmi příklady svatých patriarchův i jiní potomci jejich životy své zde na světě vedli. Soul od pasení oslic a David od ovčince k vrchní správě království nad lidem božím povoláni byli. Mojžíš pásal dobytek Jethry, testě své[h]o, když se mu ukázal Pán na hůře [!] Oreb a poslal ho od stáda k faraonovi králi, aby lid jeho z Egypta vyvedl. Elizeus a Amos z pastýřův učiněni byli proroci. O králi Ezechiášovi napsáno v knihách Paralipom, že mimo jiné bohatství a poklady měl obilnice pro ourody, obilí, mstu, oleje i stáje pro všeliká hovada a chlévy pro dobytek, bravů a skotů množství.

Netoliko pak svatí lidé a bohobojící, ale i mezi pohany slavní králové a páni, rádi a bez všelikého ostýchání s tím obchodem pozemským se obírali, jako Cyrus, král perský, o němž napsal Xenophon, Numa římský král, a předek jeho Romulus, kterýž také svobodným Římanům všechny jiné obchody a řemesla zapověděl krom vorání a dělání rolí a cvičení se v věcech válečných. Ať se tuto nepřipomínají králové Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus a jiní. Serranus, Cincinnatus a mnozí jiní k nevyšším ouřadům v Římě z pole a z dvorův svých povoláni byli. A náš český Prometheus aneb Přemysl od pluhu u vsi Stadice vzat a knížetem učiněn. Mnozí také císařové římské z voráčův pošli, a necht' jiných mlčením pomínou, Galerius a Maximinus honáci aneb pastevcí dobytka byli.

Ale já neumínil jsem tuto dostatečnou chválu vypsati obchodu a živnosti zemské aneb dvořské, toliko proto jsem těchto příkladů krátce dotekl, aby se spatřilo a poznalo, že jest vždycky byl chvalitebný a poctivý, a že se s ním, jak první svatí otcové, tak i jiní slavní králové, velicí páni, obírali a za něj se nestyděli. Jako snad nyní tohoto zléh]o věku mnozí jej hyzdí jako selský a chlapský. Ano i zde u nás v Čechách před časy stavpanský a rytířský mnoho s ním zacházel a téměř největší užítky z toho, což země z požehnání božího a jiné hospodářství vyneslo, brával. A ještě podnes staří rodové a ti, jimž staročeská víra, upřímnost a ctnost milá jest, toho neopouštějí.

Že pak žádný s uměním se nerodí a jak při jiných handlích a živnostech, tak i při tomto hospodářském obchodu potřebí jest správy, aby všecko dobrým řádem šlo, zvláště pak mladým hospodářům a pánům, kteříž nemajíce vlastního zkušeného a požívající v tom jiných úředníkův, snadno by od nich, kdyby neupřímní byli, oklamáni a k škodě přivedeni býti mohli. Jakž se to nejednou trefuje, že mnohý nerozšafný pán, maje veliké panství a hojné důchody, však den ode dne hyne a chudne, a proti tomu úředníci a písaři bohatnou. Protož není jim zlé, aby toho nějakou správu měli, kterak by jak k úředníkům a písařům, tak k hospodářství svému buďto sami osobně aneb skrze jiné věrné osoby dohlédati mohli.

Za tou tedy příčinou já v této knížce spojil jsem a vydal dva traktáty o též věci, sepsaná někdy od učených a v hospodaření zblhlých mužův. První od Jana Brtvína z Ploskovic, kterýž také před lety XLVII. vytištěn byl v Menším Městě pražském skrze Bartoloměje Netolického, ale do toho času od žádného nikda obnoven není a lidem téměř v zapomenutí přišel. Druhý od Mistra Mikuláše Černobíle, měštěnína města Žatče, kterýž jakž se mně vidí ještě prvé, nežli Brtvín některému dobrému pánu a příteli svému sepsal, ale nikdá vůbec skrze tlačením na jevo nevyšel, až teď nyní. Pán Bůh rač dáti šťastně, aby sloužil mnohým k užítku a prospěchu.

Vám pak urozený pane Jane Labounský z Labouně, pane a příteli můj zvláště milý a příznivý, takovou obojí práci cizí, ovšem ale skrze mne obnovenou, připisuji a oddávám. Ne proto, že byste, majíc hospodářství na zemi nemalé, správy této a naučení ode mne potřebovali a bez toho statků svých dobře a užitečně spraviti neuměli, ale abych aspoň tím chatrným dárkem dokázal k vám jakožto laskavému dobrodinci svému náležitě a povinně vděčnosti, jak za obzvláštní přívětivost vaší a lásku ke mně, tak i za nejedna dobrodiní, kteráž jsem od vás přijal. Jsem té celá a důvěrná naděje, že toto mé ozvání se a přihlášení k vám laskavě a vděčně přijmete. Když má možnost větší bude, větším také odměniti se nepominu. Za tím milost Pána Boha našeho buď s námi. Dán v Praze v pondělí den s[vatého] Medarda, památný pro velikost vody na řece Vltavě i jinde v zemi České, kteráž to rozmohši se z dešťů, ježto před tím předešly, mnohé nenabyté škody na dříví, na roli a osení, na zahradách a na lukách u Prahy i na jiných místech, zvláště pak u Hory stržením rybníkův, zdelala. Léta M.D.LXXXVI.

M[istr] Daniel Adam z Veleslavína.

[p. 1]

Přední stránka knížky této o způsobu a životu křesťanském, kterak by člověk sám sebe při tom i jiné vésti měl, zvláště pak ti, kterýž nad jinými v světě panují.

Rozdíl první.

Že tomu, kdož by se chtěl v jaké hospodářství dáti, nejlépe jest, aby manželku svou měl, a kteréž s ní dítky zplodí, jak je spravovati má.

Každému člověku, kterýž křesťanem netoliko slovem, ale i skutkem býti chce, potřebí jest, aby se v tom slovem božím a ne moudrostí světskou aneb sám svou hlavou spravoval. Nebo tak napsal s[vatý] Pavel v i Korynt[ským] III. Žádný sám sebe nesvod', zdáli se komu z vás, že jest moudrý na tomto světě, budiž bláznem, aby učiněn byl moudrým. Moudrost

p. 2

zajisté tohoto světa, bláznovství jest před Bohem. Nebo psáno j[es]t: Kterýž zlapá moudré v chytrosti jejich. A opět: Znáť Pán přemýšlování moudrých, že jsou marná. Item k Římanům I. kap[itola]. Marní učinění jsou v myšleních svých a zatmíno jest nemoudré srdce jejich. Měvše se za moudré, blázni učinění jsou, a změnili slávu neporušitelného Boha v podobenství obrazu porušitelného člověka. Ač těchto časů mnozí lidé tomu navykli, že se jim zdá, kdyby od věrného správce měli slovo boží slyšeti a jím se spravovati, že by jim u sobě podobných ku posměchu bylo. Ale takoví nerozvažují toho u sebe, že Písma svatá pro naše dobré od Boha všemohoucího jsou nám k navedení a naučení našemu a pro nic jiné[h]o od správcův Bohu věrných vydaná. Nebo kdyby Bůh všemohoucí z veliké své a nestihlé lásky k nám dobrého a spasení našeho nežádal, mohl dobře bez nás i bez oznamování nám vůle své svaté v nebi s anděly svými svatými býti. Však proto mnozí dosti málo sobě toho váží. Ale běda bude každému takovému. A mnohý

p. 3

než by sobě v zákoně svatém čítal, raději v ledajakýchs kronikách a vymyšlení lidském neužitečném čítá. A více sobě oblibuje to, což tělu libo nežli což by se tělu i duši hoditi mohlo.

Zdaliž nám Písma svatá dosti široce neoznamují, jak se předkem k Bohu, stvořiteli svěmu, i také jeden každý k bližnímu svému míti máme? Potom jak se každý podlé stavu svého řídití a spravovati povinen? Anobř i to také jest vyměřeno, kdo by se v jakou

práci při hospodářství dáti chtěl, kterak takový samého sebe i dům svůj se vší čeládkou, aby Pánu Bohu líbezné bylo a při hospodářství šťastně se vedlo, opatrovati má, počnouc od nejvyššího až do nejnižšího stavu.

Toť pak ode všech se uznává, kdožby koli v jakém hospodářství býti chtěl, že jest těžko jednomu samému, buď z mužského aneb ženského pohlaví, hospodařiti a s čeládkou, zvlášť nevěrnou a neposlušnou, zacházeti. An o tom Duch boží skrze ústa Šalomounova v knize Ekleziastes v III. kap[itole] zmínku činí, naučení dáváje říka: Lépe jest býti dvěma spolu, nežli je-

p. 4

dnomu, protože oni zakušují užitku prací svých. Padne li jeden, pozdvihne ho druh jeho. Běda samotnému, nebo padne li, nemá tovaryše, kterýž by ho pozdvihl. A když dva spolu leží, zahřívá jeden druhého. Jeden pak kterak se sám zahřeje. Jeden také snadno přemožen bývá, ale dva mohou se zmužile opřít. Nebo i provázek o třech prameních nesnadně se ztrhá.

Pakli by kdo ten dar měl od Pána Boha, aby v čistotě chtěl býti, proti tomu také Písmo není, nýbrž s[vatý] Pavel velmi to schvaluje nad stav manželský. Ale pohříchu málo se takových, kteříž by v pravé čistotě od dětinství svého až do smrti z obojího pohlaví státi chtěli, nachází. O čemž v I. Korynt[ským] v VII. kap[itole] psáno stojí: Dobré by člověku bylo ženy se nedotýkati, ale pro uvarování se smilstva jeden každý manželku svou měj, a jedna každá muže svého. Ted' Písmo také, z které příčiny manželé se pojímají mají, že pro výstrahu smilstva a ne pro jaké zboží. Nebo v Přísloví v XIX. kap[itole] napsáno: Dům a zboží jest dědictví náležité po rodičích, ale ode Pána manželka dobrá a rozumná. Než

p. 5

mnozí lidé nechtějí tomu věřiti, naopak při tom stojíce a Bohu svému se nedůvěříce, a raději zboží než manželky sobě pojímajíce. Protož jakýmž úmyslem v ten stav vkračují, takovéž štěstí mívají.

Dále pak s[vatý] Pavel radu dává, kterak by se manželé na světě ke cti a chvále boží chovati měli, takto napsav v I. Korynt[ským] v XI. kap[itole]. Chciť pak, abyste věděli, že všelikého muže hlava jest Kristus a hlava ženy muž, hlava pak Kristova Bůh. Každý muž modle se, aneb prorokuje s přikrytou hlavou, ohyžďuje hlavu svou. Každá pak žena modle se aneb prorokující s nepřikrytou hlavou ohyžďuje hlavu svou, nebo jednostej-

ná věc jest, jako by se oholila. Nebo nepřikrývá li žena hlavy své, nechat' se také oholí. Pakli jest mrzká věc ženě oholiti se aneb ostříhati, nechat' přikryje hlavu. Muž' nemá přikrývat hlavy své, obraz a sláva boží jsa, ale žena sláva mužova jest. Nebo není muž z ženy, ale žena z muže. Není zajisté muž stvořen pro ženu, ale žena pro muže. Protož má žena míti přikrytí na hlavě

p. 6

p[ro] anjely. Avšak ani muž bez ženy ani žena bez muže v Pánu. Nebo jakož žena jest z muže, tak i muž skrze ženu, všechny věci pak z Boha. Vy sami mezi sebou sud'te, sluší li se ženě s nepřikrytou hlavou modliti Bohu. Zdaliž vás tomu i samo přirození neučí, žeť jest ohyzda muži míti dlouhé vlasy, ale ženě míti dlouhé vlasy poctivé j[es]t. Nebo vlasové k zakrytí dány jsou jí.

Více s[vatý] Pavel manželům, kterak by se v témž stavu sami k sobě chovati měli, naučení dává, kdež píše o tom k Efezským v V. kap[itole] takto: Ženy mužům svým poddány buďte jako Pánu. Nebo muž jest hlava ženy jako Kristus jest hlava církve a onť jest Spasitel těla. A tak, jakož církev poddána jest Kristu, tak i ženy mužům svým ve všem. Muži milujte ženy své jako i Kristus miloval církev a vydal sebe samého za ni, aby ji posvětil, očišťuje ji obmytím vody v slovu, aby ji sobě postavil slavnou církev nemající poskvrny ani vrásky, aneb cokoli takové[h]o, ale aby byla svatá a bez ouhony. Takť jsou povinni muži milovati ženy svá jako svá vlastní těla. Kdož miluje ženu

p. 7

svou, sebeť samého miluje. Žádný za jisté nikdá těla svého neměl v nenávisti, ale krmí a chová je jako i Pán církev. Neboť jsme oudové těla jeho, z masa jeho a z kostí jeho. A protoť opustí člověk otce i matku a připojí se k manželce své a budou dva jedno tělo. Tajemství toto veliké jest, ale já pravím o Kristu a o církvi: Avšak i vy jeden každý z vás manželku svou jako sám sebe miluj, žena pak ať se bojí muže svého. O témž i s[vatý] Petr v I. Kanonice v III. kap[itole] píše takto: Ženy buďte poddány mužům svým, aby, byť pak kteří i nevěřili slovu, skrze obcování žen bez slova získáni byli, spatřující v bázni svaté vaše obcování. Kterýchž to ozdoba budiž ne ta zevnitřní, v splétání vlasův a províjení jich zlatem aneb v odívání plášťův, ale ten skrytý srdce člověk v neporušitelnosti krotkého a pokojného ducha, kterýž to před obličejem božím velmi drahý jest. Takť jsou zajisté někdy i ony svaté ženy, kteréž naději měly v Bohu,

ozdobovaly se, poddány jsou manželům svým. Jako Sára poslušna byla Abrahama, pánem ho nazývají, jejížto vy

p. 8

jsíte dcerky dobře činíce a nebojíte se ničádného přestrašení. Též podobně i muži spolu s nimi bydlíte podlé umění, jakožto mdlejšímu osudí ženskému udělující cti, jakožto i spolu dědičkám života milosti, aby modlitby vaše neměly překážky. O témž opět s[vatý] Pavel I Tymot[eus] II. kap[itola]. Chci, aby se modlili muži na všelikém místě, pozdvihující čistých rukou bez hněvu a roztržitosti. Takž také i ženy v oděvu slušném s stydlivostí a středmostí [!], ozdobovati se ne strojením a křtaltováním sobě vlasův, ne zlatem aneb perlami, aneb drahým rouchem, ale tak, jakž sluší ženám, kteréž dokazují při sobě pobožnosti dobrými skutky. Žena ať se učí mlčeci ve všeliké poddanosti. Nebo ženě nedopouštím učiti ani vládnouti nad mužem, ale aby byla v mlčení. Adam zajisté prvé jest stvořen, potom Eva. A Adam nebyl sveden, ale žena svedena jsoucí, v vinu přestoupení upadla. Ale však spasena bude v plození dětí, jestliže by zůstala u víře a v lásce, a tak v posvěcení svém s středmostí.

Dlouho li pak sluší manželům spolu býti? Dotud li, dokudž se spolu nesvádí a

p. 9

neztepu, aneb některý z nich z glejchu nevystoupí? O tom napsáno jest v s[vatém] Mat[oušovi] v XIX. kap[itole]. Přistoupí li k Kristu Pánu zákoníci, pokoušejíce ho a říkouce Sluší li člověku propustiti ženu svou z kterékoli příčiny? On pak odpovídá, řekl jim: Což jste nečtli, že ten, jenž stvořil člověka z počátku, muže a ženu učinil je, a řekl: Protož opustí člověk otce i matku a připojí se k manželce své. I budou dva jedno tělo, a tak již nejsou dva, ale jedno tělo. A protož což jest Bůh spojil, člověk nerozlučuj. Řekli oni: Pročž tedy Mojžíš rozkázal dáti list zapuzení a propustiti ji? Dí jim: Mojžíš pro tvrdost srdce vašeho dopustil vám propouštění manželky vaše, ale z počátku nebylo tak. Protož pravím vám, že kdožkoli propustil by manželku svou, leč pro cizoložstvo, a jinou pojme, cizoloží. A kdož propuštěnou pojme, také cizoloží. Řekli jemu učedníci jeho: Poněvadž jest taková pře s manželkou, není dobré ženiti se. On pak řekl jim: Ne všickniť chápají slova toho, ale ti toliko, jimíž jest dáno [etc.] Opět s[vatý] Marek o témž v X. kap[itole] takto napsal: Řekl pán k

p. 10

učedlníkům svým, když se ho o tom tázali. Kdožby koli propustil manželku svou a jinou pojal, cizoloží a hřeší proti ní. A jestliže by žena opustila muže svého a za jiného se vdala, cizoloží. Totéž i s[vatý] Lukáš připomíná v XVI. kapitole.

Jistěť tedy křesťanu, slyšícímu tato Písma svatá a vůli boží, sluší na to s pilností myslet, kterýž chce v stav manželský vstoupiti, chce li v něm tak státi a nečci li v tom, ale i v jiném, aby k zahynutí nepřišel. Avšak uznával li by kdo při sobě jakou nemožnost aneb nedostatek, má příklad z Písem svatých na těch lidech, kteříž v jednom aneb v druhém stavu stáli a živi byli, život svůj svatě vedouce. Jako panicové aneb panny mají s[vatého] Jana, miláčka Páně, a Pannu Mariji, matku Pána Krista, manželé onoho Tobiáše mladého s Sárrou, manželkou jeho, a jiné mnohé svaté. Avšak potřebí jest jim také Pána Boha všemohúcího skrze Krista, syna jeho, za to prositi, aby jim v tom dobrém začatém a předsevzatém ráčil svou svatou pomoc i setrvání dáti. K němuž, budou li tu víru z srdce upřímného

p. 11

míti jistě, žeť dosáhnou podlé žádosti své. Neboť Bůh žádného, kdož v něj doufá a vůli jeho činí, neopouští. A kdož ho zač vedlé vůle jeho žádá, každého v tom slyší. O tom máme v knize Eklesiastikus v kap[itole] II. takto napsáno: Synu můj, cožť se koli přihodí, snášej a buď trpělivý ve všelijakém zármutku. Nebo jako zlato průbuje se v ohni, tak pobožní líbící se Bohu skrze vedro pokušení zkušeni bývají. Důvěř se Bohu a on tě vytrhne, kráčeť přímou cestou a doufej v něho. Vy, kteříž se bojíte Boha, důvěřte se jemu. Nebo nic není jistšího, jako že v tom zmejlenu býti nemůžete. Vy, kteříž se bojíte Pána, všeho dobré[h]o nadějte se od něho, a tak milost i potěšení vždycky při vás bude. Vy, kteříž se bojíte Pána, očekávejte potěšení jeho, nikoli se neodchylujte, aby případnou na vás pokušení, nepohřížilo vás do hlubiny. Patřte na příklady starých a vložte je tuze v mysly vaše. Kdo jest kdy zahanben byl, kterýž doufal v Pána? Kdo z těch, ješto setřvali v bázni boží, kdy opuštěn byl? Kdo jest kdy ode Pána opovržen byl, kterýž vzýval ho? Dobro-

p. 12

titý jest Pán a milosrdný, odpouštěje hříchy a spomáhá v hodinu zármutku a soužení.

Vedení a trestání dítek

Když v tom stavu manželském řádně státi budeš, dálit' Pán Bůh dítky, mysliz na to, aby je ke cti a chvále boží vedl, v ničemž jim vůle nedávaje. O tom naučení máš v knize přísloví v kap[itole] XIII. Kdož lituje metly, nenávidít' syna svého. Ale kdož miluje syna, za času ho tresce. Item v XXIII. kap[itole]. Neodjímej od dítěte svého kázně, nebo umrskáno jsouc metlou, neumře. Budeš li je metlou mrskati, duši jeho z pekla vytrhneš. Opět v Eklesiastiku VII. kap[itola]. Máš li dětí, veď je k dobrému a shýbej šíji jejich hned od mladosti. Máš li dcery, ostříhejž těla jejich a nefolkuj jim v svévolnosti jejich. Vdej dceru svou a učiníš veliký skutek, ale dej ji muži rozumnému. V týchž knihách kap[itole] XVI. Neraduj se z to[h]o, že máš mnoho dětí, jsou li nepodařilý. Aniz se v tom sobě zalibuj, že mnoho synů máš, nej-

p. 13

sou li bohobojící. Neclub se jimi a nespolehej na sílu jejich. Nebo lepší jest jeden syn pobožný nežli tisíc bezbožných. A lépe jest bez dětí umřítí nežli zůstaviti po sobě syny bezbožné. Jeden pobožný člověk častokráte všecko město a celou obec zvelebuje, zase skrze bezbožné, byť jich pak mnoho bylo, přichází město ku pádu a zpuštění. Item v XXII. kap[itole]. Syn nekázaný a nedobře zvedený k lehkosti a hanbě j[es]t otci svému. Rozumná dcera snadno vdána bývá, ale dcera nepodařilá nesnadno přichází k místu a zarmucuje otce svého. A kteráž pak divoká jest a všetečná, jak otci tak manželu svému k hanbě bývá a oba dva ji nenávidí. A v kapitole XXVI. Máš li dceru ne velmi stydlivou, měj se k ní tvrdě a přísně, aby, jsoucí svobodná, nepřilíš užívala vůle své. Spatříš li, an se nestydatě sem i tam ohlédá, měj na ni pilný pozor. Pakli toho zanedbáš a ona zatím zhřeší proti tobě, nediv se tomu. Nebo jako člověk pocestný v horko lká žízně a pije vodu, kteráž se mu natrefí a na ledajakéms dřevě odpočinouti žádá, tak i ona, což se ji koli nahodí, to sobě pojme. A

p. 14

opět v kap[itole] xxx. Kdož miluje dítě své, chová je pod kázní, aby potom měl z něho potěšení. Kdož své dítě k dobrému vede a má je pod kázní, radovati se bude z něho a nebude se za ně stydětí před známými a přáteli svými. Když někdo vede dítě své k dobrému, rmoutí se z to[h]o nepřátelé, ale přátelé mají nad tím své potěšení. Umře li otec jeho, rovně j[es]t jakoby neumřel, nebo podobného sobě ostavil po sobě. Dokavadž živ byl, měl z svého dítěte potěšení a radost. A když měl umřítí, nebylo mu se oč starati, nebo zanechal po sobě obrany proti nepřátelům, a kterýž by zase přátelům poslužiti

mohl. Když folkuje dítěti svému, lituje mrskání a pruh jeho a leká se, kolikrát je slyší zaplakati. Dítě, kteréž se netrefce, bývá svévolné a plaché jako stádní neokrocený kůň. Budeš li rozmazaně chovati syna své[h]o, potom se ho musíš báti. Pohrávej s ním a on poto[m] bude tě rmoutiti. Nepohrávej s syne[m] svým, aby se potom nemusil z něho rmoutiti a naposledy zubami nad ním skřípěti. Nepouštěj mu z mládí vůle aniž vymlouvej bláznovství jeho. Shýbej šíji jeho, dokudž ještě mlád jest, aby hřbet je-

p. 15

ho, dokudž maličký jest, aby nebyl tvrdošíjný a neposlušný tebe. K dobrému zved' syna svého a nedej mu zmalátněti v zahálce, aby ho potom hanby neměl. V též knize Eklestikus v kap[itole] xlii. Dcera ještě nevdaná trápí otce svého bděním a nespaním, a pečlivá starost, kterouž o ni má, mnoho mu sna odjímá. Nebo stará se, když přichází k letům dospělým, aby se před vdáním nepřestarála, aneb dostane li se za muže, aby mu neomrzela. Aneb pokudž ještě pannou jest, aby k hanbě nepřišla a v domu otce obtěžkána nebyla. Aneb vdaná jsouc za muže, aby se mu nezponevěřila aneb snad bezdětkyní nebyla. Když se dcera tvá nestydatě chová, měj se k ní přísně a tvrdě, aby skrze ni nebyl zahanben před nepřáteli svými a nepřišel v řeč všemu městu a nemusil se přede všemi lidmi za svou hanbu stydět. S[vatý] Pavel I. Korynt[ským] v VII. kap[itole] takto napsal: Jestli kdo za neslušnou věc své panně pokládá pominutí času k vdání a tak by se státi mělo, učiň jakžkoli chce, nezhrěší, nechažť [!] ji vdá. Ale kdož j[es]t se pevně ustavil v srdci svém a není mu toho potřeba, ale v moci má vlastní vůli

p. 16

svú, a to uložil v srdci svém, aby choval pannu svou, dobře činí. A tak i ten, kdož vdává pannu svou, dobře činí, ale kdož nevdává, lépe činí. Týž k Efez[kým] v vi. kap[itole]. Otcové, nepopouzejte k hněvu synův vašich, ale vychovávejte je v kázni a napomínání aneb trestání Páně. A k Koloc[enským] v iii. kap[itole]. Otcové, nepopouzejte k hněvivosti synův svých, aby sobě nezoufali.

Mám tedy za to, že tuto z milosti boží rodičové dosti dobré naučení mají, když jim Pán Bůh dítky dá, co s nimi činiti a jak je vésti mají. Zanedbají li pak té své povinnosti, držím, že se Bůh v tom neomejlí, aby mu z nich těžkého počtu vydati nemusili. Ale však těchto časův není se čemu diviti, že rodičův těch, kteříž opustili vůli boží, na přikázání jeho svatá nepamatujíce a velmi hovadsky bez bázně boží živi jsouce, že (řku) děti je-

jich ve vší rozpustilosti rostou, Boha se nebojí a lidí nestydí. Jacíž rodičové, takovíž synové i dcery, a takovéž i potěšení z nich rodičům přichází.

p. 17

Povinnosti dítek k rodičům.

Dále pak oznamuje Duch boží, jak by se synové a dcery k rodičům svým chovati měli, aby jim byli ne k zármutku, ale ku potěšení, a požehnání zaslíbeného dojíti mohli. Nebo napsáno jest v Přísloví X. kap[itola]. Moudrý syn obveseluje otce svého, ale bláznivý syn zarmucuje matku svou. Opět v XIII. kap[itole]. Syn moudrý spravuje se učením otcovým, ale posměvač neposlouchá napomenutí. Item v kap[itole] XV. Blázen pohrdá trestáním otcovským, ale kdož kázeň mile přijímá a ji ostříhá, ten moudrým bývá. V kap[itole] XVII. Koruna starcův jsou vnukové a ozdoba synův otcové jejich. V kapitole XX. Kdož laje otci svému aneb matce své, zhasneť svíce jeho jako uprostřed temností. Opět v kapitole XXIII. Poslouchej otce svého, kterýž tě zplodil, a nepohrdej matkou svou, když se stará. A v kap[itole] XXVIII. Kdož okrádá rodiče své a praví, že to není hřích, tovaryšem jest vražedníka. V kap[itole] XXX. Oko, kteréž se posmívá otci svému a pohrdá rozka-

p. 18

zem matky své, krkavci vedlé řeky vyklinou a sežerou orlice. V knihách pak Ekleziastikus v kap[itole] III. takto psáno máme: Synové, poslouchajte mne, otce své[h]o a buďte tak živi, aby se vám dobře a šťastně vedlo. Prikázal Bůh dětem, aby ctily otce své, a tomu chce, aby rozkazu matky své poslušni byly. Kdož ctí otce svého, tomu promíjí Bůh hříchy jeho. A kdož ctí matku svou, znamenitý poklad sobě shromažďuje. Kdož v poctivosti má otce svého, ten zase těšiti se bude z dítek svých, a když by se koli modlil, uslyšán bude od Boha. Kdož ctí otce svého, dlouho na světě živ bude. A kdož poslušen j[es]t pro Pána, ku potěšení bude matce své. Kdož se právě Boha bojí, ctí také i otce svého, slouží rodičům svým a zná je býti pány své. Cti otce i matku netoliko slovy, ale i skutkem i snesitedlností svou, aby dosáhl hojného požehnání. Nebo požehnání otcovo vzdělává domy dětinské, ale zlořečení mateřino boří je. Neposmívej se nedostatkům otce svého, neb to není tobě ku poctivosti. Budeš li ctíti otce, toť bude tobě ku pochvale a poctivosti. Pakli nenále-

p. 19

žitě nakládati budeš s matkou, samého tebe vlastní hanba bude. Synu můj, chovej otce svého v starosti jeho a nezarmucuj ho, dokavadž jest živ. Snášej ho, jestliže zdětiní, nepohrdej jím, proto žes sám mladší a čerstvější. Nebo na dobrodiní, kteráž ty učiníš otci, nikdá nezapomene Bůh, ale dobrodiní zase od něho přijmeš, by pak i hříšným byl. V čas pokušení tvého bude na tebe pamět a hříchové tvoji obmyti budou, jako se led na slunci rozpouští. Kdož opouští otce svého, pohanín bude. A kdož zarmucuje matku, zlořečený jest přede Pánem [etc.]. V též knize kap[itola] VII. Cti otce z pravého srdce a nezapomínej na to, jak jsi mnoho stál matku svou. Pomni na to, že jsi se z nich narodil, a čím ty se jim odplatiti můžeš za ta veliká dobrodiní. Opět v kap[itole] XXIII. Nezapomínej na naučení otce svého a matky své, a posazen budeš mezi knížaty a nepřijdeš v zapomenutí. Nezvykej bláznovství, aby potom nevinšoval sobě na svět narozen nebýti a nezlořečil dny narození svého. V Zákoně také Novém s[vatý] Pavel k Effezkým v VI. kap[itole]

p. 20

takto napsal: Synové, poslušni buďte rodičův svých v Pánu, neboť jest to spravedlivé. Cti otce svého i matku (toť jest přikázání první s zaslíbením), aby dobře bylo tobě a aby dlouhověký byl na zemi. O témž k Kolocen[ským] III. kap[itola]. Synové, poslouchajte rodičův ve všem, nebo to jest dobře libé Pánu.

Tuto synové a dcery mají také nač mysliti, kterak by vedlé vůle boží měli se k rodičům svým chovati. Ale po hříchu mnozí málo na to dbají. Protož kteříž se v tom vůli boží protíví, ti necht' oznámí, jaké štěstí na tomto světě mívají. Po smrti pak jakou za to kratochvíl míti budou.

Rozdíl druhý.

Komuž Bůh ráčil dáti zboží a statek, jako ho k spasení svému užívati má.

Komuž Bůh zde v světě nadělil statku a zboží, kterak ho ten ke cti a chvále boží i k svému spasení dobře užívati má, o tom také v Pí-

p. 21

smích svatých naučení máme. Jako v Příslloví v XI. kapitole. Kdož doufá v svém zboží, klesne, ale spravedliví jako ratolest zkvětnou. Opět v kap[itole] XIII. Dělá se někdo bohatým a nic nemá, jiný jest chudý a má všeho nazbyt. Bohatý vykupuje život svůj penězi, chudý pak neslyší domluvy. V kap[itole] X. Nic neprosívají pokladové bez-

božnému, ale spravedlnost z prostředka smrti vysvobozuje a vytrhuje. Item v kap[itole] XX. Bohatství kvapné a brzo nabyté nemívá naposledy požehnání. A v kap[itole] XXII. Lepší jest dobré jméno nežli bohatství veliké, a přízeň lepší jest nad stříbro a zlato. Bohatý a chudý bydlejí spolu a oba dva stvořil Bůh. Opět v kap[itole] XXIX. Kdož prospíchá nashromážditi statku a závistivý jest, neví o tom, že naň přijde nouze. Též v knihách Eklestastes v kap[itole] III. psáno stojí: Jest někdo samotný, nemaje ani dětí, ani bratří, avšak nepřestává pracovati, ani oči jeho nemohou se nasytiti bohatstvím. Pro toho práci vedu a neužívám rozkoší. I to také marné jest a zlé trápení. A v kap[itole] V. Člověk lakomý nenasytí se penězi,

p. 22

a kdož miluje bohatství, nevezme z něho žádného užitku. Jaký tedy užitek z něho má Pán jeho, jedině, že očima svýma hledí naň? Sladký bývá sen pracovitému, buďto že málo pojedl, aneb mnoho. Ale sytost boháče nedopouští mu spáti. Viděl jsem přezlé trápení pod sluncem, že nachované bohatství bylo k záhubě pánu svému. Nebo bídne hyne bohatý a nic nepřichází k dědici, kterýž se z něho narodil. Jakž vyšel nahý z života matky, tak se navrátí nahý, aniž s sebou co odnese z práce své. Jakž přišel, tak zase od[e]šel. A jaký z toho má užitek, že u vítr nadarmo pracoval? Po všecy dny života svého ve tmě jídal s velikým trápením, těžkostí a hněvem. To tedy uznávám, že dobré jest jísti a pítí a užívati pohodlí ze vsí práce své, kterouž člověk vede pod sluncem každého času života svého, kteréhož mu propůjčil Bůh. Nebo ten jest podíl jeho. Ale tenť jest dar boží, když dá člověku Bůh bohatství a statek a mocnost, aby jedl z něho a pil za díl svůj a mile veselil se z práce své. Nebo nemnoho se fresuje připomínáním tohoto bídneho života, pro-

p. 23

tože Bůh obveseluje srdce jeho. Opět v těž knize kap[itola] VI. Dal někomu Bůh bohatství i statek i slávu, takže duše je[h]o nemá žádného nedostatku v ničemž, čehož žádá. Ale však nedopustil mu užívati těch věcí, ale někdo cizí zžífě je. A v knihách Eklestastikus v kapitole V. takto: Nespoléhej na své bohatství a nemysli, dosti mám pro sebe, utvrdil jsem věci své. Nečiň ničehéhož vedlé libosti své, by pak dobře mohl. Nefolkuj žádosti své, aniž myslí: Kdo mi zabrániti může? Nebo Pán, ten nejvyšší mstitel, mstítí bude. Opět v XI. kapit[ole]. Mnozí snažně o to usilují a dychtí, aby zbohatnouti mohli, avšak naposledy sami sebe chtivostí zaplétají. Mnozí nic nechvátají k bohatství, ačkoli

jsou potřební, chudí a zavržení. A na tyť častokrát milostivě patří Bůh a vytrhuje je z chudoby a slavně jich povyšuje, až se tomu nejedni diviti musejí. Nebo všechny věci jsou od Boha, šťastné i nešťastné, smrt i život, chudoba i bohatství. Bůh zajisté dává dobrým a pobožným lidem trvanlivé zboží, a což darováno j[es]t od Boha, toť mívá ustavičné požehnání. Na-

p. 24

lezneš člověka, kterýž mnoho shání a skoupě sobě činí a tudy bohatne a myslí: Nu, již sem dobře utvrdil své věci, již ale budu jísti a píti a užívati nabytého statku. A neví, že tak blízko jest hodinka ta, v kterouž umřítí a všeho toho jiným zůstaviti musí. K témuž v kapitole XVIII. Kdož sytý jest, má na to mysliti, že zase zlačněti může, a bohatému pomněti náleží, že může ochudnouti. Nebo ještě před večerem mnohé věci jinak se zvésti mohou než byly ráno, a to všecko velmi rychle stává se před Bohem. Též v kapitole XXIX. Rád peníze své ztrat' pro bratra a bližního svého, a nezakopávej jich pod kámen, kdež by potom zmařeny byly. Shromažďuj sobě poklad vedlé příkázání nejvyššího, a ten lepší bude tobě nežli žádné zlato. Item v kap[itole] XXX. Lépe jest býti chudým a míti tělo čerstvé a zdravé, nežli bohatým býti a neduživým. Zdravým a čerstvým býti lepší věc jest nežli zlato. Zdravé tělo dražší jest nad všeliké zboží. Žádné bohatství nemůže se přirovnati k zdravému životu, ani která radost k opravdové radosti srdce. Item v kap[itole] XXXIII. Slyšte

p. 25

mne, vy velicí páni a správcové lidu, pozorujte mne. Nedávej synu, manželce, krevnímu příteli moci nad sebou, dokavadž jsi živ. Aniž mocně zadávej statek svůj komu, aby toho nepykal, a potom od něho žebrati nemusil. Zatím dokudž jsi živ a dýchati můžeš, nepoddávej se ani jmění svého jiným. Lépe jest, aby děti tvoji tebe potřebovali, nežli aby ty jim v ruce hleděti měl. Bud' ty pánem statku svého a nepostupuj té cti jinému. Když se přiblíží konec tvůj a budeš se míti z světa odebrati, tehďáž rozděl dědictví své. V žalmu s[vatého] Davida XLIX takto napsáno stojí. Neboj se, když by někdo zbohatl a když by se rozmnožila sláva domu jeho. Při smrti zajisté ničehož nevezme s sebou, aniž sstoupí za nim sláva jeho. Nebo duši své, pokudž jest živ, lahodí. K tomu chválí ho i jiný, když sobě čistě povoluje. Naposledy musí se odebrati za věkem otců svých a na věky světla neuzří. Na toť přichází člověk, jsa ve cti, když sobě nesrozumívá, že bývá

podobný hovadům, kteráž hynou. Tak i s[vatý] Pavel v I. k Tymoteovi v kap[itole] VI. psal, jaké měl komu nau-

p. 26

čení dávat, a zvláště boháčům, říká: Bohatým tohoto světa přikazuj, ať nejsou vysokomyslní a ať nedoufají v nejistém zboží, ale v Bohu živém, kterýž dává nám všeho hojnost ku požívání. Ať dobře činí a bohatnou v dobrých skutcích a snadní ať jsou k udílení a přívětiví, tak sobě skládajíce základ dobrý k času budoucímu, aby dosáhli věčného života.

Mámeť tuto opět správu dosti užitečnou z slova božího, komu Bůh všemohoucí statek dáti ráčí, jak by s ním šafovati a zacházeti měl, aby skrze něj k zahynutí nepřišel. Jako onen bohatec, kterýž se nad chudým Lazarem slitovati tak mnoho nechtěl, aby mu z drobtů stolu svého udělil, nechtěje nad ním žádného milosrdenství ukázati. Aneb opět onen člověk bohatý, kterýž maje mnoho obilí na poli, chtěl stodoly staré bořiti a nové větší stavěti, aby měl do čeho kliditi, a tak jiných věcí ku požívání těla svému nahromáždil, chtěje a domnívaje se za mnohá léta kvasiti a hodovati, že v pokoji bez překážky bude. Mysle bez pochyby na to, jakž lakomci a závistivý ten obyčej mívají, aby z

p. 27

toho chudým, bližním svým, nic neuděloval, a maje za to, že to Pán Bůh pro je[h]o osobu toliko a pro jiného žádného dává, poněvadž on o tom pracoval a náklad na to činil. O čemž napsal s[vatý] Lukáš v kapitole XII. Pak za jeho takovou lehkomyšlnost a chudých málo vážení co k němu od Boha promluveno: Blázne, (prý) této noci požádají duše tvé od tebe a to cožs připravil, čím bude? Ale já držím, že ten jistý bohatec musil sobě mysliti, že mu ta rozkoš věčně státi bude a že není nad něho žádného, aby mu takový úmysl jeho zrušiti aneb bohatství odjíti mohl. Pročež napsal s[vatý] Jan v I. Kanonice kapitole III. Kdož by měl statek tohoto světa a viděl by bratra svého, an nouzí trpí a zavřel by střeva svá před ním, kterak láska boží zůstává v něm? Synáčekové moji, nemilujmež slovem ani jazykem toliko, ale skutkem a pravdou. Ale u lidí pyšných a nadutých, kteříž sobě lidi chudé jako za nějaké smetí na tomto světě kladou, všecka Písma svatá jsou ničímž. Avšak co takoví zde chudým lidem činí, lehce sobě vážíce vůle boží, strach jest, aby se jim na onom

p. 28

světě tolikéž a mnohem hůře nepříhodilo. Vedlé toho, což napsal s[vatý] Jakub v Kanonice v kapit[ole] II. Soud bez milosrdenství bude tomu, kdož nečiní milosrdenství.

Rozdíl třetí.

Kdož pozemská zboží mají, kterak je pobožně řediti mohou podlé čtyř ctností hlavních. Kterak by lidé vyvýšení a nad jinými v tomto světě postavení, k vůli boží živi býti měli, a jak také své poddané spravovati a k témuž vésti, aby skrze to onoho vladařství a dědictví věčného a zboží neporušitelného, kteréhož mol nekazí ani zloději nevykopávají, dojíti mohli. Tuto o tom krátce dotknuto najdeš. Z příčin pak mnohých může se tomu rozuměti, že od časů dávných pánům, zvlášť pak správcům aneb ouředníkům mnohým, jak předešlým tak nynějším, v zapomenutí jest přišlo a řídko jim kdy na mysl přichází, aby to u sebe rozjímali. Proč hned zprvu počátku

p. 29

světa všemohoucí Pán Bůh ráčil pány a správce aneb ouředníky nad lidmi ustavovati? Proto li, jak se nyní těchto časův děje, čili jakým jiným způsobem? Kdož by o tom rád slyšet chtěl, přečti sobě v knížce této a považ každý sám u sebe bedlivě, jak se jedno s druhým srovnává.

Píše Mojžíš v prvních knihách svých o králi egyptském Faraonovi, kterak on na místě svém postavil Jozefa, aby lid poddaný jeho spravoval. Kterýžto Jozef, jakž se o něm čte, byl mládenec bohabojný, kráčeje v příkázáních božích. I ráčil mu Bůh všemohoucí ve všem dobrém pomoc a prospěch dávat. A jakž sám život byl, tak lidi sobě poručené k témuž vedl, a dokudž on spravoval, dotud se tomu králi všecko šťastně dalo. Než jakž potom zemřeli, týž král Farao[n] a Jozef, hned byl po nich jiný král Farao[n], kterýž po vůli své i s ouředníky svými kráčel. O čemž v druhých knihách Mojžíšových psáno stojí. A potom Pán Bůh ráčil naň dopustiti, jakž s lidmi zacházel a lidu izraelskému jaké mnohé nátisky zoumyslně činil, že sám také se všemi svými v moři červeném hanebně zahynul.

p. 30

Po Jozefovi ráčil Bůh Mojžíše nad lidem izraelským za správci ustanoviti, a tomu také, když u vůli jeho živ byl a lid svůj k témuž vedl, mnohé pomoci dával a v ničemž ho neopouštěl.

Po Mojžíšovi pak Jozue jsa páně nad lidem izraelským, jaké jest štěstí v válkách i v jiných věcech míval, byv u vůli boží živ, a lid k témuž veda, a kterak jiní, kteříž proti němu bojovali, nejsouce u vůli boží, nikdá obdržeti nemohli, jak krále města Hay tak řečeného, poněvadž se Bohu protivil a lidí svých k vůli boží nevedl, dobyv toho města, oběsiti rozkázal a lidi v něm pomordoval. A o jiných mnohých králích a páních za Staré[ho] Zákona máme v písmích svatých poznamenáno, že dokudž jsou se vůli boží řídili a lidem svým zoumyslně křivdy nečinili, ouředníky své k témuž napomínali, Pán Bůh nebeský ve všem dobrém jim pomoc dávati ráčil, buďto proti nepřítelům aneb při hospodářství domácím, a tak i při jiných všech věcech že se jim šťastně vedlo. Než jakž jsou se Boha svého a přikázání jeho svatých strho-

p. 31

vali, lidem zoumyslně křivdy činili, nepravostí a rozpustilostí dopouštěli, k vůli boží jich nevedouce, tak zase Bůh rozličná trápení, někdy i z království vyhnání, někdy lidu pomordování aneb morem zmoření, a tak všeho zbavení i jiné mnohé těžkosti na ně i na jejich dědice dopouštěti ráčil. A toť se na krále, knížata a pány křesťanské též vztahuje. O čemž v Zákoně Novém Kristem Pánem i apoštoly jeho jak králům, pánům a ouředníkům, tak měšťanům i sedlákům, vyměřeno j[es]t, jak jedni nad druhými panovati a jedni druhým poddáni býti mají.

S[vatý] Pavel k Řím[anům] v XIII. kap[itole] takto napsal. Každá duše vrchnostem poddána buď. Neboť není moci, jediné od Boha, a kteréž vrchnosti jsou, ty od Boha zřízené jsou. A p[ro]tož kdož se vrchnosti protiví, božímu zřízení se p[ro]tiví. Kteříž se pak protiví, ti sami sobě odsouzení dobudou. Nebo vrchnosti nejsou k strachu dobře činícím, ale zlé činícím. Protož chceš li se nebáti vrchnosti, čiň dobře a budeš míti chválu od ní. Boží zajisté služebník jest tobě k dobrému. Pakli by zle činil, boj se, neboť ne nadarmo nese

p. 32

meč. Boží zajisté služebník jest, mstitel zuřivý nad tím, kdož zle činí. A protož musejí k vrchnostem všickni poddáni býti, netoliko pro hněv, ale i pro svědomí. Nebo proto i clo dáváte, poněvadž služebníci jsou, pilnou práci o to vedouce. Každému tedy, což jste povinni, dávejte. Komu daň tomu daň, komu clo tomu clo, komu bázeň tomu bázeň, komu čest tomu čest. A s[vatý] Petr v I. Kanon[ice] kap[itole] II. Poddáni buďte všelikému lidskému zřízení pro Pána, buďto králi jako nejvyššímu, buďto hejtmanům jako

od něho poslaným k pomstě zle činících. Nebo tak jest vůle boží, abyste dobře činíce, zkrotili nemoudrých lidí neznámost. Boha se bojte, krále v poctivosti mějte.

Ale v pravdě ne protoť j[es]t Pán Bůh člověka stvořil a pánem ho nad jinými lidmi ustanovil, aby v tom pýchati měl, bohatství maje veliké, chudých lidí málo aneb zhola nic sobě nevážil, nátisky jim činil, poslouchaje v tom a spravuje se radou pochlebníkův a těch, kteříž sobě duší svých jako nic neváží, více nežli upřím[n]ých a spravedlivých lidí. Jako onen nemoudrý král Roboam, o němž v druhých

p. 33

Paralipomenon v kap[itole] X. napsáno stojí. Kterak nemaje tady zdravé, zoumyslně lidem těžkosti činil a proti vůli boží živ byl. Pročež naň Pán Bůh dopustil, že od něho odstoupilo desatero pokolení lidu izraelského, kteřížto také ouředníka od něho vyslaného Adurama, aby od nich platy vybíral, ukamenovali. Sám pak Roboam obávaje se, aby ho také nezamordovali, do Jeruzaléma před nimi ujel. Potom Sesak, egyptský král, přitáhv, dobyl Jeruzaléma, před nimž Roboam ledvy s svými utekl. I přišel k němu Symciáš, prorok, mluvč: Toto praví Pán Bůh, vy jste mne opustili a já také opustil jsem vás. I poznav se král s svými, dal se vinen Pánu Bohu a činil pokání. Pročež mu Bůh opět ve všem dobrém pomoc dávati ráčil. Neb jsou jistá písmá, že Bůh pro nic jiného nestvořil člověka, než aby k jeho cti a chvále živ byl. I nejsnážt' jest pánu i jinému každému v té vůli boží státi, kdož jen chce a ví, která jest, hledě toho na světě, což komu podle řádu a povahy jeho, do vůle své svěřiti a propůjčiti ráčil, a pamatuje na to, že ze všeho počet

p. 34

milosti jeho svaté vydati má. Však když který pán dobrovolně chce na světě podle vůle boží živ býti a poddané své k témuž vésti, Pán Bůh takovému každému ve všem dobrém pomoc dává a cesty ukazuje, kudy k čemu a skrze koho přijíti by mohl k tomu, že mu všecko, jakž přísloví lidské zní, jako z vody půjde. Ač někdy pán mladý v letech se trefí, nemaje rady zdravé a chtěje rád v svém panství opatrně své věci při všem vésti. Někdy také ten, kohož při sobě má, rád by ho k Bohu i k jiným věcem dobrým upřímně vedl, ale neumí v to trefiti. A v Přísloví XI. dí Šalomoun: Bez vrchnosti padne národ, tu pak všecko šťastně se vede, kdež jest mnoho rádcův. Opět v XIII. kap[itole]. Moudrá žena vzdělává dům svůj, bláznice pak boří jej. Příčina toho jaká jest? I ta, že Pána Boha v tom za pomoc nežadají. Nebo Bůh chce od nás prošen býti. A k tomu nás Kristus Pán

napomíná u s[vatého] Jana v XVI. kap[itole]. Začkoli prositi budete otce mého ve jménu mém, dáť vám.

Při tom nic by škodné nebylo, kdyby ten a takový pán vzal před sebe čtyry

p. 35

ctnosti hlavní a těmi se pospravoval, kteréž slovou.

I. Opatrnost.

II. Velikomyslnost.

III. Zdrže[n]livost a středmost.

IV. Spravedlnost.

Kteréžto ctnosti ke všemu dobrému způsobu křesťanskému člověka vedou, ač by jich kdo následovati a jimi se spravovati chtěl.

O opatrnosti

Protož kdož by první ctnosti, to jest opatrnosti, následovati chtěl, má ji nejprvé od Pána Boha žádáti, jako onen král Šalomoun, o němž napsáno v III. králov[ské] III. kap[itoly], kterak jest těmito slovy za ni Pánu Bohu se modlil: Pane Bože, dejž služebníku svému srdce rozumné, aby soudil lid tvůj a aby rozeznal mezi dobrým a zlým. Nebo kdo bude moci souditi tento lid tvůj tak mnohý? I líbilo se to Pánu, že žádal Šalomoun za tu věc, a řekl Bůh k němu: Protože jsi žádal věci takové a neprosils sobě za dlouhý

p. 36

věk, aniž jsi žádal sobě bohatství, anižs žádal bezživotí nepřátel svých, ale žádal jsi sobě rozumnosti, aby slýchati mohl rozepře. A i učinil jsem vedlé řeči tvé a dalť jsem srdce rozumné a moudré, tak že rovného tobě nebylo před tebou ani po tobě, aby nepovstal rovný tobě. K tomu i to, za čežs nežádal, dal jsem tobě, totiž bohatství a slávu, tak aby nebylo rovného tobě žádného mezi králi po všecky dny tvé. Přesto, jestliže choditi budeš po cestách mých, ostříhaje ustanovení mých a příkázání mých, jako chodil David, otec tvůj, prodloužím i dnů tvých [etc.]. Opět v knihách Moudrosti v kapit[ole] VI. Lepší jest moudrost než síla a muž moudrý lepší jest nežli silný. Slyšte vy králové a pozorujte, učte se soudcové zemští. Nachylte uši vy, kteříž nad mnohými panujete a vyzdvihujete se nad národy. Nebo vám dána j[es]t moc od Boha, kterýž se otáže vás, jak jste ji vedli, a zpytovati bude, co jste nařídili. Vy zajisté jste ouředníci království jeho. Ale vy

nevedete ouřadu své[ho] právě a nechováte se spravedlivě a nečiníte tak, jakž vám nařídil Pán. Vel-

p. 37

mi hrozně a brzce na vás přijde a přísný soud půjde na ty, kteříž nad jinými panují. Nebo nízkým ukázáno bude milosrdenství, mocný pak mocné muky trpěti budou [etc.]. Na tuto řeč Ducha božího jistě každému pánu i ouředníkům sluší mysliti a ji často na paměti míti. Neb tu nejde o řemen, ale o celou kůži.

Také opatrný aneb moudrý člověk, vedlé propovědění mudrce Seneky, má potřebovati mnohých jiných rad a na své hlavě nic nezavazovati, nechce li v zavedení upadnouti. A tak i Syrach radí v kap[itole] XXXI. Synu můj, nic nečiň bez rady a po účinku, nebudeš pykati.

Pakli komu sám radíš, rad' upřímně, aby se to na tváři tvé ukázati mohlo. Nebo kdož upřímně radí, tedy tvář jeho jako k hněvu nakloněna bývá, však ne z příčiny závisti, ale jako z nějakého rozhorlení, kteréž z dobrého úmyslu pochází. Na potvrzení toho Syrach v XIX. praví: Častokráte na obličejí spatřuje se lest člověka, a muž moudrý, třebaš po postavě, poznán bývá. Neb oděv, krok a smích takového šibala prozrazují ho. Pochlebník

p. 38

když radí, ukazuje tvář svou jako přátelskou, a toť pochází z závisti a nepřítel. Nebo takový vždycky oklamává aneb oklamati míní.

Což před sebou máš, to uvažuj velmi pilně, k jakému by se konci přivesti mělo. Na tyto tři věci vždycky pamatuj: Přítomné věci, to jest za tvého věku stalé, spravedlivě řed', o budoucích předzvězuj a na minulé se rozpomínej. Nebo kdož na minulé věci nemyslí, ten život svůj potracuje, jakož pověděl Cicero, že ten, kdož neví, co se kdy před nim v světě stalo, vždycky jest nerozumným dítětem. O budoucích pak kdož nerozjímá, ten moudrý slouti nemůže, ale bláznem nazván bývá. Však ne vždycky ustavičně člověk na ty věci mysliti a o nich pracovati má. Někdy také může od nich odpočinouti, a to odpočinutí má býti plné moudrosti, učení a myšlení o dobrých věcech, někdy potěšiti se a obveseliti s dobrými přáteli v střídém hodování, kteréž by hříchu neneslo.

Vlastní pak způsob a povaha člověka opatrného tato jest, aby věděl jak a kdy a kterou cestou ke všelijaké věci sna-

p. 39

dně a bez těžkosti přistoupiti. Item každé rady budoucích věcí šetřiti, z zjevných a známých tejně a neznámé, z malých veliké, z blízkých daleké, z částek celé vyjádřiti a na světlo vynášeti.

Nevěř všemu, což někdo mluví, ale pilně to[h]o šetř, k čemu a k jakému konci vede. Druhé, hledej toho, což najíti, a žádej, čehož dojíti můžeš. Třetí, mysl na to, aby se ne všechněm líbil. Čtvrté, o zemských věcech, kteréž rozum tvůj stihnouti může, přemýšlej, ale božskému tajemství pokoj dej. Nebo napsáno jest v Příslaví XXV. kap[itola]. Jako není dobře mnoho medu jísti, tak kdož velebnost božskou zpytuje, potlačen bývá od slávy. Páté, myšlení své k dobrému spravuj. Šesté, nad hodnost svou nevyvyšuj se, aniž se v to dávej, seč by býti a čemu dosti učiniti nemohl. Tak radí Syrach v III. kapit[ole]. Synu můj, pokorně sobě ved' a připoj se k lidem nižšího stavu. Čím jsi větší, tím se více ponižuj a koř, a tak milován budeš ode Pána. Nestůj žádostivě po vyšším důstojenství a nemysli na to, což j[es]t nad možnost tvou, ale což tobě Bůh po-

p. 40

ručil, o to se s pilností snažuj. Nebo strom, kterýž od sebe z níзка ratolesti pouští, trvalý a stálý býti nemůže. Tomu chce opatrnost aneb moudrost. Kterýž ji člověk následovati chce, ty všechny povahy a vlastnosti do sebe měj.

O velikomyslnosti

Druhá ctnost j[es]t velikomyslnost, kteráž i udatnost aneb síla slove. Ta nic jiného není, než snášení velikou myslí protivných věcí a podniknutí nebezpečných a těžkých. Síla také jest přijetí práce nebezpečností s užitkem rozumu. Protož ta ctnost dobře přísluší těm, kteříž jsou nad jinými postaveni. Jako u příkladu kdyby kdo mimo spravedlnost nětco před sebe vzíti chtěl a někdo na někoho proti spravedlnosti co takového ukládal, a on věda, že by mu se tím křivda dala, i odporoval by tomu, tedy tu chvíli máš býti velikomyslný, silný a trpělivý, hněvu se při tom přemoci nedada. A pamatuje na ono Písmo Ducha božího Ekleziastes v VII. Nebývej kvapný k hně-

p. 41

vu, nebo hněv v lůnu blázna odpočívá. Uvažuje u sebe, budeš li ho k čemu mimo spravedlnost nutiti, že tobě to bez těžkého hříchu nebude. A při tomť každý poznán býti může, má li tuto ctnost do sebe, čili nemá.

Měl li by pak proti sobě nepřítel, a on by o tobě zle smýšlel i skutkem toho dokazoval, tedy, pokudž nejdéle můžeš, snášej ho v tom. A potřeboval li by tě v čem, pokudž by možné bylo, ukazuj se k němu přátelsky. Jakož v přísloví naučení máme takto: Lační li nepřítel tvůj, nakrm ho, žízni li, dej mu pít, to učině, uhlí řěřavé shromáždíš na hlavu jeho a Pán Bůh odplatí tobě. Neb tudy mnohého nepřítel svého každý tím a takovým způsobem může k sobě obrátiti a zase k přátelství křesťanskému navésti. Veliká j[es]t v pravdě ctnost, kdož protivenství od nepřítel svého snáší a moha se pomstíti, odpouští, velikýť jest to dar Boží. A k tomu nás i Kristus Pán napomínati ráčí, řka (Matouš V.). Milujte nepřátel své a dobře činite protivníkům svým. Jakož sám skutkem toho dokázal a po něm apoštolé jeho, když pro pravdu mnohá protivenství

p. 42

až i smrt trpěli. A kdybychom mi křesťané chtěli slovům Kristovým věřiti, tedy by Pán vždycky za nás mnohém lépe nepřátelům našim odplacoval, nežli bycho[m] my uměli na to mysliti. Nebo s[vatý] Pavel k Říman[ům] v XII. kap[itole] píše, že Bůh takto mluví ráčil: Mně pomsta a já odplatím, praví Pán. Ale my letos k tomu s těžkem přistoupíme.

Jestliže by se také kdo v čem svěřil, hled' ho zachovati. Nebo Syrach v XXVII. kapitole praví: Kdož pronáší tejnosti přítele, potracuje víru a sám nikdá nenajde věrného přítele. Važ sobě mnoho přítele svého a zachovej mu víru. Pak li tejnosti jeho jiným proneseš, nedosáhneš ho zase. A opět: Rány mohou se uléčiti a hanlivá slova spokojiti, ale kdož p[ro]náší tejnosti, po tom' jest již veta. Nebo co sobě nechceš, nečiň toho jinému. A kdož se tak chovati bude, ten' tuto druhú ctnost naplní.

O zdrže[n]lovosti aneb střídmosti

p. 43

Třetí ctnost jest zdrže[n]livost. Kdož by ji chtěl při sobě míti, má na tom přestávati, což mu přirození dalo. Nebo přirození každému dosti dává, kdož jedné na tom přestati chce, tak že člověk může bohat býti v dobrých ctnostech, zkrocuje žádost svou od rozkoší těla svého. Nebo z rozkoší tělesných nic dobrého nevychází. Táhnou člověka od moudrosti, tak že se ničemémuž dobrému učiti nemůže. Kdož na hodování často myslí, buď na jídla častá, skvostná aneb na pítí rozličná a drahá, čímž se nejspíše přirození lidské kazí a porušuje. Protož Duch boží nepřeje lidskému pokolení zlého, vejstrahu dává zvláště

křesťanům o takovém hodování. O čemž v Přísloví XX. takto napsáno stojí: Víno činí posměvače a opilství tropí sváry, kdož se koli v něm kochá, nebude moudrým. A opět v XXI. Kdož rád chodí po dobré vůli a hodech, přijde v nouzi, a kdož miluje víno a olej, nezbohatne. Opět v XXIII. Nebývej mezi piteli a mezi těmi, kteříž se obtěžují vínem. Nebo opilci upadnou v chudobu a ospalý otrhaně choditi bude. Kde

p. 44

jest běda? Kde ouve? Kde svárové? Kde rány bez viny? Kde trhavost očí? To se všechno při kvasích přihází, kdež se vyprazdňuje což se koli naleje. Nehleď na víno, když se rdí a když se stkví skrze sklenici barva jeho a lahodně vchází. Nebo naposledy jako had tě uštípne a jako štír uštkne. Oči tvé vzhlédati budou na cizí ženy a srdce tvé mluvití bude převrácené řeči. A podobný budeš spícímu uprostřed moře a dřímajícímu na vrchu stromu v bárce. Díš, zbili mne a nebolelo mne, ranili mne a nečil jsem. Kdy procítím, abych znova začal pítí? A Syrach v XXXI. kapitole: Nebývej pijánem vína, nebo víno mnoho lidí k záhubě přivedí. Všelike železo prubuje se ohněm u výhni, tak víno pronáší pyšná srdce, když se opijí. Vínem okřívá život člověka, když se ho střídmě užívá. A jaký jest tu život, kde není vína? Víno stvořeno jest proto, aby obveselovalo lidi. Střídmé pití vína obveseluje tělo i duši. Pakli se jím přílišně opiješ, přineseť přeukrutnou bolest. Opilství odjímá člověku rozum a z nesmyslného činí ztřeštěného blázna, tak aby founěl,

p. 45

frcel, vztěkal se a bouřil, až by i pohlavky odnesl, uprán i zraněn byl [etc.]. A v III. Ezdrafov[?] III. kap[itola]. O muži, jak přemáhá víno všecky lidi, kteříž je pijí, odjímá rozum i mysl a marné činí srdce královo i sirotka, též služebníka i svobodného, chudého i bohatého, i všelijakou mysl obrací v bezpečivost a veselé, tak že žádný nepamatuje ani na zármutek, ani na dluh, a všecky věci vnitřní činí poctivé. Nepomni ani na krále, ani váží úředníka, a přivedí k tomu, že člověk v tisíce děje. Kteříž se vínem zpijí, nepamatují ani na přátelství ani na bratrství, ale po malé chvíli zchápají meče. A když se z vína vyspí a vstanou, nepamatují co jsou činili [etc.]. Item Syrach v XXXVII. Nepřeplňuj se všelikými pokrmy lahodnými a nejez lakotně. Nebo přílišné jedení uvodí na člověka nemoc, a nesyťý žrout trpívá zření břicha. Mnozí se obžerstvím o hrdlo připravili, ale kdož se střídmě chová, dlouho živ bude. A s[vatý] Pavel i Korynt[ským] XI.

takto: Nemylte se. Ani smilníci, ani modláři, ani lakomci, ani opilci [etc.] dědictví království božského nedůjdou.

p. 46

Protož chceš li býti zdrže[n]livý a střídmy, nejjde do přeplnění a nepíje do ožrání, aby zdraví tvé i s smysly tvými dlouho bez porušení zachováno býti mohlo. Neb kdož se zoumyslně často ožírá, ten v sobě přirození své kazí a z toho i v těžkou nemoc upadá, potom za to i hrdlo dává. A takový přirovnán bývá tomu, kterýž se sám oběsil a dobrovolně sobě hrdlo odjal, moha ještě na světě ke cti a chvále boží živ býti. I raději v tom ďáblou zlou vůli nežli boží dobrou naplní, a tak se do pekla dostane.

Přidíš li komu kdy co, přemejšlej o to, aby tomu za dosti učinil, pováže toho bedlivě, můžeš li s to býti, aby o tobě lidé nemluvili, že sobě svých slov málo vážíš a že řídko kdy to splníš, což komu připovíš. Proti takovým jest Písmo v Eklesistiku kap[itola] XX. Ani zloděj není tak nešlechtný jako člověk, kterýž sobě zvykl ve lži, avšak oba naposledy potupně zahynou. Lež nejohybnější jest věc člověku, aniž lhář kdy může ku poctivosti přijíti.

Zase ne každému všeho věř, což pra-

p. 47

ví, jakož se lidé ke všemu najdou, aby řečmi svými ošemetnými lidi šálili a pod tím člověka podtrhli, co pod síť ptáky. Nebo Syrach praví, že takový jazyk zlý horší jest nežli peklo.

Přijde li na tebe chudoba aneb nějaký nedostatek, buď v tom zdrže[n]livý od reptání proti Bohu a mile snášej protiventství v tom i v jiném. Nebo tě Pán Bůh zkušuje, chtěje potom více dáti, budeš li stálý, jako onomu trpělivému Jobovi učinil. A nehleď na chudinu toho postíhati, což jsi ztratil, ať by potom Pán Bůh rozhněvaje se, i statku nepobral, neboť velmi rádo vlastní při cizím hyne. Syrach v XVIII. kapitole dí: Kdož sytý jest, má na to mysliti, že zase zlačněti může, a bohatému pomněti náleží, že může ochudnouti.

Chce li také pán, aby úředníci, čeládka i poddaní jeho ctnostně živi byli a Pána Boha se báli, má nejprve sám na sobě všechněm dobrý příklad dávatí, ač chce li pravým křesťanem a následovníkem Kristovým býti. Nebo když pán aneb ouředník v jakých hříších, zvláště smrtedlných vězí, více bývá ku pohoršení li-

p. 48

dem nežli k napravení. Proti čemuž pověděl Kristus Pán Mat[ouš] XVIII. Běda člověku, skrze kteréhož pohoršení přijde. Ale u nás křesťanův všecko se to nyní málo aneb zhola nic neváží. A tak ten a takový pán aneb ouředník nejednoho duší, ale sám svou i jiné mnohé s sebou k zavedení a zahynutí přivodí. Neníť na to[m] samém, aby se toliko důchodové vybíraly, rybníci, dvorové a jiní užitkové opatrovali a zlepšovali, ale z počátku Bohem všemohoucím vyměřeno bylo, aby se páni a ouředníci o své lidi a o duše jejich starali více nežli o důchody. Však těchto časů jak jiné věci, tak i toto všecko na opak se řídí. Snad někteří tomu nechtějí věřiti, že Pán Kristus umřel jak za pány, tak i za sedláky, a že nás všechny společně bez rozdílu předrahou krví svou vykoupil, jakož se nejedni domnívají, že Bůh sedláky pro pány stvořil. Bude li se tedy více důchodův šetřiti než lidí, aby se jim všeliká rozpustilost dopouštěla a skrze nedbanlivost ouředníků a správcův aby k zahynutí šli, požádá li Bůh z rukou takových krve jejich, nechť to každý

p. 49

sám, koho se dotýče, u sebe rozváží. Než kdybychom my nejprvé hledali království božího a spravedlnosti jeho, a k tomu víru přiložili, jistě by každému z nás na důchodích ani při hospodářství nemnoho scházelo, anobř i čeládka bývala by poslušnější a poddanější.

Žádný také marných a neužitečných slov z úst svých vypouštět nemá, než vždycky ve všech ctnostech jiným za příklad býti a jiným také před sebou nemnoho toho dopuštět, a takt' i v větší vážnosti ode všech držán bude. Nebo zdrže[n]livost tomu chce, aby se člověk žertův ani smíchův mimo míru nedopouštěl, ale ve všech věcech mírnost a střídmost aby zachována byla, ač chce li kdo, aby mu toho jiní lidé k bláznovství nepřičítali. Nenáleží se také smáti smíchem studeným, to j[es]t, když se člověk směje, an mu se nechce, o němž praví moudří, že pochází z závisti aneb nějakého nepřátelství a z málo vážení sobě bližního svého. Bez toho člověk dobře může býti. Nemá také pán aneb ouředník býti lenivým aneb přes míru ospalým, a to pro obecní dobré a opatrování svých poddaných.

p. 50

Každý má býti zdrže[n]livý od řečí pochlebných. A uznal li by pán kterého služebníka aneb jiné[ho], že by mu pochlebenstvím sloužití chtěl, má se před takovým stříci jako před hadem, a nedati takovému sobě na oči choditi, ba ani na zámek ho nepouštět, nedať na jeho pěkná a oulisná slova, neboť nosí na jazyku med a pod jazykem jed. A

jest takový každý k Jidášovi zrádci podobný. Neb i on s oulísanou řečí přistoupiv ku Pánu svému, řekl: Zdráv buď, mistře, a maje prvé s Židy srozumění, políbením zradil Syna božího beze vsí hodné dané sobě příčiny. Toť každý pochlebník do sebe má rovně jako Jidáš. Nebo ten neobmejšlí ničehož dobrého pána svého ani chudých poddaných lidí jeho, než toliko, aby jedny s druhými v hromadu trúbil a vadil, kdož by naň po vůli jeho nepohleděl. A zvláště kterýž pán jest snadný k věření, druhé strany nevyslyše, ale na lživá slova pochlebníka hned se rozhněvá, skrže což mnohokrát nebohý nevinný člověk ubit a do vězení vsazen bývá, někdy také o statček i o zdraví pro nic přichází, když ho pán pro hněv ani slyšeti, ani na

p. 51

oči k sobě pustiti nechce. Nejednou poddaný dověda se, že se pán na něho hněvá, neví ovšem příčiny, proč by to bylo. Avšak boje se těžkostí, ujde ode všeho přeč, mnohý se ani zase nenavráť, ženy s dítkami v nouzi nechá a pánu grunt zpustí. Některý pak zoufa je sobě, mstí se ohněm i jinak, a tak rozličné těžkosti pánu i lidem z toho přicházejí. Ješto mnohokrát člověk na to nepomyslí, co takový pochlebník zoumyslně, leda mu uškodil, naň vymyslí. Proti takovému Duch boží mluví Příslov[ím] XI. Spravedlnost nevinného přímou učiní cestu jeho, ale bezbožný svržen bude pro svou bezbožnost. Spravedlnost upřím[n]ých vysvobodí je, lstivý pak a nepraví v zlosti své zjímání budou. Když umírá člověk bezbožný, hyne s ním naděje jeho a očekávání nespravedlivých mizí. Opět v kapit[ole] XXVIII. Kdož svodí upřím[n]é, do jámy upadne, dobří pak dobrých věcí dosáhnou. Dobří zachování budou, ale kdož převrací cestu svú, pojednou upadne. Též v XXIII. Nebývej křivým svědkem proti bližnímu svému a rty svými žádnéh[o] neoklamávej. Neříkej, jakž mi učinil, tak

p. 52

mu zase učiním, odplatím jednomu každému vedlé skutkův jeho. Opět v kapit[ole] XXX. Nesoč na služebníka před pánem jeho, aby tě neklel a nesl by pokutu. Item v kap[itole] X. Nedopustíť lačněti pán duši spravedlivého, zlé pak obchody bezbožných vyvrátí. Památka spravedlivého chvalitebná bude, ale jméno bezbožných shnije. Jistě každý člověk falešný, kdož by koli byl, maje tato písmá před očima a chtěl by je vážiti, měl by nač mysliti, ač nechtěl li by k zahynutí přijíti a naposledy u lidí v ošklivosti býti. Nebo nemnoho o takových slýchati, aby kdo tou ošemetností zbohatl a naposledy k čemu dobrému přiveden byl. A pánu každému znamenitá jest toho potřeba,

aby co nejméně s takovými lidmi činiti míval aneb mluvival, ale raději se jich všelijak vystříhal, ač chce li před nimi i je[h]o poddaní pokoj míti.

Také pán, maje věrného služebníka, kterýž by tomu nerad, aby se pán jeho več nechvalitebného dával aneb v jaký posměch přijíti měl, a nemoha se zdržeti, pána svého z toho vyvozuje i všelijak napomíná, aby toho zanechal. Má na tako-

p. 53

vého mnohem laskavější býti a u větší vážnosti ho míti nežli jiného, kterýž by v neslušných věcech pochleboval a k nim dopomáhal. Jakžkoli mnohým pánům bývá to protimyslné a zdá se jim, že by z toho lehkost nějakou míti musili, kdyby se v těch věcech služebním zpraviti měli. O tom napsal Šalomoun Ekleziastes v VII. kap[itole] takto: Lépe jest slyšeti domluvu moudrého nežli poslouchati pochlebné písňe bláznů. Příslov[í] XXVIII. Kdož tresce člověka, naposledy milejší bývá nežli pochlebník.

Pýcha také na žádně[h]o nesluší a Pán Bůh se jí velmi protiví. A protož komu na světě nejvíce zboží přibývá, ten se Bohu svému vždycky kořiti má, žádaje za to, aby mu Pán Bůh nedal v tom zpýchatí. Nebo jakž člověk nejprvé v pýchu upadne, tak ho Pán Bůh hned od sebe zavrže, rovně jako onoho Lucipera. O tom v Přísloví XIII. kapitole napsáno takto: Mezi pyšnými bývají různice, ale při těch, jenž rady užívají, j[es]t moudrost. Item v kapit[ole] XXI. Pyšný a všetečný člověk lehkomyšlným nazván bude, kterýž se z hně-

p. 54

vu mnoho nenáležitěho dopuští. A v kap[itole] XXIX. Pýcha snižuje člověka, ale člověk pokorný dochází slávy. Tobiáš III. Pýše nedopouštěj panovati v srdci svém ani v slovech svých, neb ona j[es]t počátek všelikého zahynutí. Příslov[í] XVI. Ohavnost jest pánu všeliký pyšné[h]o srdce, aniž ujde pomsty, by pak sobě jiné na pomoc vzal. Pýcha předchází neštěstí a pozdvižení ducha následuje pád. A s[vatý] Petr: Bůh se pyšným protiví, pokorným pak dává svou milost. Kdož se tedy rád v pýše kochá, pomysliž na to, vedle těchto písem, jak mnoho dobrého člověku pýcha přináší.

Chválil li by kdo aneb vysoce zveleboval, ty slyše to, nemáš se z toho v srdci svém pozdvihovati, ale s pilností na to mysliti, jsi li tak živ, jakž o tobě praví. Pakli by se jináč u tebe nacházelo, hled' napraviti, aby to skutečně při tobě uznáno a shledáno bylo, což o tobě dobré[h]o mluví.

Kráčí li kdo cestou neupřím[n]ou, hled' ho pěkně pomalu napravovati. Pakli zomysla nechce, napomeň ho jednou i druhé, aby opravil. Potom nechce li, tresci ho ve-

p. 55

dlé provinění, nedada se zlému rozmáhati. A což můžeš, vždycky ved' lidi k míru a pokoji, aby z toho něco horšího nevyšlo, a raději pokoj a láska mezi lidmi byla nežli jaké nevole a různice. Neb nás Písma svatá k tomu napomínají.

Nebývej také k lidem velmi tvrdý ani příliš měk[k]ý, než jakž na kom vidíš. Nebo mnohokrát pěkným a přátelským napomenutím spíše člověka zoufalého aneb při hospodářství nedbalého od zlého odvedeš a napraviš nežli přísným a ukrutným trestáním, však ve všem prostředek zachovaje. Neb nic lepšího není člověku na světě než k lidem a při všech jiných věcech prostředek a mírnost hleděti zachovati, a tent' jistě žádného nezavede. Při tom milosrdenství, pokudž můžeš, k každému ukazuj. Neb tak psáno jest v Přísloví XXII. Člověku milosrdnému požehnáno bude. A v Novém Zákoně Lukáš VI. Buďte milosrdní jako i Otec váš nebeský milosrdný jest.

Ne s každým se stovaryšuj, nebo přílišné stovaryšení přivodí potupu a zlehčení. Varuj se také člověka toho, kte-

p. 56

rýž rád jiné posuzuje a lidem na cti utrhá, byť pak i o tvém nepříteli před tebou mluvil. Nebo takový odejde od tebe k jinému, tolikéž i tobě učiniti smí. Syrach v X. kap[itole]. Nebývej pomlouvačem aniž komu utrhej jazykem svým. Nejhanebnější ovšem věc jest býti zlodějem, ale daleko ohyzdnější jest býti utrhačem. Nedej senou ničímž hnouti, aby změnil úmysl ku příteli svému, nebo takový utrhači naposlady zahanbeni bývají.

Jsi li sám v štěstí, neposmívej se nešťastnému, aby na tě tolikéž nepřišlo. Nebo což se jinému zlého přihodilo, to také i tebe potkati může.

Nedej sobě oči zaslepovati dary, neb se to nyní na světě k veliké těžkosti lidské náramně rozmohlo. A kdož j[es]t k darům náchylen, ten od lidí za takového uznán bývá, že jest od nespravedlnosti přemožen. O tom psáno v II. Mojžíš[ovi] XXIII. Nebudeš bráti darů, nebo dar i moudré oslepuje a převrací slova spravedlivých. V. Mojžíš[ovi] XVI. Nebudeš šetřiti osoby, aniž přijmeš daru, nebo dar oslepuje oči moudrých a převrací slova sprave-

p. 57

dlivých. Syrach v XX. Darové a pocty oslepují moudré lidi a kladou udidla v ústa jejich, aby hříchů trestati nemohli. Item v kap[itole] XXVIII. Přísloví. Přijímati osobu není dobré, nebo mnozí pro kus chleba hřeší. A protož pro málo netrať sobě mnoho, aby za nespravedlivého od lidí držán nebyl.

Kdožbykoli k tobě aneb před tebou co mluvil, každé[h]o trpělivě vyslyš, v řeč mu nevskakuje, dokudž nedomluví. Neb i o tom naučení j[es]t v Přísloví XVIII. Kdož prvé odpovídá, než vyslyší, blázen jest a zahanben bude. Chudý poníženě mluví, ale bohatý tvrdě odpovídá. Syrach v XI. Neodsuzuj žádného, dokudž pře jeho nerozeznáš, rozsud' prvé a potom pokutu ukládej. Nečiň žádné[ho] ortele, leč prvé při vyslyšíš. Necht' prvé při svou dovedou ti, kteříž se k slyšení volají. A když tak každého volně vyslyšíš, tedy prvé pomysle aneb poradě se, dávej pokojné a přátelské odpovědi každému, buď na psaní aneb na oustní mluvení. V Příslov[í] XV. Dobrotivá odpověď krotí hněv, ale zporná řeč popuzí k prchlivosti. A tak na tyto

p. 58

všecky věci i jiné k těm náležitě pamatuje, zachovávej je, tedy tuto třetí ctnost, to jest zdrže[n]livost, naplníš.

O spravedlnosti

Čtvrtá a poslední ctnost, to jest spravedlnost, nic není jiného, nežli dáti a navrátiti jednomu každému, což jeho j[es]t. Neb ona cizích věcí nežádá, vlastního užitku nevyhledává, ale obecné rovnosti ostříhá. Tu spravedlnost ne lidé ustanovili, ale sám Bůh všemohoucí nám ji vyměřiti a vydati ráčil, jak a kterak bychom se my zde na světě jedni k druhým chovati měli. A jest v pravdě slušné, aby každý člověk, pokudž mu nejvyšší možné, v ní pracoval, chce li z ní jakého užitku dosáhnouti. Tak psáno jest v knihách Moudrosti v kapitole VIII. Kdož miluje spravedlnost, z její práce má veliké ctnosti, nebo kdož se střídmosti, moudrosti, spravedlnosti a ctnosti učí, nad to nic není užitečnějšího lidem v tomto životě. A opět v VI. kap[itole]. Kdož ostříhají spravedlnosti, spravedlivě souzeni budú, a kdož se vy-

p. 59

učili spravedlivým věcem, najdou co by odpovídati měli.

Ten pak milý bude Bohu, když v tom kráčí, aby všechněm v dobrém prospíval a žádnému v ničemž neškodil. Kdož by tak činil, toho všickni nazývati budou mužem spravedlivým a dokonalým, a všichni ho budou následovati i milovati.

Máš také vystřáhati a ostříhati každého, když by znal, že by jeden druhému jakou škodu aneb křivdu učiniti chtěl, aby toho, pokudž tobě možné, na žádného nedopouštěl, buď sám svým opatrováním aneb výstrahy dáním. A což by na tobě bylo, hled' takové škůdce trestati a trápiti, aby je mohl od toho odvésti. Avšak i v tom máš zachovati náležitou mírnost. Neb tak učí Ekleziastes v VII. kap[itole]. Nebývej příliš spravedlivým ani příliš moudrým, aby nepřišel na zkázu.

O vdovách a sirotcích

Poněvadž v této knížce napřed něco dotknuto o spravování lidí poddaných vůbec, protož nesluší

p. 60

přítom také na vdovy a na sirotky zapomínati, aby se jim též spravedlnosti udělovalo. A každý pán i ozuředníci mají o takové lidi zvláštní péči míti, aby se jim v ničemž neubližovalo. Pakli by se jim dala jaká křivda, jistě tomu každý věř, že takový žádný spravedlivé pomsty a pokuty boží neujde. Toho důvod máme v II. Mojžíš[ovi] v XXII. kap[itole]. Žádné vdovy aneb sirotka trápiti nebudete. Pakli bez lítosti trápiti je budete a oni by volali ke mně, vězte, že vyslyším křik jejich a rozhněvá se prchlivost má, i zbiji vás mečem a budou ženy vaše vdovy a děti vaše sirotci. A v Přísloví XXIII. Nehýbej z místa mezníky starodávnými a v pole sirotků se nevkládej, nebo ochránce jejich silný jest, onť zastávati bude při jejich proti tobě. Syrach v XXXV. Pán jest mstitel a neníť u něho zření na osoby. Pozdvihuje chudého a nepatří na osobu a vyslychá modlitbu souženého, nepohrdáť prosbami sirotkův ani naříkáním vdov. Slzy vdov tekou ovšem dolů po líci jejich, ale nahoru vstupuje úpění jejich proti tomu, kdož je vytiskl [etc.]. Též v III.

p. 61

kapit[ole]. Chovej se k sirotkům jako otec a k matkám jejich jako hospodář jejich. Tak zase budeš milý syn nejvyššího a on milovati bude tebe více nežli vlastní matka tvá.

Zdá mi se, že z těchto písem každý může porozuměti, k čemu Duch boží člověka nad jinými postaveného napomíná, jak má vdovy a sirotky ochraňovati a křivdy jim

v ničemž nečiní. Pakli by kdo v tom Boha všemohoucího uposlechnouti nechtěl, učí se tuto, jakou za to odplatu míti bude.

O služebnících

Těž také pán i k služebníkům svým a zvláště věrným a kteříž podle vůle boží jsouce živi, pánům svým upřímně slouží, jak se chovati má. To sám rozum ukazuje a jsou o tom mnohá písmata v zákoně božím. Syrach v kap[itole] VII. Nenakládej zle a ukrutně s služebníkem věrným a dělníkem pilným. Miluj služebníka dobré[h]o a nečiň mu překážky, kdyby mohl k svobodě přijíti. Item v XXXIII. Má-

p. 62

š li služebníka věrného, chraň ho jako sebe samého, nebo kdož mu ubližuje, ten také ublížití hledí tělu a životu tvému. Máš li služebníka věrného, necht' jest tak držán od jiných spoluslužebníků, jakoby ty sám přítomen byl, nebo potřebuješ ho jako vlastního svého života. Pakli s ním zle nakládáš tak, že by utekl od tebe, kde ho zase hledati budeš? Svatý Pavel k Efezkým VI. a k Kolocenským v III. kapit[ole]. Páni, spravedlivě a slušně s služebníky svými nakládejte, odpouštějící pohrůžky a vědouce, že vy také máte Pána na nebesích a přijímání osob není u něho.

Poněvadž pak pán má písmo, kterak by se měl k služebníkům svým chovati, podle této čtvrté ctnosti, to jest spravedlnosti. I majíť také služebníci vyšší i nižší jiné písmo, jak by se měli k svým pánům chovati a jim věrně sloužiti. Přísloví XVII. Služebník rozumný panovati bude nad synem nezdárným a mezi bratřími děliti bude dědictví. S[vatý] Pavel k Efezkým VI. Služebníci, poslušni buďte pánů tělesných a bázní a s strachem v sprostnosti srdce vašeho, jako Krista. Ne na oko

p. 63

sloužíce jako ti, jenž se lidem líbiti usilují, ale jako služebníci Kristovi, činíce vůli boží, z té duše s dobrou myslí sloužíce Pánu a ne lidem. Vědouce, že což by jeden každý učinil dobrého, za to odplatu vzíti má ode Pána, buďto služebník aneb svobodný. Item k Kolocen[ským] III. Služebníci, poslušni buďte ve všem pánů svých tělesných ne na oko toliko sloužíce, jako ti, jenž se usilují lidem líbiti, ale v sprostnosti srdce, bojíte se Boha. A všecko, což byste koli činili, opravdově činite jakožto Pánu a ne lidem, vědouce že ode Pána vzíti máte odplatu věčného dědictví, nebo Pánu Kristu sloužíte. Kdož by pak nepravost páchal, odměnu své nepravosti vezme, a není přijímání osob u Boha. Pří-

sloví XXVII. Kdož ostříhá fíku svého, jídá ovoce jeho, a kdož šetří pána svého, dojde poctivosti. I. Petr II. Služebníci poddáni buďte ve vši bázni pánům, netoliko mírným a dobrým, ale i zlým. Tytovi II. Služebníci ať jsou poddáni pánům svým ve všem jim se líbíce, neodmlouvajíce, neokrádajíce, ale ve všem pravé věrnosti dokazující [etc.].

p. 64

Teď páni máte, jak by vám služebníci vaši z darův a ze mzdy vaší sloužiti měli. Neb o nich tato písma praví, že mají býti rozumní, rozšafní, věrní, ne pyšní, ne zpušní a ne poddaní, poslušní, pánů šetrní a u vůli boží krácející. Takových hleďte sobě s pilností ptáti, aby vám Pán Bůh při statcích vašich štěstí dávati ráčil. Příklad na Jakobovi a synu jeho Jozefovi, skrze něž Bůh požehnal pánům jejich, Lábanovi a Putifarovi [etc.].

Mát také pán i o čeládce dělné vědomosti míti, kterak by se i k té vedlé spravedlnosti, buď on sám aneb úředníci jeho, chovati měli. Syrach v kapit[ole] XXX. takto napsal: Na osla náleží obrok jeho a trejbíf a břemeno, tak na služebníka chléb, trestání a dílo. Ulož služebníku svému o čem by měl pracovati, a budeš míti pokoj. Pakli mu dopustíš v zahálce zvykati, zpušně se proti tobě postaví. Jho a provaz skloňují šíjí, ale služebníka, kterýž odmlouvá, kyj a metla. Žeň ho k dílu ať nezahálí, vlož naň břímě služebníku náležité. Nebude li poslouchati de ho do klá-

p. 65

dy za nohy. Avšak žádného přílišně neobtěžuj, ale ve všech věcech mírnosti zachovej. Přísllov[í] XXIX. Služebník z dětinství rozkošně chovaný bude chtítí naposledy pánem býti. Syrach III. Nebývej jako lev v domě svém, aniž ukrutně nakládej s čeládkou svou. II. Mojžíš[ovi] XXI. Kdož by ubil služebníka svého aneb děvku svou kyjem, tak že by umřel mu v ruce je[h]o, pomstou pomstěno bude nad ním.

Služba pak aneb mzda každému, jakž jest s kým najednáno aneb smluveno, zouplna platiti se má, když čas přijde a žádnému nazadržovati. Neb i o tom písma máme v Zákoně božím. III. Mojžíš[ovi] XIX. Nezůstane mzda dělníka za tebou až do jitra. V. Mojžíš[ovi] XXIII. Neutiskneš nájemníka chudého a nuzného. Na každý den dáš mu mzdu jeho prvé nežli by slunce zapadlo, nebo chudý jest a tím se živí, aby neúpěl proti tobě ku Pánu a byl by na tobě hřích. Tobiáš III. Kdožbykoli něco u tebe dělal ihned zaplať mu mzdu, a mzda dělníka tvé[h]o ať nikoli nezůstává za tebou. Syrach XXXIII. Chudý nic jiného nemá, než toliko skývu chleba, kdož ho o ni připra-

p. 66

vuje, vražedník jest. Kdož druhému odjímá živnost, zabíjí bližního své[h]o. Kdož neplatí dělníku mzdy jeho, ukrutný a krvavý jest. Mat[ouš] X. Lukáš X. Hodenť jest dělník mzdy a pokrmu svého.

Ted' opět písma, jak by se pán k čeládce své chovati a jí za práci její platiti měl. Kdož by pak které z nich zoumyslně jakou újmu aneb křivdu učinil, ten pomsty a pokuty slušné neujde. Ale neníť lepšího, kdo by chtěl na těle i duši zbohatnouti, než aby se těchto čtyř ctností přidržel a jimi se spravoval, zvlášť pak touto poslední, totiž spravedlností, o níž tak napsáno v knihách Moudrosti v V. kap[itole]. Spravedliví na věky živi budou a u Pána j[es]t mzda jejich [etc.]. Kdož by pak při týchž ctnostech státi nechtěl, své vůle v to[m] užívaje, na takovém naplní se písmo Syracha v XV. kapit[ole]. Na bezbožné přijde sedmero zlé: mor, krve prolítí, svárové, meč, neštěstí, hlad, záhuba a těžkosti. To všecko zřízeno jest nastrojeno proti bezbožným, nebo i potopa příčinou jejich na svět přišla. Protož na vůli jest každému od Boha dáno, aby činil na tomto svě-

p. 67

tě, což se komu líbí, neb Bůh žádného k ničemuž mocí nenutí. A toť stane dotud, dokudž nepřijde soudit živých i mrtvých, rovně jako úředník dotud trvá, dokudž pánu svému podle námluvy nedoslouží, a jakž doslouží, tak ihned pán počet od něho přijímá. Věda tedy o tom, že tě ten počet nemine, než že jej z šafářství svého činiti musíš, jestližes spravedlivě šafoval a podlé toho správně sobě registra zřídil, můžeš vesel býti. Pakli jináč, když půjdeš ku počtu, s těžkem se v hlavě nezadrbeš.

Rozdíl čtvrtý.

Rada Šalomouna, krále izraelského, z kněh jeho kratičce sebraná a k naučení nás všech tuto položená.

Počátek moudrosti j[es]t bázeň boží. Synu můj pilně čiň to, čehož j[es]t potřebí, což sluší na tvůj řád a což jest hodného. Pomni na budoucí věci a nikdá nezhrěšíš. Nejprvé předlož sobě,

p. 68

aby nehřešil a přijdou li na tebe věci odporné, snášej je s trpělivostí. Pokora a tichost vládní tebou. Proti slovu protivnému měj štít trpělivosti, nebo snáze přemůžeš mlče nežli mluvě. Uč se málo mluvíti a což mluvíš, mluv s rozmyslem, aby řeč tvá vážně

přijata byla. Varuj se řečí prázdných a oplzlých, nebo z každé[h]o slova prázdného vydáš počet v den soudný. Máš li s kým činiti, vyslyš ho vážně, učin soud spravedlivý mezi jím a sebou. Což sobě nechceš, toho nečiň jinému. Což činíš, čiň opatrně, prohlédaje k konci. Přemáhej zlost dobrorou, nebo veliká jest ctnost, mnoha se pomstíti, odpustiti. Ublížíš li komu v čem, pokař se mu. Urazil lis koho skutkem aneb slovem, pros ho, ať odpustí. Pakli tobě kdo ublížil, odpusť brzo, ať nezapadá slunce na hněv tvůj. Máš li s kým jaký odpor, hledej míru bez odpočinutí pro svou záhubu i svých lidí. Prosícího za milost neoslýchej, poctivost miluj. Provinil li kdo proti tobě, neodplacuj mu podle viny jeho, ale podle milosti. S poddanými svými milostivě nakládej, neb milost větší j[es]t nežli právo. Budeš li

p. 69

milostivý, důjdeš i sám milosti. Nesvoluj ke zlému, nemiluj závisti, nebo závist člověka od Boha dělí. Miluj pokoj, přítele vážného a věrného netrať sobě bez potřeby. Zachovej svazek přízně a což na tobě jest, přičiňuj se ku pokoji. Neobcuj rád s nepokojnými, aby jim roven nebyl. Rozeznávej sám sebe, ne cizím soudem ani z řečí jiných, ale z svého vlastního svědomí, nebo nižádný nemůže lépe věděti kdo jsi a jaký jsi, jako ty, kterýž jsi svědom sebe. Co prospěšného jest tobě, praví li o tobě dobrou pověst aneb jakou čest, a co tobě z toho přijde, jsi li jinak živ nežli o tobě mluví? Protož za jakého jmín býti chceš, takovým buď a tak čiň. Nemiluj okrasy světa ani příliš nepotřebných a zbytečných věcí. Buď života příkladného, aby nebyl žádnému ku pohoršení, neb skutkové těla jsou znamení mysli. Nepřitovaryšuj se k lehkým osobám, aniž se přiměšuj k lidem marným. Varuj se těch, kteříž jsou hotoví k hříchu, ale drž se těch, jenž jsou života ctnostného. Nebo veliká ohyzda j[es]t přidržeti se tovaryšstva zlého, a lepší j[es]t nenávist nežli zlé tovaryšstvo. Zacej

p. 70

uši své před řečmi nešlechetnými, nebo marná a oplzlá řeč brzo nakažuje mysl, a kdož o čem rád mluví, ten to také rád činí. Z úst tvých nevycházej žádná řeč ohyzdná, nebo řeč lehkomyšlná jest znamení lehkého svědomí, a obyčej aneb mravy člověka jazyk ukazuje a pronáší. Uč se mluvíti ne ledacos, ale což potřebného jest. Viz, kdy máš mluvíti a kdy mlčeti, lživého člověka nadevšecko se varuj. Nebuď lehký v řeči ani v skutku, přidíš li komu co, to splň a zdrž. Nebo slib zavazuje se v dluh. Ale ve zlém může se slib proměnit. Chceš li stálým člověkem býti, cožť kdo tejného z víry poví, toho žádnému nezje-

vuj. Když co začítí chceš, pomysl na to prvé, co by mohlo stálé[ho] býti, žádej k tomu rady a tak zkuse, teprv učíň. Nebo při velikých věcech lepší jest prodlení času nežli brzký skutek. V začatém dobrém nedej se rozpakovati a dobrému nebuď odporen. Měj starší ve cti po všecky časy, aby od nich zase ctěn byl. Starších poslušen buď v dobrém, a zvláště rodičův. Nečíň se roven vyššímu ani s nim zacházej. Zachovej skrovnost ve všech věcech a varuj se pří-

p. 71

lišnosti. Nebo i v dobrých věcech sluší zachovati skrovnost, poněvadž všecky věci, kteréž jdou prostředkem a časem, užitečné bývají. A dobré věci neskrovným užíváním kazeny bývají. Viz, když co dobrého počneš, kterak to dokonáš. Nechval dne od východu, ale od západu slunce. Při všelikém obyčeji řád zachovej, předlože řád obyčeji.

Budeš li za soudce volen, suď právě, a když která pře podána bude na tebe, snažně se na ni vyptávej, aby spravedlivě rozeznal, nebuď kvapný k rozsouzení. A tak buď tobě chudý jako bohatý, bez přijímání osob i bez milování darův, neb darové oslepují člověka. A když vykonáš soud, nehledej za to odplaty zde, ale zachovej k budoucímu času, kteráž se hodí na věky. Po soudu nauč se lidi mířiti, aby se více nekyselili. Té pře, kteréž by sám rozsouditi nemohl, nesuď, ale podej na jiného. Soud, kterýmž souditi budeš jiné, sám trp, nebo kterouž měrou měřiti budeš, touž zase odměřeno bude. K radě dobuď sobě lidí hodných a zvláště bojících se Boha a kteříž smějí pověditi pravdu. Ber ráno radu, a

p. 72

když v radu vstoupíš, slyš ji od každého zvláště, a pamatuj řeč: Neb kolik hlav, tolik smyslů, a vyslyš je pilně. A což se tobě zdá z toho nejpodobnějšího, rozmysle se, učíň. Všecky věci číň s jich radou, a tak když poslouchati budeš rady, nebudeš nikdy pohaněn.

Již tuto máš krátce napsáno jak by měl živ býti podle svého řádu. Zachovávej toto naučení, buď tak živ, aby pro časné věci neztratil věčných, ale skrze časné, aby došel radosti věčné. Amen.

p. 73

Druhá stránka knížky této o hospodářství drží v sobě šest rozdílů.

I. Kterak pán hejtmána aneb jiné ouředníky v panství své uvozovati má.

- II. Hejtman postavený nad jinými úředníky co na práci míti má.
- III. Ouředník jak zámek se vsí čeládkou i jiné věci k úřadu jeho náležejíce opatrovati má.
- IV. Kterak ouředník k lidem dohlídati a jak soudy a posudky mezi nimi držeti má.
- V. Opáčení krátké ouředníku, kterak ke všemu dohlédati má.
- VI. Připomenutí krátké pánu, jak ke všechněm věcem jemu potřebným sám také časem svým přihlédati má, ač chce li jaký pořádek s užitkem míti.
- Syrach XLII. Nestyď se, kdež se mnoho dravých rukou schází, dobrým zámkem věcí svých u-

p. 74

zavíratí. Nestyď se toho, což svěřiti a v ruce dáti chceš služebníkům, všeho s pilností vyčísti a na váhu zvažiti, příjem také i vydání do register poznamenati.

Rozdíl první.

Kterak pán hejtmana aneb jiné ouředníky v panství své uvazovati má.

Poněvadž v stránce první této knížky připomenutí se činí jak by lidé poddaní k vůli boží spravování býti měli, ješto kdož čta, váží sobě, má jistě nač mysliti. Při tom zdálo mi se poněkud také za potřebné i o hospodářství něco krátce vedlé způsobu tělesného dotknouti. Však ne proto, abych nad těmi věcmi jako mistrem před jinými mnohem rozumnějšími a důvtipnějšími býti chtěl, znaje to, že rozum můj k tomu velmi mdlý jest. Ale toliko pro mdlejší a v tom nebyvalé (jakž o tom také nětco v předmluvě na stránku přední dotknuto), aby ti a takoví práce a

p. 75

outraty daremní nevedli a gruntovněji porozuměti mohli, co hospodářství umí a čeho potřebuje, jak také kterým z služebníků aneb čeledi o čem kdy pořádně poroučeti kdo má. Neb se to při mnohých na oko vídá, že budou na hospodářství nakládati, ješto větší škodu nežli zisk na tom mají, neumějíce sobě toho rozvrci, kudy a čím to jde. Ješto by lépe bylo, aby toho zanechali a tak by jedno starosti a práce pozbyli, druhé škody, to jest daremního peněz k tomu příkládání, by se uvarovali.

Kteříž pak páni zámky své a panství mají, těm, chtějí li hospodářství dobře držeti, potřebí jest předkem ouředníka bohaboječího, přitom k lidem i k hospodářství rozumného a bedlivého míti, aby s užitkem a ne s škodou hospodařil. Dále pak úředník nechť sobě

ptá a vyhledává šafáře a jinou čeládku, kteréž by k tomu hospodářství a panství potřebí bylo.

Item pánu, kterémuž by se stěžovalo k svému často dohlédati, a měl by panství několkero (neb jest při tom bedlivosti potřebí), takový nechť na svém místě postaví hejtmana aneb vrchního úřed-

p. 76

níka, kterýž by se tím častěji po panstvích projížděl a k jiným nižším úředníkům, jak kteří kde hospodařují, dohlédal. Ten pak vrchní ouředník má uměti čísti, psáti a rozuměti počty klásti. A byla li by toho potřeba, má k němu pán i písáře přidati, kterýž by mu byl nápomocen počtů přijímati, i časem na místě hejtmanově, kdež by mu rozkázáno bylo a potřeba přišla, se projížděti.

Jest také předkem pánu potřebí, aby hejtmanu svému aneb vrchnímu úředníku vůli oznámil, jak by se v té práci, jsa při všech věcech jemu náležitých, chovati měl, vezma o tom naučení z rozdílu čtvrtého přední stránky, kdež dosti obšírně psáno stojí o služebních, jak se k nim páni a jak oni zase ku pánům svých podlé rady Písem svatých chovati mají. Nebo přede všemi věcmi vždycky nejprvé předkládána býti má vůle boží u křesťanův, potom teprv o všelijakém hospodářství.

Pán maje již vrchního ouředníka, má rozkázati všecky lidi k každému zámku, obzvláštěně jedny po druhých, obeslati a tu sám osobně na každém zámku oznamovati,

p. 77

kterak jim na svém místě hejtmana vystavuje, k němuž by se ti lidé, ač jestli by se jim co od úředníka ubližovalo, svobodně utíkali. A on je má povlovně vyslyšati a zas narovnávat, a mimo to kdyby se pak i kterému z poddaných vidělo, že by mu hejtman ublížil, tedy vůli svobodnou aby měl ku pánu jíti a svou těžkost oznámiti. Pán také podlé žádosti je[h]o má ho v tom vyslyšeti. A uzná li předkem z zprávy hejtmanovy, potom z toho člověka, že se zoumyslně proti úředníku i proti hejtmanu postavuje, má ho dáti ihned slušně trestati, tak aby se jím jíní káli. To když se jednomu aneb dvěma udělá, potom se jiní ne tak lehce budou o to pokoušeti a také hned ouředníka každého poslušnější budou. Ješto tudy pánu i hejtmanu veliké polehčení bude. Než kdyby se jim v takových věcech folkovalo, dalit' by všechněm té hry dosti. A tu při témž lidí shromáždění má pán i o úřednících oznámiti, že jím ouředníka a správci staví, toho aby po-

slušni byli a jím se jako samým pánem ve všem dobrém a užitečném spravovali, v ničemž se mu neprotivíce. Pakli by se kteří

p. 78

mimo to poručení a rozkázání tak nezachovali a ouředníka jako pána samého poslušni nebyli, tedy že on má poručení, aby je a takové nezbedné a neposlušné slušně trestal, jakž na to náleží, a na poslušné a hospodárné aby laskav byl, příkoří jim nečině. Nebo v čemž jest vůle má, tak on se k vám všechněm chovati bude a jináče nic. Protož již tuto vůli mou vědouce, tak se zachovejte pro uvarování těžkého trestání jednoho každého. Bude li se také hejtmanu aneb úředníku co k tomu připověditi, budou toho míti vůli.

Rozdíl druhý.

Povinnost hejtmanova.

Hejtman podlé úřadu svého toto za práci a povinnost míti má. Nejprvé s úředníkem zámek se všemi svršky, což kde na oku jest, opatřiti a sepsati má, jako v kuchyni, v spižárnách, jakéžkoli nádobí [etc.]. Potom dále, což více k témuž zámku náleží, lidé staří blízko přisedící aneb staří služebníci at' oznamují. O štepnicích, vinicích a šafrani-

p. 79

cech, pak o dvořích a s jakým poplužím a co v těch dvořích, buď koní, hříbat, dobytku všelijaké[h]o i jiného hospodářství, přitom jaké louky, palouky, aneb chmelnice, též o sladovně s pivovarem, i o pekárně, k tomu o kovárně a jaké tam nádobí. Mlýn jaký a s jakým hospodářstvím. Kolik při témž zámku rybníků velikých i malých a co se do kterého jakých ryb, zejména každý písíc, nasazuje, sádky i haltěře také. Řeka aneb potoci jací a pokud, také mnoho li při témž zámku lesů a v jakých mezích [etc.]. Na to všecko s pilností se vyptati a bedlivě shlédnouti má, i registra nová hlavní aneb správní k tomu naschvál udělati a ty věci do nich pěkně pořádně spisovati, takto je začnúc: Léta páně [etc.] z rozkázání urozené[h]o pána [etc.], pána dědičné[h]o, za úřadu a spravování urozeného vladyky [etc.] tato registra hlavní aneb správní s velikou bedlivostí tohoto panství, jmenujíc je, sepsaná jsou a všudy všecko vyhledáno [etc.].

Než což se svrchků jakých v zámku dotýče, buď v kuchyni, v spižárnách aneb jinde, střelb aneb [z]braně jakéžkoli, to aby ob-

p. 80

zvláště v zvláštním registříku sepsáno a pánu dáno bylo aneb hejtmanu aneb cedule řezaná. A cožkoli kterému ouředníku mělo by se k opatrování na zámku, ve dvořích aneb jinde postoupiti, ať se všecko, což k sobě přijme, do cedulí řezaných vpisuje, z nichžto jednu pán aneb hejtman a druhou ouředník míti bude. A nedostávalo li by se čeho při odstupování ouředníka, to aby, jak a kudy se zmrhalo, ukázal.

O důchodu a platu dědičném

Jakým by způsobem hejtman gruntovně o všech platích k každému zá[m]ku obzvláštěně vyzvědět měl, z této správy dále psané nětco se bude moci porozumět.

Hejtman s ouředníkem, což nejprv mohou, mají se o to spolu snést, aby všem lidem na tom panství, v městě, v městečkách i v vesnicích dali znáti, mohlo li by se obmyslit, aby bez překážky jejich prací bylo, necht' by se na zámek scházeli každého dne, z vesnice aneb ze dvou, jakž by se

p. 81

vyrozumělo a čas k tomu vystačiti mohl, aby v registra ložní aneb správní důchodové všelijací se spisovali a to způsobem tímto.

K zámku předepsanému aneb k tvrzi toto město aneb městečko a tyto vesnice pořad psané jsou a plat dědičný aneb jiný tento na nich jest a od nich z úplna vychází. I necht' se velikým pérem napíše městečko aneb vesnice zejména jakž jí říkají. A vezmou k sobě rychtáře aneb konšely odtudž aneb jiného starého člověka, kterýž by týchž platů povědom byl, co kdo z kterého gruntu platí, necht' pilně poslouchají, právě li každý oznamuje. I psáti každé[h]o grunt po pořádku jakž sedí, co k němu rolí aneb louček aneb lesu jaké[h]o, buď co jiné[h]o drží a co z toho jaké[h]o platu platí takto: Ite[m] Pavel aneb Havel sedí v tom gruntu a toto rolí k němu aneb luk [etc.] drží a toto z to[h]o při s[vatém] Jiří úroka dává. Což se pak mezi časem s[vatého] Jiří a s[vatého] Havla zbíhá, buď to roboty ženní aneb louční aneb jakého platu, to vše pořad ať se píše. Potom co při s[vatém] Havle úroka dává a po s[vatém] Havle co slepic, vajec aneb jiného. A což opět mezi

p. 82

časem s[vatého] Havla a Jiří se zbíhá, to všecko pořadně každému psáti se má. A když se tak městečko aneb vesnice jedna spíše, tedy hned toho vše[h]o summy dále psáti pod tím takto: Summa lánů tolik [etc.], Sum[m]a úroka s[vato]jiříského tolik [etc.], Summa

roboty ženní aneb louční dní tolik, Sum[m]a úroka s[vato]havelského tolik, Summa slepic aneb vajec tolik. Než jakž pořádek j[es]t gru[n]tův, jestli kde která poustka, proto žádné nepomíjeti a co jaké[h]o platu na též poustce, též jako i o jiných, poznamenati. A potom což se z týchž poustek schází, toho také summu na zad položití.

Měli li by v městečku aneb v které vesnici nač jaké výsady aneb obdarování na jakých listech od předkův téhož pána, nechť by to ukázali, a žádali li by přito[m] zachování býti, nemá se jim toho rušiti, než raději k tomu přičiniti, aby se jim to od toho pána potvrdilo. A tak ti i jiní lidé budou míti lepší chuť, aby se pod týmž pánem osazovali a živností hleděli nežli jinde, kdež toho není.

Kdež by také k městečku aneb vesnici které co jakých obecných věcí měli, rybní-

p. 83

ček jaký, buď co luk aneb lesů aneb cožkoli jiného, to všecko v táž registra ložní sluší znamenati, aby se jim na potomní časy překážky v tom nečinilo.

O důchodu aneb platu běžném.

Při týmž městečku aneb některé vesnici, jsou li jací rybníci panští, jak velicí aneb malí, kaž je zejména do týchž ložních register vepsati, a co se do kterého mnoholi kop na kapry sází, zase do kterých co na výtah aneb na tření a jak se jich všech každého roku užívati může. Též jestli jaká řeka aneb potoci a jako dlouze leží a čím se jich také v roce požití může.

Přitom jako jsou tu panské louky aneb palouci a jak veliké a s kolik vozů sena aneb otavy na nich bývá. Také jací jsou lesové a mnoho li jich a čím se toho vše[h]o v roce užívá, a také li by se to potom jak jináč zlepšiti mohlo. Mohl li by tu na

p. 84

potoce jaký mlejn býti a pila, to aby se strojiti dalo a prkna se řezala a prodávala. Pakli by se také po řece dříví k kterému městu plaviti mohlo, na tom by také nemalý užitek přibyl. Též kdež by se místo slušné k rybníku velikému aneb malému vyhledati mohlo, toliko, aby lidem bez újmy jejich živností bylo. Pakli by se jim kde co ujíti aneb zatopiti mělo, o to podlé spravedlnosti bez škody jejich všelijaké aby se s nimi narovnálo a zaplatilo, a potom rybník ten (však s uvážením prvé dostatečným) aby se dělal. A ti všickni užitkové, kdež by se jedné kde na kterém místě skrze hejtmana i úředníka vyhledati mohly, aby se vyhledávaly a k místu vedly, a do týchž register všecko pořádně

aby se zapisovalo. A tak tím způsobem platové dědiční i běžní při každé vsi, na každém gruntu, při rybnících i lesech at' se vyhledávají a pořádně spisují.

Item poustky také, byly li by kde které, na panský groš (leč by kdo sám dobrovolně stavěti chtěl) at' se pomalu stavějí a zase osazují.

Item hajní rozumí nad lesy všu-

p. 85

dy, at' se ustanovují a do lesův často se procházejí a lidem dříví v slušnosti prodávají, nejvíc na provazce, kdež se jim od úředníka rozkáže. A když čas přijde, nechť se těm, kdož by kupovati chtěli, časové ukládají a dny jmenují, kdyby se a v kterém místě najíti měli, aby při tom také úředník s písařem aneb jeden z nich bývali a kdo co koupí zapisovali. A po mládí pásti v létě nedoupouštěli, výstavkův také, jakž obyčej, zanechávali.

Item celné nad clem opatrné at' posuzují, zdálo li by se za slušné, i přísahy jim vydávají. Ti pak každého téhodne jednou k zapisování, aneb peněz což se vybere dávaní, at' nahoru k registrům chodí. A pro budoucí hadruňky at' třebas vruby k tomu mezi sebou mívají, a od koho co bráti mají, tak at' se zachovávají a jináč nic. Na to clo cesty všudy jakž náleží opravovati se mají, aby lidé o to nemluvili.

O posudném, bylo li by kde, též. V městečku pak, kdež j[es]t purkmistr, ten at' od nich ty peníze přijímá a jakž úřad zdá, ihned z toho nahoře at' úředníku počet učiní.

p. 86

Uvážení o důchodích.

Když pak již hejtman všecky důchody dědičné i běžné odevšad pořádně sepsané, jakž napřed dotčeno, v registřích hlavních mítí bude, tedy posed' na tom bedlivě, aby se to všecko v hromadu z každého panství obzvláště summovalo. Potom nechť se všech register summa summarum složí, aby gruntovně věděl, co se toho platu ročního schází. I jdiž s těmi všemi registry ku pánu a ukaž mu všecko podle týchž register, co se a jak při každém panství obzvláště zřídilo, ovšem všudy zprávu dada, aby tomu pán vyrozuměti mohl, jaké kde panství má a čím ho užívati moci bude. Přitom také aby vyrozuměl, jaký ty statku jeho správce budeš. Neb on tu z zprávy tvé poznaje, že se k tomu máš, aby upřím[n]ým a spravedlivým úředníkem jeho byl, hned od té chvíle laskavější na tebe bude nežli prvé.

Pán takováž registra všecka at' hned přepsaná pro všecko při sobě vždycky má a hejtman aneb úředník druhá. Pakli by

p. 87

potomních časův jakých platů na čem přibývalo, oznámíc o tom pánu, bude se moci do týchž register vpisovati.

Potom maje již pán tu sum[m]u všech důchodův před rukama, jest mu potřebí, aby na tom což nejspíš může poseděl a bedlivě s radou svou na to pomyslíl a to uvážil, co by s tou summou, kteráž mu se odevšad v roce zbíhá, činiti měl aneb kde by ji užitečně obracel. Neb[o]ť na tom každému pánu nejvíce záleží, aby myslil a toho i skutkem dovozoval, neutráceti více než mu měšec vystačiti může. Na tomť jest jeho štěstí i neštěstí. Také nebylo by škodné, aby pán s radou svou toho povážil, jakú má čeled' sobě ku potřebě, též i paní své držeti a jaký dvůr míti na zámcích jiných, tolikéž i ve dvořích, aby neužitečných a darmochlebův nebylo, a co se těm všem peněz v roce vydati má [etc.], co také víno, koření, sůl i jiné věci potřebné ke dvoru náležitě do roka stanou. A to k té summě aby se vždy směřovalo, kteráž by vystačiti mohla, rovnati mají, aby v roce též summy raději pánu zbylo, než by se nedostávalo, aneb nežli by se pán k tomu přidlužovati měl.

p. 88

Jestli by pak stavení velikého aneb opravy potřebí bylo, ješto by nijakž bez toho býti nemohlo, tedy prvé vyrozumějíc tomu, co by se na to peněz potřebovalo, již zase při dvoře muselo by se za touž summu v tom roce přiskrovniti, aby na první ztrátu přijíti mohlo.

Byly li by také jací nevelicí dluhové na pánu, tedy hejtman věda o tom, k tomu veď, aby se o polovici aneb jakž by potřeba kázala, dvoru umenšilo a tak když bude útrata menší, ať se tím pomalu dluhové platí, aneb každý rok ať se to na dluhy odkládá, až by se summa nějaká shledati mohla na zaplacení dluhův. Nebo lépe j[es]t i chvalitebněji při dvoře sobě umenšiti nežli se přidlužovati. Však když Pán Bůh pomůže z dluhův vyjítí, může se zase dvoru přivětšiti.

Přihodilo li by se také, že by důchodové pro veliké dluhy ledva na lichvy vystačovaly, tu čím dále vždy více musí dluhů přibývati a v brzkém času ten každý pán, neopatřil li by se, musel by na statku zhynouti. Nebo lichva jest rovně jako koza, kteráž sůl uher-skou aneb polskou, ješto bude

p. 89

veliká štuka, pomalu líže, a dotud ji líže, až jí nic neostane. Protož zdá se, že by takovému pánu zadluženému nic lepšího nebylo, než aby díl statku svého uprodal a ty dluhy jakž by mohl zaplatil. Nebo lépe j[es]t méně statku bez dluhů míti nežli potom skrze dluhy o všecko přijíti.

Hejtman správě panské věci, má se dále o lidi a o jejich spravedlnosti postarati, aby se žádnému v ničemž neubližovalo, zvláště pak sirotkům a vdovám. A protož kdož by jaké spravedlnosti kde měli, zvláště na gruntech, není lépe, než aby se to všecko pro paměť do register zapisovalo, a to tímto pořádkem.

O registřích gruntovních.

Což také nejprv mohou hejtman s úředníkem, k tomu se přičiniti mají, aby registra gruntovní zřídili. K tomu lepšího času není nežli v zimě, neb tehdáž lidé tak velikých prací nemají jako v létě. I svolajíce lidi na zámek, tím pořádkem, jakž o důchodech oznámeno, ptáti se jich, jak pořád sedí, každý li má grunt

p. 90

svůj zaplacený aneb očištěný. Pakli by kdo neměl, vyzvěděti, co by ještě dopláceti měl a komu ty peníze náležejí a po čem se v roce platí. To vše at' se pořád v ta registra píše, ač nemají li prvé žádných starých register. Pakli by měli a pořádně by sepsaná byla, tedy mohou se těmi spraviti. Než kdož by za spravování tvé[h]o grunt koupil, kde tedy to psáti, kdo jest od koho a zač aneb s jakými svršky koupil? A po čem placení každého roku? Předkem jaký závdavek a komu ty peníze jíti mají až do vyplnění té summy? To se zdá za slušné, aby každý úředník za spravování svého měl nová registra gruntovní i jiná a ty věci, kteréž náležejí, aby do nich zapisovati dal. A to proto, byl li by v prvních jaký neřád aneb spletkové, to aby jemu přičítáno nebylo. Než k tomu by pak prvé toho obyčeje tu nebývalo, přived', aby ty peníze gruntovní u přítomnosti úředníka při posudku na právě od jedněch druhým kladeny bývaly, a proto rabuše, at' mezi sebou mívají. Také tu hned při tom rozkázati všechněm lidem, jakž již v registru ložním sepsáno, každého gruntu

p. 91

kdo s čím drží, aby žádný bez páně povolení ničímž nehýbal ani od svého gruntu neodprodával ani nezastavoval, pod nemilostí a skutečným ode pána trestáním.

O registřích sirotčích.

Má se také hejtman o sirotky a vdovy starati a nad nimi ruku držeti, aby se jim v ničemž od žádného neubližovalo. Neb jest v tom zvláštní vůle boží, jakž napsal Syrach v XXXV. kap[itole]. A poněvadž sirotci rodičův a vdovy manželův nemají, k komu se tedy potřebách svých utíkati mají nežli ku pánu svému aneb k úředníkům jeho? I jestiť slušné a spravedlivé, aby nad takovými zvláštními péče a bedlivost byla a bez nátiskův všelijakých aby opatrováni byli. Protož rozkáže nová registra k tomu udělati, do nichž by se sirotčí věci z každé vsi zvlášť zapisovaly takto [etc.]. Léta a dne [etc.] Petr aneb Havel umřel a těchto dětí po sobě zanechal. I píšiž je po starších, syny napřed a potom dcery, každého zejména, a v kolika který letech, předkem

p. 92

mateř postavíc. A statku na rovný díl tohoto jim všechněm i s mateří zanechal. Potom přivesti k tomu, ať se ten grunt hned s koňmi i dobytky, též i s jinými nábytky, shledajíc všecko všudy, spravedlivě pošacuje. Však proto do register ať se prvé od největšího až do nejmenšího všecko spíše, což v tom aneb k tomu gruntu se najde, dluhové též, jsou li jací u toho k vyupomínání. Zase proti tomu byl li co nebožtík komu dlužen aby se porovnálo a sepsalo. A pořídě toho, rozkaž poručníkům (jestli ten nebožtík jaké zřídil, pakli nezřídil, tedy úředník ať poručníky ustaví), jak oni ten statek do další[h]o opatření spravovati mají, aby se z ně[h]o nikam nic neztratilo. I nechť se tu máte s dětmi, jsou li malí, do vdání živí, pakli se vdá, zdá li se muži jejímu, nechť ten statek koupí a poručníci s rychtářem a s konšely ať se k tomu přičiní, aby na obě straně tomu jistému i sirotkům dobře býti mohlo. Jsou li také kteří sirotci, že by sobě zasluhovati mohli, nechť u lidí slouží. Chtěl li by pak který sirotek dorostlý tu hospodařiti, má se s ním o to také jináč nežli s jinými uhoditi. Než podle pořádku pro ji-

p. 93

né sirotky nechť by se ujistilo a z mrtvého ať vždy na živé spadá. Pro ty pak a takové peníze sirotčí dobře jest, aby zvláštní truhlice při každé rychtě byla a tam ty peníze sirotčí, což by se jich při posudku na právě kladlo, aby se schovávaly, vážíc cedulky k každým, čí by které byly. A někdo hodnověrný aby tu truhlici u sebe míval a jiný klíček od ní choval a úředník zámek sekretem svým zapečetoval. A bez vědomí a povolení úředníkovy žádný ať ji neodmyká. A když by který sirotek co peněz na díl svůj potřeboval a žádal, sluší to uvážiti, má li se mu co dáti čili nic, aby jich marně neutratil. Jsou li

pak jaké předešlé věci aneb spravedlnosti sirotčí závadné, ptáti se o tom s pilností, a to takto: Dávno li otec jejich umřel, mnoholi jim po sobě nechal, v čem to všecko šacováno bylo, a našlo li se co peněz hotových. Přitom optati se, kdo jsou nad tím poručníci byli a jak tím šafovali. Na to na všecko po paměti lidské může se vyptati, aby se sirotkům žádným křivda nestala. A čehož by se hejtman aneb úředník doptati kde mohl, to aby se z každé vsi zvláště zapisovalo.

p. 94

Toto také rychtářům i konšelům ať se všudy přikáže, jakž by kde který soused zahynul, aby hned úředníku oznámili. A úředník věda o tom, ať tam hned s písařem jede a podle pořádku výš oznámeného ať všecko spíše a spatruje, a jsou li jaké peníze na hotově, ty ať se před rychtářem aneb jinými vyčtou, zapíše a do truhlice schovají. A což by pak více mimo toto od hejtmana aneb úředníka sirotkům a vdovám za potřebné uznáno bylo, mají to řídit i opatrovati, aby se jim žádné křivdy ani újmy na ničemž nedálo.

O záduší kostelním.

Každý hejtman i úředník může tomu rozuměti, že při tom nejchudším záduší klenotky nějaké mají. Protož kdež jest podací páně, sluší také přihlédnouti a to opatřiti, aby se za jeho úřadu i tu také nějaká škoda nestala. Tímto pak pořádkem k tomu přistoupení má. Nejprv poptá se na kostelníky a na nich vyzví, mají li všechny klenoty i jiné věci kostelní sepsané. Jestliže mají, to dobře,

p. 95

pakli nemají, i dá pořádně počnúc od předních až do nejmenších věcí v kostele všecko sepsati. Přitom jsou li jací důchodové aneb dluhové za kýmžkoli, jsou li také jaké roly aneb louky, lesové, též rybníci, to všecko v registra zádušní ať se vpíše, jak se to zpeněžuje a co se toho všeho zbíhá, a tíž kostelníci jak to opatrují a k tomu dohlédají. Oznámí také kostelníkům, aby se při tom bedlivě měli, aby z počtu vyjítí mohli a v starost nevěšli.

Registra zádušní při jiných na zámku pro správu chovati se mají aneb v truhlici, kdež jsou peníze sirotčí, a což by kostelníci nač k témuž záduší peněz vydávali, na to ať mají registřík, aby jim to písař nahoře zapisoval, poněvadž při posudku počet z toho činiti povinni budou. A při témž času mají se také kostelníci obnovovati, jakž i prvé bývalo.

Farář na čemž j[es]t od starodávna býval, na tom ještě aby přestával, lidé a osadní aby ho šanovali jako správce duší svých, v ničemž mu křivdy nečiníce, a což mu kdo spravedlivě kdy dáti povinen, aby bez hadruňků dával. Pakli by mu kdo v čem

p. 96

ubližoval, to na kostelníky vznéstí má, s žádným se nic nehadrje, neb to na kněze nesluší. Oni mu to s rychtářem a s konšely k nápravě přivéstí mají. Pakli by kostelníci zanedbali, tedy vznes na úředníka. A kdož by vinen byl, buďto kostelníci pro neopatření aneb onen, ať jsou trestáni vedlé provinění. A tak ze všech stran pokoj bude. Pakli by také kněz zoumyslně z glejchu vystupoval, zvlášť proti Pánu Bohu, a lidem zlý příklad na sobě dával, má pěkně jednou i druhé od úředníka napomenut býti, aby toho zanechal. Nechtěl li by, vznéstí to na pána, a pán bedlivě to před sebe vezme, uved' v glejch a řád křesťanský, a to tak, aby kněz života příkladného byl, jinak raději ho po sebou netrp.

Zvláštní bedlivost hejtmanova.

Jest také za slušné, aby hejtma[n] s úředníkem tím častěji o spravování lidí, o hospodářství, o rybnících a tak o jiných všech věcech rozmlouval a dotázky naň činil, jak se kde, co

p. 97

opatruje. A druhdy sám hejtman má se mezi lidi projeti a pohleděti, jak se živí aneb jak grunty opravují. A byl li by který člověk na kterém gruntu zpustlém, chtěje se rád živiti, ale dokladu k tomu nemaje, na to pomysliti, aby se založil a s dítkami tu živnost míti mohl, poplatek aby vycházel a grunt se pomalu opravoval. Má také časem na rybníky i do dvorův sjeti a pohleděti, dějí li se kde na čem jaké škody aneb hospodaří li se tak, jakž by náleželo.

Těž hejtman hned z počátku má na tom spolu s úředníkem poseděti, vědouc a vypsáno majíc, kde jaká čeládka jest, a na to[m] spolu zůstati, kde kdo sedati má, co se jim jísti a kolik jakých krmí dávati má, aby se jim potom vždycky tak dávalo, buď nahoře čeledi aneb ze dvora. A tak vyzví se, co se chleba, masa aneb vaření všelijakého každé[h]o dne stravovati bude a čím se ta čeládka všecka do roka vydržeti může. O prebendách kde jsú jaké, též je zprůbovati, však proto všecko to ať se děje s páně vědomostí a vůlí.

Než což se panského stolu dotýče, tu jednostejně vždycky býti nemůže, neb ně-

p. 98

kdy pán takto a zítra jináč rozkáže, někdy také hosté bývají, však proto podle rozumu můž se rozhodnouti.

O koření i o jiných věcech, co se toho v roce vypotřebuje, třebas na čtvrt léta kořtovati. A zdá se za slušné vždycky ve čtvrti létě aby hejtman s úředníkem na registrách posedali a rozvrhali, jaké se útraty dějí jeden týden, mimo druhý, víc li se utrácí čili méně, a kudy to přichází, na to se ptali. A potom vždycky každého půl léta k tomu se hejtman skutečně přičiněti má, aby se počtové od úředníků a písarův zvlášť ze všech věcí přijímaly, a takoví počtové, zvlášť peněžité, bedlivě přijímány býti mají, aby v ničemž mejlky žádné nebylo, když by pán sám pro jiná zaneprázdnění při tom býti nemohl. A což se kdy koli nařídí, vždycky se má to pánu, zvlášť pak o počtích, po vykonání toho oznámiti, aby pán o všem jistou vědomost míval a kdy se čím zpravití věděl. Však pánu každého panství v summách v jeho ruce ať se vždycky peníze vydávají na cedule řezané, aby pán věděl, od koho co přijímá. A též zase když by z nich

p. 99

buď hejtmanu aneb jinému co vydával, ať vždy mezi nimi cedule řezané jsou, kterého léta a který den [etc.].

O přijímání počtů.

Při činění počtův má sám pán bývati a pilně pozorovati o příjmích i o vydání jak se o jeho věcech řídí, neb mu na tom mnoho záleží. Pakli by p[ro] jiná veliká zaneprázdnění sám k tomu dostačiti nemohl, tedy na jeho místě ať jest hejtman. A tímto pořádkem ti a takoví počtové přijímati se mají a extract (udělaje sobě k tomu registřík) každého artikule příjmův i vydání ať se pořád píše. Napřed den a léto, kdy se počet a od koho přijímá, znamenaje ta jeho registra, kdy se začala aneb skonala. Item nejprvé jestli jaký příjem ode pána aneb od hejtmana aneb od koho jiného, ten ať se bedlivě vyhledá, též i dluhů starých. Item příjmové z důchodů dědičných, úročních i jiných stalých platův, potom příjmy z důchodův běžných jako z rybníkův za ryby, z luk, z lesův, cla a tak jiných,

p. 100

pak příjmy z hospodářství, jako za obilí, za dobytky, za mléčné [etc.]. Však registra správní při týchž počtech také sluší míti, z nichž sobě pán o těch příjmích, zvlášť dědičných, může zprávu vzíti i o jiných věcech též. Ať jsou při tom také slepice a vejce ou-

roční aneb roboty ženný a loučný i jiné věci, jakž kde od starodávna v kterém kraji zřízeno jest. Item každý počet vždycky dej hned zregistrovati pro budoucí paměť’.

O vydání z týchž příjmův.

Nejprvé jestli jako v summách pánů aneb komu jinému vydaní z páně rozkázání. Item vydání čeládce na zámek. Potom vydání na kuchyni, jako za dobytky, za vína, za sůl a tak pořádně a všecko obzvláštně. Item vydání na stavení aneb na opravu zámku, též vydání neb náklad na rybníky.

Náklad na dvory. Vydání čeledi, vydání řemeslníkům každému zvlášť’. Item za sůl a za jiné věci. Na stavení aneb na opravu dvoru. Plevačkám, žen-

p. 101

cům, sekáčům, hrabáčům, mlatcům od každého obilí zvlášť’.

Příjem obilí z pole do stodoly. Item pšenice z tolika kop záhonův, tolik kop mandelův. Item žita, ječmene, ovsa z tolika kop tolik mandelův [etc.]. Hrachy tolik vozův, pohani-ny, prosa, semence tolik.

Příplodek. Item toho roku tolik telat přibylo, tolik jehňat. Tento den tato se svině oprasila a tolik prasat měla. Item husí mladých tolik, o kuřatech, též i o kačicech, o vejcích. Item toho roku tolik v tu míru sejru a tolik džbeříků másla.

Vydání obilí. Item pšenice z tolika kop mandelův vymláceno a tolik se jí naměřilo a z toho vydáno jí na slady, na syjí [!] [etc.]. Item žita též vymláceno a tolik se ho vyměřilo. A z toho vydáno na chléb na zámek, do dvora, na syjí [etc.]. Item ječmene též, a tak o jiném všem pořádně a obzvláštně co se nač kde vydá. A šetřiti, najde li se tolik mandelův, jak z pole svezeno. Item toto ze dvora na zámek k jídlu vydáno. Kterého dne co a kolik telat se zabilo, tolik jehňat, tolik prasat, tolik vepřův krmných a sádla tolik hrncův, tolik

p. 102

kuřat aneb slepic, tolik kop vajec, tolik sýrův, tolik džbeříkův másla. A když se to tak pořádně bude spisovati a počet se z to[h]o udělá, tedy se vyzví, co se na který dvůr vynaloží a zase jaký z toho užitek. Zámek také každý na paměti míti, aby vždycky všemi potřebami byl opatřen, pro rozličné příhody.

O sporotě.

Poněkud také bylo by ne zlé a neškodné, aby hejtman, rozmluvě o to prve se pánem, byla li by vůle jeho, služebníka takového optal, kterýž by ven z země s penězi hotovými, p[r]o koření a jiné krámské věci, jako p[r]o aksamíty, damašky, kmenty [etc.] i na sukna jezdil a skupoval, což by ke dvoru páně potřebí bylo. Potom komuž by to ode pána v moc, a zvláště koření, dáno bylo, ten aby na to, což by kuchmistru aneb jinam vydával, obzvláštní registřík měl a příjem i vydání toho zapisoval, aby pán gruntovně vyrozuměti mohl, jak se čeho jeden čas mimo druhý utrácí. Však proto pán, zdá li se

p. 103

mu, všeho toho z rukou svých pojednou nevydávej.

P[r]o vína také časem svým ať se posílá, a jsou li peníze před rukama, ať se ho což nejvíce může nakoupí. Nebo mimo potřebu domácí může se ho potom zase uprodati a z toho nějaký užitek přijíti. Také když by čas byl, aby se na voly posílalo, a těch což nejvíce možné ať se kupuje. Nebo když se povypasou, může se jich nětco mimo domácí potřebu uprodati, z čehož se útrata na cestě i něco více k tomu nahradí.

To i jiné hejtman má a povinen jest podlé úřadu svého obmýšleti, což by rozumem svým při všech a všelijakých věcech, jakž se hned zpočátku píše, obsáhnouti mohl, aby pánu svému ne na oko sloužil, ale což by spravedlivého a užitečného bylo, toho vždycky vyhledával a pánu o všem oznamoval. Pán také za takovou jeho práci povinen jest mu nad jiné dobře činiti, poněvadž nad jiné práci vede.

Rozdíl třetí.

p. 104

Kterak úředník zámek se vší čeládkou opatrovati a co při svém úřadu za povinnosti a práci míti má.

Kterýž by pán neměl nežli jeden aneb dva zámky a hejtmana by nepotřeboval, tedy úředník správný a bedlivý může těm všechněm artikulům v správě hejtmanově sepsaným, maje při sobě písáře správné[h]o, zadosti učiniti.

Úředník, již tu práci k sobě přijma, nejprv o zámek se starej, a poněvadž klíče od zámku k sobě přijímá, mysl na to, aby předkem osoba páně i paní s svou čeládkou bezpečni býti mohli. Maje toho vrátného, kterýž by se v tom jím spravovati chtěl, a bez jeho vůle žádného, leč by prvé opověděl aneb pán rozkázal, do zámku nepouštěl, jinak toho nečině. Pakli by se tak chovati nechtěl, ať se potresce, aby na to pamatoval. Klíče od zámku,

ty vždycky při sobě mívej, sám odmykej i zamykej, a holomci at' při otvírání i při zavírání bývají. Holomci at' ve dne i v noci na zámku jsou a bez vůle úředníkovy at' nikam nechodí. Budou li kam posláni, at'

p. 105

se brzo zase vracují a to opatrují, což se jí poručí, toliko aby věrní byli. Ponocné a hlásné také sluší věrné zříditi, k nim také samému i v noci dohlédati, a byli li by ospalí a nedbanliví, trestati. O té takové čeládce potřebí jest zvláštní bedlivost míti, aby skrze ně úředník ku posměchu aneb k něčemu těžšímu nepřišel. Ite[m] čeládka jiná všecka na zámku at' se pokojně chová, svád ani různic žádných mezi sebou netropí a tím ani jiným protimyslnosti pánu aneb paní nečiní, pro přičtení toho nedbanlivosti úředníka. Ale kdož se k čemu zjednal, ten toho hled'.

O kuchyni a co k té více náleží.

Spižírny at' se dostatečně všemi potřebami jedno po druhém vždycky opatrují, aby v nich ty potřeby, kteréž do kuchyně přísluší, bývaly, jako omastky, máslo, sádla, slaniny, též i vaření rozličná, což se vše ze dvora dodávati má. Sůl také aby vždy před rukama bývala, a tét' jest mnoho potřebí. Pro tu mohlo by se do Prachatic, naberouc tam ječmene, posílati, a tak by laciněji než od překupní-

p. 106

kův v městech přicházela. Item kdož v své moci má koření, tomu rozkázati, aby je tlučené i jinak spravené vždycky pohotově měl, a kdy čeho potřeba do kuchyně dával, a z to[h]o potom počet pánu aneb komuž poručeno bude činíval.

Item dobytky, jako voly, krávy jalové, telata, skopci, jehňata, vepři, prasata, slepice, kuřata, husy, kačice [etc.] ze dvora domácího, pokudž by bez škody býti mohlo, aby se do kuchyně dodávali. A když by zbytkův nebylo, tedy úředník řezníka do vsí vysílej, at' po vesnicích dobytek vyhledává za času a kupuje, lidi tím neutiskující, neb by tím pánu málo přispořil. Pakli by co volův kupovaných měli, ty pomalu také at' se tepou. Než masa uzeneho není škodné aby vždycky nětco před rukama bylo. Také kdež se myslivec chová, tu zvěřina na pomoc pro opravení mísy bývá. A kdež toho mnoho jest, tu časem i čeledi z láku dávají, ješto nemalá pomoc aneb sporota tím přichází.

Item ptákův také časem svým, maje čihaře, aby pilen byl. Anobrž i z čihadel nájemných na mísu panskou může se ptáků s potřebu zříditi a spraviti.

p107

Sluší mísu panskou opatrovti i rybami říčnými, potočnými i rybníčnými, kteréž se pánu trefiti mohou. Než zase pro čeled' drobné z podtrubí i odjinud ať se hodlují. Letním pak časem, když by v tom dostatku nebylo, tedy suchých Matky Boží také časem na panský stůl a pro čeládku cupek nakoupiti. A když by v mase dostatku nebylo, tedy čeledi zvláště v pondělí a v středu, majíc toho dosti, mohou ryby dávatí.

Med také spořejší jest do krmí nežli cukr, protož i na ten sluší pamatovati, aby se ho v čas zjednalo. A což by do kuchyně náleželo to, aby se časně spravovalo, aby v tom ničemž nedostatku nebývalo.

Řád v kuchyni mezi čeládkou a povinnost kuchmistrova.

Kteříž jsou v kuchyni, ty úředník všecky k tomu vésti a napomínati má, aby užírání, her, frejův postranních i jiných věcí neřádných a nekřesťanských nechali, tak aby nebylo potřebí s nimi se trestati, než k čemuž se kdo zje-

p. 108

dnal, ten toho, aby hleděl, obzvláště pak takto.

Kuchmistr toto na práci měj. Nádobí všecka v kuchyni cínová, kotlíky, rožny, rošty i jiné nádobí, též i v spižírňě, cožkoli k sobě přijme, o to ať ceduli řezanou s úředníkem má a toho pilen jest, aby se nic neztratilo. Nebo když mu ku počtu přijde, nedostane li se čeho, musí to platiti, leč by úředník chtěl za něho své dáti.

Item cožkoli vaření jakých k sobě od toho přijímati bude, též buď másla, slanin, vajec, slepic, kuřat aneb čehokoli jiného, to všecko na zvláštní registřík ať sobě zapisovati dá, neumí li sám psáti. Také každého dne co se dobytka odkud ztepe, buď starého aneb mladého, každou sobotu ať se zapisuje, což se koli ten týden strávilo. Ryb také kolik kaprů aneb štik, všecko se má poznamenati, aby se vyrozuměti mohlo, jaká se útrata děje, více li se jeden týden mimo druhý čili méně utrácí.

Item což se pak vydávání masa i jiných věcí z spižírny do kuchyně dotýče, jakž mu úředník rozkáže a potom rozkazovati podlé vůle panské bude, tak a

p. 109

ne jinak se zachová, a porozuměje v témdni co se čeho do kuchyně vydávalo, bude se potom kuchmistr uměti, když by tu úředníka nebylo, při tom chovati a kuchařům rozkázati, jak by co měli strojiti.

Item kuchmistr, jakž mu bude od úředníka rozkázáno, co od jídla na panský stůl aneb jiné čeládce a komu dávatí má, tak se zachovej. Také toho pilně šetř, aby po straně od žádného kuchaře nikam žádnému nic z kuchyně dáváno nebylo, než tu, kdež se rozkáže. Pakli by kuchař jináč šafoval, toho ať kuchmistr nezamlčuje, ač nechce li sám trestán býti. Rozkáže li aneb vzkáže li po kom úředník, aby se které čeládce, buď holomkům aneb jiným, kteříž by po pa[n]ských potřebách odešli a při jídle doma nebyli, jísti nechalo, tak učíň.

Co se pak knotů a svéc dělání dotýče, toho také ať jest pilen, aby se toho včas nadělávalo a nedostatku v tom nebyvalo.

Item kuchmistr měj bedlivost nad kuchaři a kuchtíky, aby v pokoji byli a nevadili se ani neřádův neplodili. Kuchtíci ať starších poslouchají, a nač se dali, to[h]o

p. 110

ať hledí a pilně se učí. Necht' se jim také křivda neděje, aby jich bezpotřebně a nekřesťansky nebili, leč by to[h]o slušně zasloužili.

Kuchmistr o nedostacích časně úředníku oznamuj a čistotně při všem všudy se měj i jiné také k tomu ved'.

Kuchař.

Každý kuchař spravovati se má kuchmistrem, hledě toho, což mu on v ruce dá a jak by kterou krmi strojiti měl, poručí, zvláště pak, když by hosté byli a pán skrze něho posměchu neměl. Zanechá zbytečného pití tehdy i jindy, neb to slušné není, a v kuchyni dá se vždycky včas nacházeti a z kuchyně bez vůle úředníkovy aneb kuchmistrovvy po straně žádnému nic nebude vydávati, ač má li na kuchmistru tovaryše dobrého a nechce li ku posměchu a trestání přivésti. Poněvadž on prvé od úředníka vyměřeno má na koho máslo i jiné věci bře a komu se z kuchyně jísti dávatí má, aby snad i kuchař sám skrze to v podezření a v trestání neupadl. Nebo tím postraním z kuchyně vy-

p. 111

dáváním nemalá se újma děje čeládce domácí, kteráž potom sobě ztěžuje, že se jí málo jísti dává. A kudyť to jde nežli neřádem a postraním rozdváním. Nebo poněvadž se do

kuchyně na každého dává což náleží, každý z čeledi domácí mohl by na tom přestati, kdyby se jedné nerozdávalo. A skrže to někdy pán aneb úředník pomluvu od lidí mívá, nejsa tím vinen. A protož takový každý kuchař i jiný hoden j[es]t slušného trestání.

Řezník.

Řezník spravuj se úředníkem, a jakž on rozkáže, tak dělej, zvlášť k čemus se zjednal. Kůží ani loje, aby nekazil a lidí v koupi neujímal.

Klíčník.

Klíčník vinný také se úředníkem spravuj. A úředník má se pánem rozmlouvati a vyzvězovati, kdyby se které víno načítí mělo a na který stůl, buď do fraucimeru, buď také starším aneb komorníkům i posledkům mělo

p. 112

by se a na jakou míru dávati. A jak bude pán chtít na svůj aneb na paní stůl, tak aby se dávalo. A klíčník každého téhodne před úředníkem oznamuj, co se vína vydá, znamená napřed, který den týž sud vína načne. Z toho bude se moci věděti, tak li se klíčník vedlé vůle pána svého chová čili jinak. Byť se pak kdy nejvíce hostí trefilo a pán by rozkázal, aby se každému dosti vína dalo. Tím způsobem může se z každého sudu počet učiniti a potom úředník pánu to ukázati.

Byla li by která vína, že by se v sudech měnila, převracovala aneb jináč kazila, má k tomu klíčník časně dohlédati a nemeškaje, hned takovou věc úředníku oznámiti, aby se to za času opatřiti mohlo. Nebo kdyby se uznalo, že jest některé víno zanedbáním jeho k zkáze přišlo, nevím, jak by mu to ode pána váženo bylo.

Octové z náklonkův aneb z vína lehkého s dotazem úředníka ať se dělají, aby jeden za druhým vždycky býval, a co se ho kdy nadělá a do kuchyně vydá, to aby se poznamenávalo. Pakli by se klíčniku bez takové[h]o spisování věřiti mělo, to při vůli Páně buď.

p. 113

Klíčník pivní co kdy chleba a po kolika stryších od pekaře přijme, též od sladovníka kolik sudův piva kterého téhodne, zase jak to vydávati má, o tom od úředníka spravovati bude. A co kterého téhodne přijme chleba aneb piva a jak to podle rozkazu úředníka zase vydá, v každou neděli před úředníkem oznámí, aby se to vždycky zapisovalo. V tom pak ve všem hled' se čistotně chovati, neb se po to[m] dobří hospodáři poznávají,

k čemu se kdo má, buď mužského aneb ženského pohlaví. Octův pivních pilen buď, aby vždycky jeden za druhým byl, neb se jich více nežli vinných potřebuje.

Pekař.

Pekař co se kdy ze mlýna který týden jaké mouky do pekárny přijme a zase po kolika stryších chleba speče a klíčnicku dá, to v neděli před úředníkem oznamuj, ať se zapíše. Pakli by témuž pekaři od úředníka poručeno bylo, aby sám chléb a pivo vydával, jakž se to trefuje, kdež pán dvorem není aneb kdež na-

p. 114

mále čeledi jest, tedy při tom tak se chovej, jakž o klíčnicku pivním málo před tím napsáno.

Může také pekař na zámku, maje při pekárně krmník, vždycky nějakého vepře krmiti korami a prachy, což v své moci mívá. A to jest mnohem užitečněji nežli bezpotřebný psy, na nichž jest dosti malý užitek a více útraty daremný.

Sladovník.

Sladovník má býti střízlivý, bedlivý, ne lenivý, kterýž by slady včas dělal, jich nepřemočoval a nepřeroštoval. A když vozdy daremně nepálil, piva nepřerušoval ani nepřerušoval a v spilce dobře vyhlédal. A tak ve všech těch věcech podlé řemesla a umění svého aby se prostředně choval. Neb kdyby na to[m] zúmyslně škodu činil, mám za to, že by mu to lehce váženo nebylo. A cožkoli kdy a který den od kohokoli pšenice aneb ječmene na sladovnu přijal, to v neděli, přijda k úředníku, oznam, ať písař zapíše. A sladovník ať třebas jedna registra má a ú-

p. 115

ředník druhá. Též také který by týden vařil a komu pivo vystavil, každý var zvláště ať zapisuje a ve všem úředníkem se spravuje, jakž mu on rozkáže, tak ať se zachová.

Kovář.

Ten ať pilně řemesla svého hledí, nádobí šetří a což k sobě přijme, nato ať s úředníkem řezanou ceduli má. Což mu se ku potřebě dvoru dělati rozkáže, to ať dělá jakž náleží a jiného nic.

Mlynář.

Mlynář od koho jaké obilí do mlýna přijímá aneb komu zase vydává, s těmi at' vruby mívá, a každého téhodne jednou at' před úředníkem písaři oznamuje, aby se to do register zapisovalo. Mele li také co lidem, o tom též at' oznamuje, aby se pořádně zapisovalo, a co z toho výmělného přišlo a kam se obrátilo, aby se o všem vědělo. A jestli při témž mlýně pila, co se ten týden a kolik klád zře-

p. 116

zalo a kolik z každé klády prken, co se jich komu uprodalo aneb kam jinam obrátilo. A kdož peníze panské všecky přijímá, tomu také at' je mlynář dává. A úředník k tomu všemu tím častěji dohlédati má, aby se lidem úpravně bez ubližování dělalo.

Obročník.

Obročník, kdež by tomu šafář dosti učiniti nemohl, má všecka obilé na obročnici na obyčejnou míru, buď ospy od lidí aneb od jiných, přijímati, a má se mu pokoj k tomu ukázati, aby obilé v suše na větru bylo a každého týhodne at' se jím, však ne bez vůle úředníkovy, hýbe. A což k sobě kterého téhodne od koho jakého obilí přijme aneb zase vydá, to vždycky v sobotu aneb v neděli před úředníkem písaři oznamuj, aby se pořádně každé obzvláště do register zapisovalo. Máť také obročník bývati při žencích na poli a při mlaticích v stodolách a opatrovati, aby se hospodářsky všudy dělalo, jako sluší vymlacovalo a sláma jakž potřebí klidila. Dále, což by potřebného a jemu náleži-

p. 117

tého bylo, podlé vůle úředníkovy tak se chovej.

O fišmejstru a povinnosti jeho.

Fišmejstr má býti velmi bedlivý, k rybníkům časně přihlédati a s pilností je opatrovati, neb to není malá věc. Předkem vyzvědětí má kde jsou jací rybníci a jsou li spraveni jakž by náleželo. Pakli by který opravy potřeboval, aby se to spravilo, buď při hrázi, na tarasu aneb v splavě. Voda aby se volně držeti mohla, vlnami také na hrázi aby se škoda nedělala. A zvláště opatřiti to, aby ryby dolů ani proti vodě ucházeti nemohly.

Maje tak již rybníky jakž sluší spravené, starej se hned o plod, kterýmž by je, když čas přijde, nasazovati měl. Jsou li jací rybníčkové, v nichž by plod obživati mohl, dej do nich kaprův dobrých mladistvých jakž se do kterého co vsaditi může, a sázej je potři-

krát, zdá lit' se. První díl při s[vatém] Jiří, druhý díl dvě neděle potom a třetí díl po s[vaté] Duše. Neb nezdaří-

p. 118

lit' se jedni, zdaří se druzí, třetí. A nechť se sázejí, když měsíce přibývá, v den tichý a jasný. Poto[m] když se kapři trou, nechť se jich pohlídá, aby pokradeni nebyli. A kterýž plod roční jest, ten nechť se na výtah do jiných rybníčků, kteříž by nejmělejší a nejvýhřevnější byly, dává, neb se tu nejspíše vytáhnou, jediné jimi nezahušťuj.

K násadám pak plod at' se loví měsíců dubna a března, v den jasný a tichý a to pěkně povlovně at' se vláčí, z nevůdku také pěkně ven do kádí at' se dává a vyčítá potom do voznic, nechť se nepřesazuje a voznice at' vždy vody plné jsou. A když se do rybníkův z voznic dávatí má, nechť se vazba na rasochoy v rybníce roztáhne při kraji a plod na tuž vazbu pěkně v každém rybníce, co se do kterého sází, at' se dává do plachty, dva proti sobě držíc, z voznic at' se pouští. A tak pomalu týž plod sám aby z té vazby do rybníka sešel. Když by zas povyčerstvěl, spust' vazbu z jedné sošky dolů, a nechť toho plodu jede[n] pohlídá, dokudž by do rybníka nevšel, aby ho ptáci neroznášeli. Do velikých pak rybníkův at' se dobrý plod tříletý dává a

p. 119

ne hlavatý, kterýž by růsti mohl, a od vln aby nehynul. Štik také některou kopu prostředních aneb štičat, nětco i drůbeže, jestli by se který rybník neměl sám čím nasazovati, at' se do nich dává.

A což se koli kaprův buď na tření aneb zas na výtah plodu do kterého rybníka dá a z toho, který se rybník tolika kopami kaprů, jakým plodem aneb jinými rybami nasadí, to všecko fišmejstr pořádně, maje k tomu zvláštní registra, at' sobě písari vždycky zapisovati dá, léto a den postavě. A pán aneb hejtman měj druhá registra taková pro všelijakou paměť. A jak co při kterém rybníku zřídíš, hned pánu o všem oznam, aby on o tvém spravování věděti a rozuměti mohl.

Dohlédání k rybníkům.

Již pak fišmejstr, maje rybníky všecky spravené a nasázené, mějž také o to pilnost jak je máš opatrovati, aby se k užitku přivéstí mohly. A maje na pomoc jednoho holomka z rozkázání ouředníkova, ty vždycky aby v

p. 120

jednu stranu šel a holomek v druhou, a po každém přívalu hned k splavům a k zájezkům přihlídej a pilen toho pobuď. Neb v novou vodu rády ryby [v]zhůru proti vodě jdou a přes zájezky vyskakují, někdy také i splavy dolů běží, neb podmoly ledakdes se udělají. Trefuje se také, že druhdy rozkáže holomkům k opatření tam aneb jinam jíti, a oni půjdou do krčmy. A skrze to mohla by se škoda znamenitá na rybách aneb na rybnících státi. Protož rozkáže hned za nimi jed' aneb jdi, a neučiní li tak, jak se jim rozkáže, hned ať jsou trestáni, potom bedlivější budou. A tak úředník i fišmistr od pána domluvy aneb něčeho těžšího uvarovati se moci budú.

Nádobí k rybníkům.

Jest také fišmejstru potřebí o všelijaké rybničné potřeby včas se postarati, a zvláště což k lovení náleží, aby všecko pohotově bylo. Ne teprva když by se lovití mělo, aby se s tímto aneb s oním shledával. Tyto věci ať vždycky jsou před rukama, jako dčber [!] mírný,

p. 121

jakýž od starodávna býval, potom nevod veliký i malý, vatky, kesery [etc.], kádě, dčbery, přeberačky, korčáky, lopaty, rejče, plachty a koše, lodí také. Neb toho všeho při lovení potřebí bývá. K tomu voznic několik s vozy vždycky pohotově při lovení býti má, pro potřeby zvláště domácích. Pakli by při tom při čem jaký nedostatek byl, prvé to všecko přehlédej a zvlášť vazby, jestli koudel domácích pak li není, nakup a dej nití nadělati, těch ať vždycky raději zbývá nežli se nedostává. A maje od toho jednoho z holomků, kterýž by všechny vazby dělati uměl, nad službu mu výš přidávaje, ať ty věci dělá a tvrdí, jakž potřeba káže, a jiné též ať se spraviti dá.

Item dáti několik koží hovězích naschvál koželuhu dobře vydělati a potom ševci dobremu kázati z nich škorní lovcům nadělati, aby pro zimu, když se loví, u vodě trvati mohli.

Nahánění vody.

Kteříž rybníci nejsou mělkého dna a živou vodu na se mají, ty se

p. 122

na zimu v míru pro vysušení krajův vypouštěti mohou a z jara zase nahnati s dostatkem. Než letním časem není užitečné, když jsou ryby v pastvách, vodu na ně hnáti, aby ryby proti vodě nevyvstaly. A kdož to chce předjíti, má z jara tím více vody napravit.

Vyvstání ryb.

Kdož se bojí, aby mu ryby v zimě nevyvstaly, má v čas vody po spodku upustiti, a když by vyvstaly, tedy nejlépe je vyloviti a na čerstvou a čistou vodu dáti. A kdož chce poznati, vyvstanou li, má na vodu pohleděti, jestli černá aneb luhovatá. A tak se někteří domnívají, když již ryby vyvstanou, že ty v teple trvati nemohou, a protož nejlépe jich v čas odbýti. A když by počaly vyvstávati, totiž v zimě, má se hostinská trouba propustiti a prohlubně se zdělati a do těch p[ro]hlubní má se hlína čistá s hrachovinami spustiti, a od toho přestanou mříti. Také, kteříž je mají kde přesazovati, kesery je okolo prohlubní lapají a do jiných rybníků aneb do sádek sázejí.

p. 123

Lovení ryb.

Při lovení rybníkův tento způsob zachován býti má. Nejprvé než se rybník spustí, má se potrubí opatřiti a částicemi aneb dochem ohraditi, aby ryby dolů ucházeti nemohly. A strouha má se dobře vypraviti, aby voda volně odpadati mohla. A jsou li jaké pod rybníkem votavy, lidem oznámiti, aby sobě časně sklídili, aby jim voda škody neudělala. Potom teprv ať se rybník spustí, jakož toho nejvíce v podzimku bývá.

A když rybník již teče, potřebí jest k němu a zvláště k potrubí často přihlédati, aby se na rybách škoda nedála. Také za času dáti sobě nevody i jiná nádobí na rybník svézti, aby pohotově byla. A lidem v městech aneb v městečkách přisedícím oznámiti, kdyby se ryby loviti měly, aby o tom věděli. A necht' by pohotově košové aneb vazby, kdež přístupno jest u kraje, byly a na hrázi aneb dole kádí, aby se z nevoda do košů aneb na vazby ryby dávaly a z košův teprv do kádí a z kádí do voznic, tak jakž obyčej jest. Než fišmejstr ať

p. 124

lovce rozumně spravuje jak vláčeti a loviti mají, aby se rybám neubližovalo. A byly li by mezi týmiž rybami jací výmětkové, necht' se vymítají. Potom do jiného rybníka, vyčtouc je, necht' dávají. Do trouby necht' nějakú bání pro ucházení ryb vstaví aneb okolo trouby částicemi ať ostaví.

Prodávání ryb.

Při prodeji ryb tento pořádek zachován býti má. Fišmejstr ať pánu přední, prostřední i zadní kapry z toho rybníka ukáže, a po čem pán na kopy aneb dčbery prodávati rozkáže, poto[m] ať se prodávají. Než jakž se loviti začne, tak hned písář ať vždycky při fišmejstru jest, aby toho, komu se co prodá, pilen byl, buď na roky aneb za hotové, drůbeže též na vědra a štiky na kopy, rukojmě také jak by kdo za koho a do kterého času slíbil, ať zapisuje. Fišmejstr ryby prodávej, písář zapisuj a jiný někdo, komuž se rozkáže, peníze přejímej. A když týden mine, ti tři do pokoje vejduc, ať peníze přečtou, co se

p. 125

ten týden utržilo. Potom hned registra nechť se převrhou aby se s penězi srovnala, a ty peníze ať se hned schovají, aneb zdálo li by se, aby na ty peníze fišmejstr co se jich kdy vyčte, s písářem ceduli řezanou měli, dokudž by se rybník neslovil. A tak vždy při love-ní a prodeji téhož rybníku ať se chovají, aby věděli, co se jakých ryb a komu prodá a co se peněz za ně utrží. Pakli by nádoba aneb pokladnice k tomu bezpečná byla, tedy by prodej spěšnější byl, kdyby lidé tuze kupovati chtěli, aby se do ní peníze kladly. A písář aby od ní měl jeden klíček a úředník aneb fišmejstr druhý.

Když by se pak ryby od ruky prodávati nemohly a zima tuhá by připadla, tedy zpravě sobě prvé haltěře a sádky, ty ryby tam sázeti. Však chtěl li by je kdo odtud bráti, kdyžkoli vždycky k nim bude moci přijíti. A bez přítomnosti písářovy žádné ryby prodávati se nemají, zvlášť pro zapomenutí.

Fišmejstr také bez vůle paně aneb hejtmanovy nemá žádných ryb rozdávati. Pakli se komu co dá, byť i z rozkázání panského bylo, ať se zapisuje, aby potom z

p. 126

počtu vyjítí mohl. A tak když se rybník sloví a ryby se i z potrubu vyprodají, fišmejstr peníze, kteréž za ryby stržil, hned pánu dej a počet z toho také udělej.

Rybník ten když se sloví, hned nevody a jiné vazby, ať se vytepu a vysuší, též kádi i jiné nádobí všecko pěkně do sucha nechť se sveze a sklídí. Škorně lovecké vymažíc, zase se schovají, a rybník přes zimu aneb přes léto ať se suší vedle vůle paně.

Kdež pak při menším panství jest, tu úředník sám místo fišmejstra opatrovati může, maje na pomoc některého holomka, jakož se to místy děje.

O písari důchodním.

Písař, zvláště důchodní, má býti opatrný, aby té práci, kterouž na sebe vezme, zadost učiniti mohl a skrze neopatrnost k škodě a tak ku posměchu aneb k něčemu těžšímu, aby nepřišel. Předkem potřebí j[es]t mu, aby sobě registra pěkně spravil, a to tímto pořádkem. Nejprvé registra příjmův důchodních

p. 127

jako úročních, léto svrchu na nich napíše a že se týž důchodové skrze něho vybírali, každé městečko aneb vesnici zvláště a pořádně píše, kdo co platí na groš český. Potom jací důchodové běžní mezi s[vatým] Jiřím a s[vatým] Havlem se zbíhají, pořádně vše spisovati, tak jakž správní registra šíře o tom oznamují. A podlé těch ty důchody od lidí vybíratí a k lidem se pěkně a přátelsky míti. Nechtěl li by pak který zoumyslně dáti, v čemž spravedlivě zasedí, oznam aneb dej vypsáno úředníku, aby ho obeslal a k tomu přidržel. Než toho pilně šetř, aby dluhův což můžeš na lidech nenechával, a jakž který úrok aneb jiné peníze vybereš, tak hned úředníku tu summu peněz vyčti. A když mu co jakých peněz vydáš, hned je sobě do cedulí řezaných spolu zapisujte. Pak li úředník zase na jaké útraty kde co peněz dá, též do jiné cedule řezané at' se zapisuje. A příjmové peněžité všickny pořád do jedněch register at' se každý obzvláště zapisují, buď z hospodářství, za obilí, za mléčné aneb jiné věci, jestliže by se kdy co uprodalo.

Pivo také, vaří li se ven na vystavo-

p. 128

vání, jakž by sladovník oznámil, kdy který den a po kolika korcích sladu se svařilo a kolik sudův piva se udělalo a to pivo komu se vystavilo a po čem. Sladovník komu co vystavuje, at' s nimi rabuše má a písař s sladovníkem, co komu jakž oznámí, piva vystavil, též zvláštní rabuše měj a peníze za táž piva přijímej, pořád všecko do register zapisuje a toho šetře, aby s žádným mejlky nebylo. A tak písař všecky příjmy, kteříž mu náležejí, sobě spořádej.

Zase pak vydání všelijaká, což komu kdy a zač vydávati budeš, registra opět na to správně a svrchu léto a den napíše, že se skrze tebe založila, z rozkázání úředníka N. na zámku N. všecko obzvláště píše. Jako zvlášť vydání na zámku, útrata na kuchyni, náklad na stavení aneb na opravu zámku. Opět zvláště na pivovár, na sladovnu, na mlýn, na pekárnu [etc.]. A tak obzvláště za všecko píšíc, též služby na zámku těmto vydáno.

Také na dvůr náklad aneb útrata, nejprvé čeledi, kdo na čem a dokud zjednán, potom mlaticům i jiným všem dělníkům

p. 129

pořád. Též náklad na stavení aneb opravu dvoru aneb jiné potřebné věci, jako řemeslníkům, kovářům, uzdářům, provazníkům i jiným, jakž toho potřeba káže, zapisovati, co se jim kdy a zač vydá. A ta útrata každého téhodne aby při přítomnosti úředníka každou sobotu aneb jakž jich obyčej jest, sčítána bývala, a úředník s písařem aby mezi sebou cedule řezané měli, do nichž by se summa každého sečtení zapisovala, dokudž se táž registra nezavrou k činění počtu.

Má také písař udělati sobě registru[m] obilné a do něho všelikého obilí příjem z pole v mandelích do stodol, potom co se z kolika mandelův vymlátí a naměří, pořád jakž mu šafář oznámí aneb obročník, zapisovati. Zase z toho každý tejden co skrze koho a komu každého obilí obzvláště vydá, též také mlynář, pekař, sladovník co kdy a od koho k sobě přijmou a zase vydadí, též pořád, ať se zapisuje. Ale to všecko písař rozumný spraviti může a má z povinnosti, kdo z těch předepsaných osob co k sobě přijímá a komu aneb nač zase vydává, aby jim to všecko, když se k němu v

p. 130

sobotu sejdou, pořádně každú věc obzvláště spisoval, zvláště obilí v mandelích jak se kterého co z pole do stodol svezlo aneb do stohů složilo a z kolika mandelův se kdy kolik korcův kterého obilí vymlátilo a nač se kde kterého zase dalo, aby se při počtu všecko zase vyhledati mohlo. Také když se útrata aneb náklad na dvůr, též příplodky, a z toho zase co by se spotřebovalo, spisovati bude, i to vyrozumí se, jestli dvoru jaký užitek čili škoda.

Registra také rybničná udělaje, tímto pořádkem do nich se vpisovati má. Léto a den svrchu napíšíc a za kterého úředníka a kterého dne ten rybník se loviti začal a dčber aneb kopa kaprů po čem se nasazovati má, štiky též, a drůbež na vědra a do kterého času penězům rok se dal. Potom pořádně každý den kdy se co jakých ryb, buď na dčbery aneb jinak prodá, psáti. Též také dá li se co komu jakých ryb z rozkázání páně i ku potřebě domácích. A tak každého dne vždy zapisovati, až se právě rybník sloví. Též také který se den co peněz za též ryby stržených vyčte do týchž register aby se zapisovalo. Dále pak úředníkem, jakž

p. 131

kdy o čem poručí a rozkáže, spravovati se bude, zvlášť o vydávání peněz, aby se bez vůle jeho, chyba pána, v nic nedával.

Kterémuž pak písaři pán svých tejných věcí při psaní listův věří, ten má se v tom na uzdě držeti, aby tejnost zachoval. A notule všech listův nechávej, registrum k tomu udělaje, od každé[h]o stavu zvláště listové at' se chovají, každého pololetí aneb jakžt' se zdáti bude, aby rozdílně bývaly, a to pro snadší a spěšnější, přišla li by kdy jaká potřeba, vyhledání. A tak při těch i jiných věcech, kteréž mu přináležejí, má písař bedlivost míti, chce li sobě co na pánu vysloužiti a dobré slovo obrdžeti.

O vinici.

Každý vinař měj na to bedlivost kdy kterého času a co na vinici má se dělati a kdy co dělníků potřebuje, úředníku oznámiti, aby zjednání byli. Mohlo li by se také co té vinice přidělati, to vinař pilný má přehlédnouti a pomalu rozdělávati. Štípků také, kteří by v té vinici byly, at' jest pilen a je spra-

p. 132

vuje a kdež může beze škody jiné rozsazuje, aby toho všeho nějaký užitek byl. A což k tomu více náleží, toho všeho at' jest pilen, aby jím při tom nic nesešlo.

O štěpnici.

Zahradník má býti pilen štěpů, aby se neopouštěly, souší aby vysekával a nedal se jim zahušťovati. Doupnatěl li by který aneb schnouti by počal, to při něm at' opatří podlé svého rozumu. A když by ovoce bylo, buď toho pilen, aby se škoda nedála, a hráze okolo opravuj.

Týž zahradník také opatruj, aby se všecko včas dělalo, jakž toho potřeba káže a při čemž by jaký nedostatek znal, úředníku časně oznamuj, aby potom škoda osobě jeho přičítána nebyla.

Kterak dvůr od úředníka opatrován býti má.

Než k opatrování dvoru úředník přistoupí, nejprve přived' k tomu, at' se koní, klisny, hříbata, volo-

p. 133

vé, krávy dojné, jalový dobytek, co v jakém způsobu jest, též telata i ovce, vepři, svině, husy, slepice, kuřata, kačice, vozy, pluhy, brány a co k tomu náleží vorudí [!] a nádobí z koní, a tak všecko všudy od největšího až do nejmenšího, na ceduli řezané pořádně spíše. Má také po registřích vyzvědět, co jakého obilí v snopích, v stodolách aneb v stozích ještě pozůstává a co sutého, aby se též všecko do cedule řezané vepsalo, tak aby věděl k čemu přistoupí a čeho zase odstoupiti má a jak z toho počet slušně učiniti. To maje na místě postaveno, mysl na to, aby sobě čeládku zřídil, tu kteráž by ho poslušna byla, a to tímto způsobem.

Šafáře potřebí mu rozumného a bedlivého vyptati, neb tím mnoho ve dvoře stojí. Ten ať roli dobře rozumí, co a kdy při ní potřebí dělati, též při vozích aneb při pluzích i při jiných věcech, jestli by se kdy co polámalo, aby uměl sám doma opravit, zjednaje mu nádobí, jakéhož by k tomu potřeboval. A to všecko předkem, což by mu se v ruce dáti mělo, ať jest mu vyčteno a do cedule řezané zapsáno, buď v ma-

p. 134

štalech, v stodolách aneb jinde, přikázati mu, aby toho všeho šetřil, ač nechce li na tom při počtu škody nésti.

Co se pak obroku koňům dávání dotýče, to podlé slušnosti jaké dílo na koních kde jest a v kterém kraji jaká míra, ať úředník uváží, aby se koní nezahubili a aby se jimi volně dělati mohlo, ať se podlé uložení a nic více dává.

Pacholci, pluhaři a pohončí aby šafáře poslušni byli, což on jim kdy dělati rozkáže, to ať dělají a jiného nic. A což od něho v ruce vezmou, buď nádobí na koně, sedla, vidly hnojné, lopaty i jiné věci, z toho při odstupování ať mu počet učiní. Koní aby pilni byli, pluhaři pohoničům přivstávají, a časem i šafář aby v noci mezi ně vstával a k tomu dohlédal, jak se komu dává. Nebo poněvadž těmi hovádky nejvíce se dotahuje, sluší jim také při obroku více hověti nežli jinému hovaďu.

Při rolí dělání aneb vorání sluší šafáři zvláštní bedlivost míti, aby pacholci vyjedouc na pole nestáli než dělali, jakž na to náleží, k každému pluhaři zvlá-

p. 135

ště přihlédnouti, jak voře aneb se skládá. Neumí li sobě který pluhu dobře zpravit a želez nasaditi, aby mu ukázal a naučil ho, jak se při tom chovati má, aby rolí nekazil při první, druhé i třetí aneb čtvrté roli, a po každé roli zvorání ať se vláčí, aby se dobře roli změlčila.

Když pak syje [!] přijde, toho také šafář pilen býti má a sám at' ro[z]sívá. Pakli by stihnouti nemohl, tedy někdo tomu zvyklý at' mu pomáhá. Neb to není kumšt, kdyby se měrou a v čas nerozsívalo a dobře nezavléklo, byť roli nejlépe zdělána a zorána byla, málo by to prospělo. Na zimu což může nejvíce at' zvoře k jaru, neb mu z jara, udeřili li by brzo časové, lehčeji přijde.

V zimě, když jsou k tomu časové, nechť se hnojové na pole vozí a rolí se hnojí, jakž na to náleží. Neb v některém kraji někde roli více hnoje a častěji potřebuje a někde méně. Když také úředník dá v čas dříví ku palivu nasekati k světnicem, do kuchyně, do sladovny i do pivováru a pekárny, potom v zimě časem svým šafář k tomu pacholky měj, at' na saních aneb na vozích též dříví vozí tu kdež náleží.

p. 136

A v lesích buď při nich toho pilen, když na vozy kladou aneb zase z vozův smítají, aby při vozích škody nedělali. Jestli také jiného dříví k stavení potřebí aneb kolí a proutí na ploty, to vše v čas se spraviti, nasekati a některé v lesích ztesati má, buďto šindelův aneb prken také, aby se včas bez překážky jinému dílu všecko svézti mohlo. Neb jakž jaro přijde, tak hned díla rolní přijdou, a když syje jarní mine, hned ouhor zase vorati, a potom louky klizení, pak žeň a klizení obilí [etc.], jež to v ty časy, kdyby se jinam koní dělní odtrhovati měli, vždy by se něčemu ublížiti musilo. Jakož pak kdož s tím zacházejí, více o tom praviti umějí.

Při klizení pak obilí a předkem při žni úředník často k tomu dohlédej, maje holomky i šafáře a obročníka na pomoc, aby za ženci stávali, at' dělají jak dělati mají, z níзка žnouc a klasův zoumyslně netrousíc. Sekáči též at' na lukách aneb na obilí sekají, jakž na to náleží.

Vozy s řebřinami šafář s pacholky at' předkem spraví, když by se z luk aneb z polí vozilo, aby při tom meškání neby-

p. 137

lo. A jestli by pro nečasy obilí na poli dobře vyschnúti nemohlo, tedy v stodolách při skládání obilí at' se v prostředku dělají díry pro ven jítí páry, aby se obilí nezapařilo a tak nezkazilo.

A kdož chti, aby jim myši na obilí buď v stodolách aneb v stozích škody nedělaly, vařiti u vodě česnek, pór a cibuli, a tou, prvé všecku mrvu čistě vyklidíc, polévati, jakž náleží.

Potom trochu slámou postelíc, klásti na to obilí, jakž obyčej. Myši ani jiná nečistota nerada se tu drží.

Než pacholkům ať se přikáže, aby na vůz i z vozu pěkné obilí, zvlášt' pšenici a hrách, dávali, aby se mno[h]o netřelo a škoda na tom nebyla. Příkázati jim také, aby obilí nehuntovali a v snopích koňům nedávali, neb tím málo tlustší budou, poněvadž se jim jiného obroku spotřebu dává, při čemž zůstati mohou.

Zahradním věcem, jako cibuli, mrkvi, prosu, lnu, konopím, zelí [etc.], tomu na zimu, ať podvoře a pohnojí, aby se potom z jara zdělalo, jakž na to náleží, neb to kypré země potřebuje. Pakli by co potřebí bylo zrejti, to šafář všecko opatřiti má

p. 138

jako hospodář, maje od toho čeled', jedné rozkázati. Neb jakž tomu zděláš a připravíš, tak toho užíveš. Potom šafářku k tomu napomínej, ať jest toho pletím s dívkami pilna, může li postačiti pro jiná díla, pakli by nemohla, přijednej k ní některou ženu.

Kdež jsou nádvorníci, ti jakž kdy čeho potřebují, ve dvoře, na poli, v stodolách, na lukách, na chmelnici, na zahradě, na šafrancích, v lesích aneb na hradbách, všecko jakž šafář rozkáže, dělati mají, poslušně se chovajíce. Vád mezi nimi aneb rozmíšek nějakých s jinými pacholky aneb s dívkami ať nebývá, šafář k tomu přihlédej, zvláště pak neřádův proti Pánu Bohu všemohoucímu. Pakli by se co takového nacházelo a tomu se vyrozumívalo, že by sám šafář k tomu náchylen byl, jistě by skrze to trestání těžkého i s jinými takovými od úředníka neušel.

Šafář k lukám často dohlédej, a kteréž jsou při suše, ty vodou napouštěj, to opatruj, aby se tu ani jinde dobytky aneb vyžíráním škody nedály. Vypadne li také kde který šindel v stavení, hned jiný

p. 139

vraz. A kdež jsou střechy slaměné, vždycky snopky aneb došky pohotově mívej, vytrhl li by se který, hned na to místo ať j[es]t jiný. Než po spodku při každém stavení, zvlášt' okolo stodoly, čtyři aneb pět šárův šindelů pro dobytek aby pobito bylo. Na strouhy okolo pamatuj. V marštalech a v chlívích žleby i řebřiny ať jsú vždycky spraveny, jakž na to náleží. Hnojové také ať se často kydají, zvláště v nečasy a v pršku pacholky k tomu míti, aby s tím zacházeli. A tak vždycky šafář všecky k tomu měj, ať nezahálejí, než k kterému času co přísluší ať dělají. Poněvadž se každý z nich k dílu, kdož se býti může, a ne k zahálení zjednali, a za to se jim také platiti má.

Za slušné také jest při velikém dvoře jedny koně špitální míti, tři aneb čtyři, jakž kde toho potřeba jaká jest, a k nim pacholka, kterýž by jich hlídal, dodauc k nim vozec skrovný zvláštní udělati. Těmi koňmi má se do města aneb jinam pro potřeby rozličné posílati, též také do mlýna žito na chleby, ječmen na kroupy, na tluč, i slad k mlení a zase ze mlýna, tu kdež potře-

p. 140

ba káže, rozvožovati. A jeden z nádvorníků, když toho zvláštní potřeba káže, nechť s ním jezdí a pomáhá mu, buď to že by se dříví ku palivu aneb i k stavením letním časem nedostalo, a tak i k jiným potřebám, chyba rolí těch koní špitálních užívati se má, aby se jiní koňové tažní k takovým věcem neodtrhovali.

To také sluší úředníku s pilností opatřiti, aby v maštalech a zimním časem i v chlévech plechy přibité měli a při těch lampy neveliké plechové v místě mírné[m], aby světlo po vši marštalí od toho býti mohlo, takových lamp dosti v Praze prodávají. Jest věc bezpečnější i mnohem nežli jiné světlo spořejší. A šafáři prikázati, aby toho obzvláště pilen byl a časem, ledakdys v noci vstana, k nim dohlédal. Nebo pacholci majíce v lampě olej, mohou třebas celou noc světla nehasiti, při tom hráti aneb zjednajíce sobě piva i zežrati se aneb jiné lotrovství provozovati. Protož kdyby se to při nich mimo rozkaz nacházelo, šafář úředníku o tom oznam, aby se potrestali a více toho nedopouštěli.

p. 141

Item byli li by kteří koní dělní staří, na těch se nedočekáš, aby jim zhůru šlo, než čím dále vždy doleji a obrok jednostejně jako na nejmladší na ně jde. Protož vidí se za slušné, aby se takoví koní staří rozprodali a časem svým úředník aby toho pilen byl, když stádníci před rukama bývají, aby za ty peníze raději nakoupil koní mladých, pěkných a způsobilých. Nerozumí li sám čemu, nejde lidí, že mu poradí, by měl některou kopu více přidati. Nebo po několika nedělích, když se šetřiti a pěkně vésti budou, může se některý z nich vydařiti, že za ony dva aneb tři staré státi bude. A pacholkům jednostejná věc jest, mladým jako starým jísti dávatí, toliko, ať s nimi pěkně zacházejí, na ně nekřikají, také jich nebijí, chtějí li je brzo okrotiti. Však to všecko, ať se děje s páně vůlí, a mám za to, že se pán s těžkem pro to hněvati bude, poněvadž mu se na tom spíše užitek nežli škoda přiněsti může a při díle tudy nic nesejde. Také k těm i k jiným koňům šafář pilně a často dohlédej, aby se na nich kováním škoda nedála. A škodilo li by kdy co kterému, buď že by ústa měl zane-

p. 142

prázdněná aneb kde jakou jinou nemoc, hned na to mysliti, úředníku o tom oznámě, mohlo li by mu jakým lékařstvím spomoženo býti, aby skrze zanedbání a neopatření žádný nezahynul. Nebo tím způsobem a nedbalstvím musil by úředník aneb šafář, když by o tom pán zvěděl, ke škodě přijíti. Pakli by v kterém dvoře klisny byly, při těch jest menší náklad a ovsu i koní sporota větší. Když jsou pak březí, toho se šetřiti má, aby se jim dílem neublížilo, aby potom nezmetaly. Na pastvách také s pilností šetřiti se mají, zvlášt' kteréž se spínají, aby se některé, vejdoc mezi dříví, nezamátly aneb některá upadnouc do potoka, do bahna aneb jinde, aby se neutopila, jakož se časem vše přihází. Než kdež mohou příhrady pro pastvy býti, aby se nespínaly, jest lépe aby tak prostě chodily, nebude jim na nohách taková škoda a lépe se najídati mohou nežli když se spínají. Byla li by pak jaká hřibata, ješto by se potom ku poselačkám aneb k jiným jízdám pánu trefiti mohla, dáti je, ač zdálo li by se pánu, zvalašiti. Aneb byli li by jiní valaši panství, v takových příhradách s těmi klisna-

p. 143

mi, všickni spolu mohou se pásati, a když na jednom místě trávu vyjedí, opět jinde jim přehraditi, až by za tím v první příhradě zase tráva jim zrostla. V zimě pak též klisny aneb hřibata ať se dobře hlídají a jísti, jakž náleží, ať se jim dává, hnůj od nich vždycky jako od koní ať se klidí, aby opravu, jakž sluší, míti mohly, aby klisny raději lepší byly než horší. A když jejich čas přijde, ať se k nim kůň pro plemeno jako sluší dobrý a ne plát připouští. Šafář také nechť o ně, kdyby se které co přihodilo, pilnost má a toho zanedbává, aby některá skrze nedbálnost s hřibětem zahynouti měla.

Šafář má pilně šetřiti obilí, kteréž sklizeno j[es]t v stodolách aneb v stozích, než se vymlátí, aby se na něm škoda nikdež od žádné[h]o ani od dobytčův nedála. A mlacům, když by měli mlátiti, ať sám šafář aneb některý nádvorník věrný snopy na humno mece a vyčítá, aby potom věděl, jak z počtu vyjítí. A když mlátí, tím častěji k nim šafář dohlídej, aby jako sluší vymlacovali a slámu, jakž potřeba káže, klidili. A když obilí na humně jest, neško-

p. 144

dilo by, aby tam vždycky jeden aneb dva z nádvorníkův léhali, kterýmž by se toho svěřiti mohlo. Když se pak věje, nechť opět šafář toho pilen jest, aby se obilí vypravovalo,

jakž náleží. A když se z humna obilí měří, též šafář aneb obročník, kdož k sobě z humna obilí přijímá, při tom stůj, aby se míra humenní, jakž na to sluší, dávala a potom tak je opatruj, aby se na něm škody nedálo. A což jsi z pole v mandelích do stodol aneb do stohů přijal, ku písari přijda, všecko mu to pořádně oznam, ať do register zapíše. Potom v každou sobotu aneb v neděli co se z kolika ma[n]delů jakého obilí vymlátilo a vyměřilo, také co se komu nač vydá, buď žita na chléb, na syjí aneb jinam, pšenice na sladovnu aneb na mouku, ječmene na kroupy, na tluč, ovsa na koně jízdne i tažné, husem, slepicem, kačicím, na syji i jinam, buď také hrachu kuchmistru, semence, jahel, pohaniny aneb čeho jiného co se kde komu a nač kterého dne vydá, všecko pořádně na tu míru, jakž od úředníka rozkázáno máš, písari oznamuj, ať on podle správy tvé zapisuje. Než na to mysl, aby se na ničemž

p. 145

nikdy, když pravíš, nemýlil. Neb by na tom žádnému větší škody nebylo, nežli tobě, když by se při počtu čeho nedostávalo.

Má také šafář s pilností šetřiti všelikého dobytka. Předkem ať má všelijaký dobytek každý obzvláště do cedule řezané sepsaný, a k každému dohlídej, aby se nic nezmrhalo a neztratilo, pastevcí také aby jich pilní byli a dobře je napásli. Rozuměl li by pak šafář čemu lépe nežli úředník, zdání své mu oznamuj a všecko s dotazem jeho dělej a o všem hospodař, zvláště mohlo li by se v témž dvoře více dobytka kterého chovati, že by sena spotřebu bývalo. Nebo sena jestli se na kterých lukách lidem uprodávalo, to raději ať se ke dvoru klidí. A kdež by podál ode dvoru bylo, necht' se tam stohové dělají, aby se potom v zimě domů vozilo. A kdež by se luk přidělavati mohlo, tu ať se přidělavá a klučí, aby se sen i otav co nejvíce může shromažďovalo. Neb užitek toho větší bývati může, když se raději tím senem a votavou dobytek doma, což ho nejvíce býti může, chovati bude, než by se seno aneb votava jinam prodávati měla. Zvláště

p. 146

kdež jest pasteve dosti, tu se může volův drahně přes léto chovati, a když se vypasou, zase prodati. Na ty může se ven posílati aneb od honákův je kupovati. Telata také domácí ať se neprodávají ani mnoho bijí, než raději necht' se osazují. Jedné k šafáře a k dívkám dohlédnouti, aby jim pomalu a tím častěji jísti dávaly. Nebo když se z mládí hladem zamoří, potom ani tak vyrůstí nemohou [etc.].

Krávy, kteréž by neužitečné byly na dojivo a jalové, ty se doma bítí aneb rozprodávati mohou, a zvláště staré. Na to místo pak za ty peníze, za kteréž by se k bití dobytek jinde kupovati měl, ať se jiných krav mladých dobrého dojiva nakoupí, prvé oněch před zbitím tři aneb čtyři neděle při žlabu pokrmíc. A kdež jest při zámku mlýn a k tomu se piva vaří, vždycky se může při žlabu drahně volův a krav jalových krmiti a mimo potřebu domácích za drahně peněz každého roku z nich uprodávati. Též také při mlýnu, dodac krmníků nadělati, vždycky vepři a nunvice, jedni po druhých ať se krmí a zasazují. Však p[ro]to přes míru aby se toho krmilo, než radě-

p. 147

ji prostředně, aby se volové i vepři tím lépe vykrmovati mohli a také lepší z toho užitek půjde. Nebo když sádlo za sádlem bývati bude, jimž by se čeledi na větším díle mastívalo, velikou sporotu máslu přinese. A mimo potřebu domácích také i vepři prodávati se mohou a drahně se toho do roka zběhne. Také prasata roční aneb pickové, když se budou pilně pásti a doma se jim přiopraví, mohou se bítí na podzim, a kdež toho bývá mnoho, mohou se i do láku klásti a potom jiným časem čeledi dávatí.

Kdež se pak ovce chovati mohou, jistě není jich zlý užitek, jedné toho šetřiti, aby ovce s dobrou vlnou míti mohl, a ovčák k nim rozumného, tak jakž v kterém kraji řád a obyčej jest aby zjednal. Což se pak spravování ovec od ovčáka dotýče, když k nim přistoupí, ty ať mu se předkem vyčtou, co jest ovec dojných aneb jalových, co skopcův a co jehňat, a všecko nechť se zapíše a šafář s ovčákem ať na ně vruby má, a jestli by kde která zahynula, ať ovčák šafáři ukazuje. Zase prodá li se aneb zabí doma která, to z vrubu ať sřezují a v registrách zapisují. Též kdy-

p. 148

by se jich co připlodilo, ať se přivrubuje i zapisuje. A když se ovce bahní, má k tomu dohlédati a toho pilen býti, aby se jim včas jísti dávalo a hnůj tím častěji od nich kydal. V ovčinci ať připraveno mají kde by které stávati měly, a jehňata, což nejvíce může, vždycky ať se odsazují a beránci nechť se vyklešťují, neb lepší jest užitek skopce a vlnu z nich nežli jehňata prodávati. A když by se všecky stříci měli, nechť je dobře vypírají, aby na vlně žádných nečistot nebyvalo. Potom když se stříhají, buď při tom, aby se stříh[a]li jakž na to náleží, a vlna hned ať se do žokův dává, potom do pokoje k tomu způsobné[h]o ať se schovává. Také dalo li by se které jehně aneb skopce nahoru k zabítí aneb uprodalo li by se co toho, buď to že by co kdy zhynulo, to všecko všudy ať se za-

pisuje, aby ovčák z počtu vyjítí mohl. Pakli by také kdy ovce nemocněti počaly, poznáš na nich hned, když by chřípě znečištěné měly aneb že by kašlati počaly, o tom ovčák oznamuj. Může jim to hned spraviti a lékařství protahujíc udělati, jakž oni tomu dobře rozumějí, neb se s tím obírají. Soli také dávati jim nelituj.

p. 149

O šafářce.

Šafářka při tomto pilnost míti má, aby dívkám rozkazovala, je spravovala a to opatrovala, aby poctivě živý byly na světě, rozpustilostí žádných se nedopouštějíce, sama na sobě dobrý příklad jim dávajíc, s pacholky ať nepohrávají, aby oni také pokoj jim dali, než což se jim rozkáže, toho ať pilně hledí. Jdou li na trávu aneb jinam, brzy ať zase chodí, v obilí a na lukách škod nedělají, a časem aby za nimi vyhlídala, tak li dělají, jakž se jim přikazuje. Pakliby nedělaly a poslušné býti nechtěly, necht' jim úředník přihrozí, nedbají li, oznam paní, ať jich potresce, a tak se potom báti budou.

Item krav šafářka pilna býti má, aby se jim dosti trávy nosilo. Pakli by jim dívky trávy nositi postačiti nemohly, tedy některý z nádvorníků aneb šafář sám, vyberouc někde nětco trávy, kteráž by nejzadnější byla, necht' pomalu usekává a časem na voze přivéztí dá. Neb tehdaž, když krávy nejvíce mléka dávají, pilnost při

p. 150

nich býti má, aby trávy dosti mívaly a k tomu aby se dobře napásaly. A nejlépe jest k nim ženu skotačku zjednati, neb ta když domů přiřzene, může všeho dívkám připomoci, ješto skoták ledačehos toho neudělá. Má také šafářka i při tom bedliva býti, když se krávy dojí, aby se jako sluší vydojovaly, zvlášť krávy mladé prvotelky, a mléko ať se pěkně klidí a do studena schovává, zvlášť v létě, aby se nekazilo, a ovčího též ať se pilně šetří. A když jest čas másla tlouci aneb sýry dělati, toho ať se nepomíjí, než pořád ať se vždycky dělává, syřiště k tomu dobrá sobě zjednajíc. A když se sejr dělá, ať se dobře vydržuje, potom v sýrnici necht' se jako sluší solí, neb nesolením nejspíš se mléčné kazí. Komora zvláštní ať j[es]t někde nahoře v suše trochu na větru k sušení sýrův, majíc okna nějakou vazbou zadělaná, aby tam holubi a jiní ptáci létati nemohli. Než máslo do nádob jednostejných a sýr také vždycky jednostejný ať se dělá. Tvarohy a homolky ty také pro čeládku ať se dělají. A jak se jeden týden mléčného, zvlášť v létě, nadělá, tak ať se vždycky každý týden dělá. V zimě

p. 151

pak, když se krávy kladou, ať se jich pilně šetří a vždycky v chlévech k žlabu na halšstryky [!] ať se váží, po strkání jedna druhé jísti ať se jim dává a hnůj od nich často kydá. K jeslem pak když se vypouštějí, nechť jim prvé slámy dosti nanosí, jalovému též i v chlévích ať se jim dosti dává, zvláště tak k podletí měsíce dubna. A dívky nápoj ať hřejí, studeného jim nedávajíce.

Šafář řezáče vždycky k tomu měj, ať jest sekanina za sekaninou, jakž na to náleží, a plévy i ouabky ať se pěkně schovávají a neplundrují, aby se dobytek v zimě volně čím vydržeti mohl. Votruby, též i tluč do sudův aneb do truhel ať se schovávají a pomalu šafář, jakž kde potřebu uzná, ať zase vydává. O zadnině též.

Sviním hladovým též ať se jísti dává, jakž na to náleží, do chlévův ať se jim často stele a zas hnůj od nich kydá, zvlášť kdež jsou svině s prasaty, těch sluší šetřiti a tím častěji jísti jim dávat, přimašťujíc jim jako sluší, aby se mladá prasátka nespada a z toho nákladu aby raději užitek byl nežli škoda. Na noc také všeli-

p. 152

jaký dobytek ať se vždycky zavírá, aby v noci po dvoře nechodil a něco sobě neuškodil. Bylo li by také které dobytče nemocno, toho šafářka pilna buď, aby tím neobmeškala, a šafáři hned oznam ať se za času opatří, aby nedbanlivostí její nic nezahynulo. Husí, slepic i kačic má býti šafářka pilna, aby se to netratilo a v zimě aby se jim pilně jísti dávalo. Potom z jara husy, když vejce nesou, aby se nemrhaly než pěkně chovaly, a tehďáž sluší jim nejpilněji jísti dávat. Když se pak nasadí, šetřiti jich, ať pilně na vejcích sedí a housatům často jísti dávat. O kuřatech a kačatech též. A což kdy na ně ovsa vezme, každou sobotu přijdouc k písáři, káže mu zapsati. Také když se kráva která otelí aneb svině oprasí a kolikero má prasat, též co j[es]t všech housat i kuřat aneb kačat, všecko má šafářka písáři oznámiti a on zapsati. Co také másla aneb sýra z rozkázání paní aneb úředníkova nahoru aneb jinam vydá, co husí krmných do kuchyně, kuřat aneb vajec i kačat. Pakli by co z to[h]o zhynulo, buď tele aneb prase aneb co jiného, všecko šafářka písáři oznamuj, ať to zapisuje.

p. 153

Což se pak pletí, vaření i jiného dotýče, o to šafářka pilnost měj, aby se to také bez napomínání opatrovalo a časně plelo. Nemůže li s dívkami za dost tomu učiniti, nechť ale šafář více plevaček přijedná, a šafářka při nich bývej, ať se hospodářsky dělá. A když by

čeho toho do kuchyně potřebovali a trhati chtěli, dohlédej k tomu, aby se pořádně trhalo a nehuntovalo. Řípa také ať se pěkně suší a nehuntuje, zelí též ať se klidí.

Předivo, jako len a konopě, také když čas přijde ať se trhá, pak namočí i zas vysuší a zdělá, potom spřede a tak i na plátno zdělati dá. Z toho pak ubrusův, plachet i jiných potřebných věcí ať se nadělá, aby se ne za všecko peníze dávaly. An ještě rozsívek, pytlů, voru, toho všeho vždycky potřeba bývá.

Z husí pak peří, to také zderouc, někdy z něho peřinice aneb polštář pomalu přidělávati se může. A toho potřeba bývá těm, kteříž neradi na holé lavici lehají.

Trefuje se také, že dvůr někde podál od zámku jest, tu ať šafářka sama, majíc k tomu nějakou dívku na pomoc, jísti čele-

p. 154

di strojívá. Protož bedlivému šafáři sluší ke všemu dohlédati, aby šafářka sobě nepřičiněla jiným ujímajíc a tudy aby se od čeledi pánu aneb úředníku vina nedávala.

A tak šafář pilný, když nejraněji vstávati bude, všudy všecko spraví, opatří, pacholkům ani dívkám, nádvorníkům i mladcům zaháleti nedá, když čeho čas aby dělali. Koní ani jiného dobytka hladem mořiti nedopustí, na obilí ani na ničemž jiném, aby se škoda nedála, zvečera dobytek všecken přehlédna, zavřítí rozkáže, ohně také šetřiti bude a neřádův žádných nedopustí, aby mu úředník neměl z čeho viny dáti, sám také bude moci s pokojem lehnúti a volně spáti a prospě se, opět zase vstáti.

Rozdíl čtvrtý.

Kterak úředník k lidem dohlídati a jak soudy a posudky mezi nimi držeti má.

Předke[m] má je vésti ke cti a chále boží (poněvadž k tomu a ne k ji-

p. 155

nému všickni od Pána Boha stvořeni jsme) a ode všech neřádů pěkně pomalu odvozovati. Pakli by který tak zoufalý jsa, přestati nechtěl, tresci ho. A stojí li vždy na svém lotrovství a nechce polepšiti, raději s volí páně takové[h]o z gruntu vyběvej. A když se k tomu dobrému srdcem upřímným statečně přičiněti budeš, ráčít' Bůh všemohoucí pomoc dáti a tak všecky jiné věci hnedť snadněji pod ruku půjdou, jakž o tom v stránce přední nětco obšírněji položeno jest. Zase pak v ničemž jich, pokudž za spravedlivé, hled' neopouštěti, ale podlé nich, jakž náleží, státi. Dále pak pro nepořádné a lehkomy-

slné, kteříž sami od sebe za spravedlivé činiti nechtějí, podlé starobylé navyklosti tento pořádek mezi nimi se zřídí.

Při času masopustním, poněvadž tehdy lidé jako nejměň [!] na práci mívají, rozkaž, ať se všickni sejdou ke dni určitému k které rychtě celé právo náleží, pustě dvě aneb tři neděle před tím hlas, že soud držán bude, měl li by kdo při tom soudu co činiti, aby se najíti dal. A když na ten den uloženy všickni k tomu náležející pohroma-

p. 156

dě budou, přijeda úředník mezi ně, rozkaž všechněm dvanácti konšelům do lavic sednouti, a písari poruč ať těmito slovy soud zahájí a všickni ať poslouchají, zanechajíce rozprávek.

Zahájení soudu.

Já tento soud hájím boží mocí, Jeho Milosti pána našeho mocí, pana úředníka mocí, rychtářskou i konšelskou mocí. A k tomuto ctnému soudu připovídám všecku uctivost a spravedlivost. A kdožby koli chtěl před toto ctné právo o potřebu svou předstoupiti, přistup s odpuštěním a odstup zase s odpuštěním. Také žádný s žádnou [z]braní před toto ctné právo aby nepředstupoval, a kdož by se tak nezachoval, bez viny nebude. A kdož by jeden druhému před tímto ctným právem v řeč vskakuje překážku činil, bez pokuty nebude. Než aby jeden druhého vyslyše, každý svou potřebu volně a svobodně spraviti mohl. A kdožby koli před tímto ctným právem co přemluvil, má pokutu trpěti a nápravu učiniti, pokudž mu sou-

p. 157

dem nalezeno bude. Jestliže by pak kdo na koho mocí před tímto ctným právem sáhl, ten hrdlo ztratiti má. A kdyžby koli co skrze toto ctné právo vysoudil, buď jemu to tak pevné, vážné a stálé, jako by na svobodném[m] trhu za hotové peníze koupil. A kdožby koli co skrze toto ctné právo prosoudil, buď mu to tak pevně a vážně, jako by na svobodném trhu za hotové peníze prodal.

Potom dej naučení rychtáři, ať on sudí slove, a když se sudím jmenovati bude a dotázka naň jaká od koho činiti, ať odpovídá. I promluv k němu řka: Pane sudí, podej na pány konšely, dosti li se jest soudu zahájení stalo čili podlé práv vašich potřebí co opravit? Potom sudí do třetice tu sedě, zavolati aneb promluvití má, po malé chvílce jedno po druhém takto: Mají li kdo co před tímto ctným právem činiti, aby předstupovali, že páni

konšelé proto sedí, chtějí jednomu každému za spravedlivé učiniti. Po druhé opět tolikéž, že již čas a hodina jest, též i potřetí [etc.]. A kteříž by předstupovati chtěli, po jednom at' přistupují, prve se dotazujíce, jestli právo při pokoji? Dále pot[...?]

p. 158

přeje li právo přistoupiti, přeje li potřebu pověditi. Pak když potřebu oznámí, tedy opět at' se ptá, přeje li právo zase odstoupiti? A sudí na každé opovědění at' se konšelův dotazuje a zase tomu, kdož ku právu přistupuje, odpovědi dává. Jestli by pak kdo toho pořádku chybil, tedy pokuta podlé statobylého pořádku aneb jakž konšelé uznají aby od takového propadená hned položena na stůl konšelům byla. A cožby koli takových pokut bylo, ty konšelé nač se jim zdáti bude i s rychtářem obrátiti mají. Konšelé pak, počnouc od předního až do zadního, což na ně přijde, at' na to dobře se uradíc, rozvážně a pěkně každému odpovědi dávají, každý z nich obzvláště. Pakli by který pro zvláštní příčinu odpovědi dávat nemohl, tedy přední, at' za něj poví.

Jak se konšelé při soudu chovati mají.

Když by který konšel z lavice pro potřebu vstáti chtěl, tedy staršímu se opověz a hnes zase na to mí-

p. 159

sto své se navrat'. Pakli by tam zoumyslně prodléval, an mu to[h]o potřeba nebyla, nechť položí pokutu tak jakž sami mezi sebou na sebe uloží.

Přišla li by před ně jaká pře, všickni konšelé at' pilně poslouchají, a kdyžby k uvažování přišlo žaloby, odporu, pře líčení i svědků vedení, to pilně každý, pamatuje na svou duši, at' váží. A nedorozumívali li by čemu, nechť se dotazují úředníka, kterýž tu při nich za druhým stolem s písařem seděti má. Úředník pak vážně a spravedlivě ke všemu jim radu dávej, aby výpovědi spravedlivé každému, a to rozumně, činiti mohli. Byli li by konšelé tak prostí, že by žádný z nich výpovědi vynésti neuměl, tedy mají před stranama žádost na úředníka vzložit, aby on za ně výpověď učinil. A když vypoví, dotaž se jich, tak li jsou mu poručili oznámiti, a oni se k tomu přiznati mají. Pakli by co nesnadného bylo a zvláštní toho potřeba ukazovala, nechť by se toho do posudku, totiž do dvou nedělí pořád zběhlých, odložilo a stranám oznámilo, aby se v též místo zase najíti daly.

p. 160

Mohlo li by se pak co bez soudu srovanti, k tomu úředník aneb rychtářové necht' se přičinějí. Jest jistě za slušné, neb co se přátelsky narovná, o to starostí a soudu netřeba. Pakli by toho potřeba kázala a kdo žádostiv byl, neřci li tehdy, ale i jindy, kolikrát by toho potřeba byla, má se soud osazovati k rozeznání toho, což by přátelsky srovnáno býti nemohlo.

Kdyby se k volání sudího žádný k súdu neohlašoval, tedy sudí at' na konšely dotázku učiní, byl li by čas soudu odhájiti? A kdyžby konšelé oznámili, nemajíce co činiti, že čas a hodina soudu odhájiti, může písař aneb sudí promluvíti takto: Poněvadž žádný před tímto ctným právem činiti nemá, jakouž mocí tento soud jest zahájen, touž mocí se zase odhazuje. A protož kdož nemá zde nic činiti, může odjíti v pokoji. A to před polednem řídit se má.

Při tomto soudu nejvíce se o gruntovní věci řídívá, protož má tu s sebou písař míti registra gruntovní i sirotčí, jestli by kdo jedni druhým jaké peníze kladli, aby se jim zapisovalo. Pakliby nekladli, přísně jim přikázati, aby při posudku, kte-

p. 161

rýž ve dvou nedělích po témž soudu vždycky držeti se má, pod skutečným trestáním kladli. A jináč jim toho nepromíjeti, aby zmatkův a spletkův skrze to při gruntech nebyvalo a gruntovné aby se čistily, peníze sirotkům také aby se shledávaly a do register pořádně aby se vše zapisovalo.

Jestli by pak pro příčinu hodnú pře jaké do posudku odloženo bylo, tedy rady obnovení do téhož posudku zanecháno býti má, až by se to prvé vykonalo.

Obnovení rady.

Při tom také potřebí jest úředníku pilnost míti, když by se rada obnoviti měla, aby lidí bohabojné, hodnověrné a ty, kteříž pravdu mluvíti smějí, k tomu vyhledal. Ne mordéře, loupežníky aneb jiné cizoložníky, kteříž duší svých jako nic sobě váží. Nebo takovému, kterýž duše své zatratiti se opovážil, co platné jest přísahu vydati? An zoumyslně a dobrovolně bezevše[h]o přinucení, třebas stokrát v hodině přísahu učiní beze vsí příčiny. Důvěř se pak takovému, což

p. 162

na něm jest, žeť soudem svým za spravedlivé učiní, a zvlášť k komuž by prvé nějakou nechuť měl. Pánu tedy aneb úředníku, kdož radu obnovuje, sluší na to mysliti, aby vy-

hledal ty osoby za rychtáře a konšely, tak dobře ve vsi jako v městě aneb v městečku, kteříž by se k tomu hoditi mohli. Nebo ví li o kterém takovém nevážném a lehkomyšlném a dá ho v úřad a on komu křivdu soudem svým učiní, rovně tak jest jako by ji sám učinil. A poněvadž to skrze něj jde, že se takový na úřad dostal, musí z toho, ač nepokaje li se, těžký počet Pánu Bohu vydati.

Kdež jest městečko a v něm lidi k tomu aneb sousedů dosti, tu rychtáře a všech dvanácte konšelů vybeř. Pakli by dosti nebylo, přidej k nim některú vesnici blíž přisedící, a tu z každé asi po dvou aneb třech konšelích vybeř a rychtáře v každé vsi jednoho usad', týmž způsobem při každé rychtě se zachovaje. A když se již ke dni uloženému všickni sejdou, rozkaž konšelům starým do lavic sednouti a po soudu zahájení, neozval li by se žádný k soudu, propust' je z to[h]o úřadu, i rychtáře také. Však

p. 163

mají li k tomu rozum, prvé na úředníka žádost vzložití by měli, aby z té práce propuštění byli. Propuštění jsúce, nechť jsou mezi obec. Tu hned ke všem učin' řeč, prvé než by se rada obnovila, měl li by kdo oč s kterou osobou z konšelů starých činiti, aby před tebou oznamovali, že slyšeti chceš. Bylo li by co takového, srovnej je. Potom předpověz všechněm, kdožkoli k kterému úřadu zavolán bude, ať na své místo jde, žádný ničímž se nevymluvaje, neb ta výmluva platná nebude. I rozkaž je písaři pořád čísti, nejprv konšely, potom rychtáře. A hned přísaha, ať se všechněm společně, rychtářům i konšelům, vydá v tato slova, rozkáže jim vstáti a každému dva prsty zdvihnouti.

Přísaha konšelská

Přisahám Pánu Bohu, stvořiteli svému, a Jeho Milosti pánu svému i od Jeho Milosti úředníku nad námi postavenému, že jsa v tomto úřadě (konšelé ať jmenují konšelském a rychtáří rychtářském) ve všech věcech a k

p. 164

každému chci se spravedlivě chovati, zúmyslně žádnému svým vědomím křivdy nečiniti, a to ani pro přízeň ani pro nepřízeň, ani pro dar ani pro nedar. Přitom dobré velebiti, cti a chvály boží hleděti a jiné k tomu vésti, zlé tupiti, neřády rušiti a v ničemž průchodu zlému nedávati. Toho mi dopomáhej Pán Bůh všemohoucí na věky požehnaný. Amen.

Zvláštní oznámení rychtářům a konšelům, jak by se při svých úřadech chovati měli.

Dej jim naučení a rozkaž, jak se chovati mají, příklad dobrý jiným na sobě dávající. V krčmách což nejmén mohou aby bývali, leč by toho zvláštní potřeba kázala. Her, tanců i jiných neřádů, což by proti Pánu Bohu bylo, aby nechali a raději z takových věcí jiné trestali a toho jim nedopouštěli. A kdež by mezi lidmi byly jaké nesnáze aneb různice, ty rychtář s konšely aby rovnali a lidi mířili a což sami srovnati mohou, k tomu ať se přičiňují, aby tím co nejmén pá-

p. 165

nu aneb úředníku zaneprázdnění činili. Leč by čemu sami za dost učiniti nemohli aneb že by kdo na nich če[h]o zúmysla přestati nechtěl, před pána aneb úředníka se volal, to[h]o žádnému aby nehájili. Také rychtářové k sousedům, zvlášť mrhačům nedbanlivým, aby dohlédali, je k hospodaření napomínali, a kdož by poslechnouti nechtěl, toho někdy i potrestali. Kterýž by pak mrhač na žádné trestání jejich nedbal, takové[h]o každého aby úředníku oznámili. Na sirotky a vdovy žádné těžkosti mimo spravedlnost, leč by se kdo zúmyně več dal, aby nedopouštěli, v ničemž jim křivdy nečiníce. Na žádného také aby nekřikali, s každým pěkně o všecko rozmlouvali, by jim pak někdo dosti veliké protivenství činil. Žádného aby nebili než raději do trestání dali a na radu, več by sami trefiti nemohli, k úředníku aby se utíkali. Pakli by se který tak nechoval, jakž již oznámeno, buď rychtář aneb konšel, své vůle v tom užívati chěje, že skutečného trestání výš nad jiné takový neujde. Nebo ti úřadové jsú jim pro dobrý řád a ne pro neřád dáni, aby jiní berouce sobě z nich dobrý příklad, také tak činili.

p. 166

Kdyžby koli rychtář p[r]o kterého z konšelův poslal, má ihend každý jíti, nechaje všeho na straně. Neb žádný neví, jaká kdy čeho potřeba přijde, panská li či obecní aneb jaká jiná, ješto někdy skrze jednoho nejití spěšné mohlo by se mnoho zlého zběhnouti a to by potom všecko na jeho hlavu přijítí musilo. Čehož se každý snadně uvarovati může a tudy i těžkého trestání ujítí.

Zase také když by kdo p[r]o rychtáře z příčiny úřadu jeho pro potřebu obecní aneb svou vlastní poslal, žádaje, aby hned šel, a on by toho zanedbal a skrze to nětco by se těžkého zběhlo, neušel by rychtář znamenitého trestání. Nebo každý rychtář jakž k sobě, tak zase i od sebe podlé povinnosti úřadu svého každému činiti má. Protož což se vám tuto koli oznamuje a nad to více čehož by kdy potřeba byla, pamatující podlé přísahy vám dané, jeden každý z vás na své duše tak se všickni poslušně, což komu vedle úřadu jeho

náleží, chovati budete, abyste za to od Pána Boha všemohoucího dobrou odplatu vzali a Jeho Milosti pána svého dědičného na sebe raději

p. 167

laskavějšího nežli zuřivějšího a při to[m] mne také měli.

Dále pak i při soudu, byl li by kdy držán, jak by se chovati měli, nahoře pod titulem o zahájení soudu jest o tom něco oznámeno, což se jim také bedlivě přečísti a vyložiti má.

Záповeď' neřáduv všechněm vůbec a jak by se řádně chovati měli.

Předně aby se Pána Boha báli, přikázání jeho svatá plnice a ke cti a chvále je[h]o milosti svaté živi jsúce, čeládku svou každý aby k tomu vedli, všechněch neřáduv, kteříž by proti Pánu Bohu všemohoucímu byli, aby se vystříhali, jinému žádnému také toho nedopouštěli, v den sváteční jako v neděli svatou aby krčmování zanechali, než raději každý doma s čeládkou svú dobrodiní božská, kteráž se nám skrze Syna božího stala, sobě rozjímalí. Neb proto den sedmý, to j[es]t neděle svatá, k svěcení jest zapovědín, ne abyste vy vejdoc do krčmy, tam se u-

p. 168

žralí, potom co psi za vlasy smejkali aneb jinak prali, tancovali, hráli a jiné neřády v ten de[n] provozovali, ješto se proto Pán Bůh na nás všecky velmi hněvati a újmu velikou při živnosti pro hříchy naše činiti ráčí. Pročež mnozí skrze ty neřády při hospodářství svém štěstí žádného nemají, by pak nejvíce dělali. Nebo poněvadž vy za Boha všemohoucího a za přikázání jeho svatá, jsouce stvoření jeho, málo a nic dbáte a na stvořitele svého často zapomínáte, on také se nad vámi zapomínati ráčí, a tak ani čeládky poslušně skrze to míti nemůžete.

K Jeho Milosti pánu svému i také ku panu úředníku abyste se poslušně a poddaně chovali, v ničěmž se neprotivíce a poplatky kdy jaké spravedlivě při kterém času dávatí máte, abyste dávali, toho sobě do jiného času neodkládajíce. Rychtářové všickni vždyc-ky týden před s[vatým] Jiřím aneb před s[vatým] Havlem se všemi lidmi, každý s sebou úrok majíc, abyste nahoře bývali, úrok dávali, ničímž se na ten čas nevymlouvajíce. Pakli by se toho nestávalo, tedy předkem rychtář a potom jiní

p. 169

takoví neposlušní skutečně trestáni budú.

Rychtáře a konšelův abyste poslušni byli, uctivě se k nim chovali. Zvláště se vám pak přikazuje, když by se do hromady volalo, abyste se hned, nechajíce všeho na straně, scházeli, tu sejdouce se, což potřebného j[es]t jednali a rovnali, vád a hadruňkův mezi sebou nechajíce. Pakli by se kdo takový výtržný mezi vámi nacházel, že by do hromady choditi zanedbával, leč když by mu se zdálo, aneb že by rozbroje mezi vámi činíval, takového rychtáři hned tresci. Pakli by na tvé trestání málo dbal, oznam ho panu úředníku, přiveda jej s sebou nahoru.

Viděl li by kdokoli z vás, že by se od kohokoli Jeho Milosti pánu jaká škoda dala při rybnících, na rybách, na poli, při obilí, buď také na lesích, při řece a na potocích aneb kdežkoli jinde a na čemkoli jiném, a zamlčel by to, škodě panské se dívaje, též i sousedské, a pokřiku by neudělal aneb pánu úředníku aneb rychtáři, byl li by ten škůdce domácí, neoznámil, tedy takovému to přičteno bude, jako by sám škodu aneb krádež učinil a skrze to velikého trestání

p. 170

neujde. Pošel li by pak kdy pokřik, že by jaké lotry honili, každý z vás, nechaje všeho, hned hoň. Nebo kdož by zúmyslně doma zůstal a honiti nechtěl, mohla by na něho znamenitá těžkost podlé zřízení zemského přijíti, kteréž by se nenadál.

Každý, kdož na gruntu sedí, živnosti hled', jakž na to náleží, aby nemrhal a koní aneb klisen mimo potřebu svou, žádného též dobytka, buď obilí aneb čehožkoli jiného aby nerozprodával. Rolí aneb luk bez povolení pána aneb úředníka žádný neprodávej ani nerozstavuj, proto aby tím gruntové nehynuly a poplatkové Je[h]o Milosti pánu vycházeti mohly. Rychtář i konšelé v každé vsi pilně toho šetře, byl li by který takový mrhač a nedbanlivý mezi vámi, abyste každého hned úředníku oznámili a žádnému takového mrhání nedopouštěli, ač se chcete skrze to trestání uvarovati. Než raději k tomu je napomínejte, ať grunty opravují a rolí, kdy k čemu čas, voří a časně co na kterou stranu sluší zasívají, koní aneb klisen ať nehuntují a dobytka což nejvíce mohou přisazují a chovají. Sen ani votavy i jiné píce nepro-

p. 171

dávají, ale tím více dobytka chovají. Neb toho lepší užitek míti budete a tak při všem hospodářství správně se mějte, a to pod pokutou a skutečným trestáním.

Přikazuje se vám také přísně, abyste konopí aneb lnu žádný doma nesušili, než někde při lázni raději sobě připravíc, tam to sušte vně a ne doma. Též také doma toho šetře a

ohně pilni buďte, abyste sami sobě ani jiným škody nečinili, nebo skrze to někdo mohl by i o hrdlo přijíti.

Mezníky, kdež kteří od starodávna jsou, žádný nehýbej, a to se vám pod hrdlem zapovídá. Stezek také aneb cest neobyčejných přes pole aneb přes louky aneb jinde, což by druhému na škodu býti mohlo, sobě nezarážete. Kteříž chováte psy, važte je ve dne, a to p[ro] rozličné příhody, zvláště aby po polích a lesích neběhali a škody Jeho Milosti pánu na zvěři nečinili. Myslivosti také všelijaké všechněm se zapovídají, a to pod hrdla ztracením.

Bez povolení pana úředníka žádný za žádného, zvláště na cizí panství, v sliby a v rukojemství se nedávej, pro záhubu svou i dítek svých, neb skrze to

p. 172

mnozí o živnost přicházejí. Dlužníci všickni, kteříž jste komu co dlužni, plat'ťte dluhy a včas se s věřiteli narovnávejte, nebo půjdú li na koho žaloby pro dluhy, ten každý trestán a věřiteli svému vydán bude, a na jiné lidi těžkosti pro takové dopouštěti se nebudou.

Jestliže by kdo clo, kdež se vybírá, zúmyslně projel a celný aneb někdo jiný pokřik by pro to učinil, hned všeho na straně nechajíc, hoňte a takového i s nákladem na právo přiveďte a rychtář nahoru hned věděti dej.

Kdož peníze gruntovní aneb sirotčí klásti mají, při posudku konečně všickni na právě je klad'ťte, to se vám skutečně příkazuje. Pakli toho kdo neučiní, takový hned bez milosti trestán bude, a proto nicméně bez odtahu položiti musí. Toho se jinak nenadějte.

Napomenutí krčmářům.

Což se krčem dotýče, tu' se obzvláště a přísně každému krčmáři příkazuje, abyste ctnostně živi byli

p. 173

a čeládku svou k témuž vedli a neřádů bez výminky žádných u sebe nedopouštěli. Neb krčmář žádný na tom se nezastavuj a víry té neměj, aby skrze neřády jako hry, tance, freje aneb jiné rozpustilosti sobě statku dobýti měl, poněvadž Bůh toho nenávidí. A na mnohých tomu se rozuměti může, kteříž takovým způsobem zbohatnouti chtějí, že spíše nic nežli něco mívají a někdy také od Pána Boha k velikému trestání přicházejí, že toho, což tak hamižně na lidech vyšantročili, málem zažívají. A protož žen běhlých a neřád-

ných žádnou měrou u sebe nechovejte ani jich netrpte. Zlodějův ani povalečův žádných u sebe nepřechovávejte a jídlem ani pitím jich nefedrujte. Neb ti a takoví, ženy i muži, k veliké záhubě a k nenabyté škodě jiným všudy bývají. Nechtějí li sobě rukama svýma pracující živnosti dobývati, necht' jinam jdou, kdež je trpěti chtějí, a tam svou živnost nekřesťanským způsobem provozují. Než z vás žádný, pokudž nejvýš možné, co nejměň s nimi činiti mějte. Pakli by se kdo proti této vůli Jeho Milosti pána jináče choval, bude se tomu moci rozu-

p. 174

měti, že nektřesťanskému jejich obcování jest náchylen, a na kohož se zví to, každému tomu k veliké těžkosti jeho býti musí.

Za piva u sladovníkův nemnoho se dlužte, abyste skrze to k trestání a těžkosti nepřicházeli. Žádnému také piva ven z domu ani v domě nevěřte, nebo rychtářům se přikazuje, jestliže by krčmáři aneb krčmářky takovým způsobem na koho žalovali, aby na žádném nic nedopomáhali, a k tomu ještě krčmář aby pro takové neposlušenství od rychtáře trestán byl. Však proto může krčmář šenk vésti, jiným křivdy tím nečině a při tom se spravedlivě chovaje, ač bude li se Pána Boha báti a přikázání jeho svatých ostříhati. Nebo Pán Bůh takového každého, kdož se ho bojí, spíše hledí živností opatřiti nežli jiného, kterýž zaň nic nedbá a víry k milosti jeho svaté nemá. A tak každý z vás hleďte dobře živi býti na světě a jeden druhému křivdy ani protivenství žádného zúmýslně v ničemž nečiniti. Ač chcete li se předkem od Pána Boha všemohoucího skrze Jeho Milost pána svého aneb úředníky jeho trestání i rozličných těžkostí uvarovati

p. 175

a potom na onom světě věčně za to neodbývati. Však tomu všickni rozumíte, že tato vůle Jeho Milosti pána vašeho a tyto záповědi pro nic jiné[h]o se nedějí nežli pro vaše dobré, aby Jeho Milosti pánu ku potěšení a vám ke všemu dobrému rozmnožení i vašim dětem na potomní časy býti mohlo.

O posudku, kterýž se ve dvou nedělích po soudu držeti má.

Když čas přijde a posudek se držeti má, tu což se při soudu nedorovnálo ať se dorovná, jako nejvíc o peníze gruntovní a sirotčí, na tom aby se bedlivě posedalo a do register co se komu a zač klade pořádně zapisovalo, aby o to mezi lidmi na potomní časy žádných hadruňkův nebyvalo. A jak se komu co zapíše, tak hned ať se jim zase pře[d]čítá, aby

věděli, co tam zapsáno mají. Však proto rabuše necht' mezi sebou mívají a když kdo co komu dá, to hned před úředníkem at' sobě zase zřezují, aby se rabuše s registry trefovati mohly.

p. 176

Peníze sirotčí všecky, jakž o tom v správě hejtmanově oznámeno, at' se hned do truhlice schovávají a potom zase zapečet'ují.

Obnovení kostelníkův.

Téhož času při posudku mají se i kostelníci obnoviti a k tomu vybrati ty osoby, kterýž by se hoditi mohly a jimž by se klenotův kostelních důvěřilo. A tak tím pořádkem to zříditi, jakž o tom v správě hejtmanově napřed oznámeno. A tím způsobem i přísaha kostelníkům jako konšelům vydati se může, jedno úřad kostelnický at' se jmenuje. Leč by z konšelův kostelníky vybral, těm toliko oznámiti, že se jim ten úřad na jejich přísahu, kterouž k úřadu konšelskému učinili, svěřuje.

Prvé nežli se kostelníci obnoví, necht' se pořádně od starých počet přijme. Nejprvé jaké k sobě klenoty přijali, těch aby zase novým kostelníkům postoupili, a jiné příjmy i vydání peněžité at' ukáží, co jsou od koho aneb zač přijímali a za-

p. 177

se co komu a zač vydávali. Zůstane li co za nimi, to hned at' položí a do jiného času neodkládají.

Rozdíl pátý.

Krátké opáčení úředníku, kterak všudy ke všemu dohlédati má.

Předkem úředník, kráčeje ve všech ctnostech, má býti všechněm jiným ku příkladu, aby někdo neřekl: Úředník chce mne z toho trestati a sám to činí. Protož v přední stránce, maje připomenutí dosti potřebné, kdož by chtěl křesťanem a úředníkem, jakž náleží, býti, může sobě naučení vzíti, a kohož by koli pod svou správou měl, k témuž vésti. Ač nebude li chtíti z toho Pánu Bohu těžké[h]o počtu činiti a potom věčně, ač nepokál li by se, za to odbývati.

Při tom má úředník bedlivost míti, aby správcové duchovní, ti, kteříž by obcování křesťanské[ho] byli, lidu v pravdě slovo boží v místech těch, kdež od starodávna vyměřeno a ustaveno, oznamovali a po cestě upřímně k spasení je vedli.

p. 178

Neb jest toho křesťanům nejpotřebněji, abychom nejprvé přede všemi věcmi hledali království božího a spravedlnosti jeho, chceme li, aby nám jiné všechny věci od Pána Boha byly přidány.

Potom pak teprv k čeládce na zámku, jako do spižírny, do kuchyně, do pekárny, do kovárny i do sladovny dohlédati a na obročníka, řezníka, myslivce, též na ponocné a vrátne a tak i na jiné nezapomínati. Též také do dvorův tím častěji k šafáři a šafářce i k jiné všelijaké čeledi, všudy a ke všemu přihlédati, aby hleděli a dělali což dělati mají, daremných věcí a vád mezi sebou nechajíc, aby se těm, kdož jsou se k dílu zjednali, darmo jísti, píti ani peněz nedávalo, než aby každý své mzdy, jakž na to sluší, zasluhoval a nikdež ničehož zúmyslně nezanedbával. A byl li by kde v čem jaký nedostatek, v kuchyni, v spižírnách, ve sklepích a neb ve dvořích, ať v čas oznamují, aby ty potřeby zjednal a o nic nikdá křiku nebývalo. A komu kde jak sluší jísti a jakž náleží v čas uloženy, aby při tom zůstati mohli, ať se dává, také píti podle náležitosti, zvláště

p. 179

času letního, aby se všecko časně jedno za druhým řídilo a jednalo, aby se jim raději pivo dávalo nežli ocet. A když čeládka, zvláště dělná, úpravu míti bude, může se jí také volněji rozkazovati. Dále přihlédati i k pacholkům, tak li jakž náleží koňům tažným aneb klisnám obrok dávají a jich hlídají. Šafářka také s dívkami, aby všelijakému dobytku opravu činila, pokudž a kdež potřeba káže, buď o mléčném aneb o jiných věcech, ať jest toho pilna a neřádův žádných dívkám ať nedoupouští. Šafář, když se sena aneb votavy i jiná všecka obilí z polí klidí, necht' jest toho pilen, aby se klidilo jakž náleží a škoda se na tom žádná nedála. Pacholci koňům ať snopův neroznášejí a škody na obilí nedělají, poněvadž jim co jiného dávati mají. Též také podle předního oznámení ať všecko všudy zapisovati dadí, aby potom šafář z ničehož výmluvy neměl, kdyby se na čem jaká škoda stala. Vozy, pluhy, brány i jiné věci, když se jich nepotřebuje, ať se pěkně do sucha schovávají, však to vše šafář ať má sepsané. Hnojové ať se v čas na pole ven vozí a od koní

p. 180

i od dobytka ať se často kydá. Dříví ku palivu zimním časem ať se s potřebú navožuje. Byla li by toho zvláštní potřeba, aby se kde, buď na zámku aneb ve dvoře, stavení opra-

vilu aneb nětco znovu ustavělo, hled' všelijakých potřeb, kteréž k tomu náležejí, v zimě navězti koňmi domácimi, aby tím lidé poddaní obtěžováni nebyli, neb jest to veliká nespravedlnost, leč by co na kom dobrovolně obdržel. Pakli by kdo z peněz forovati chtěl, smluvě s ním, což slušného zaplat' mu, sic jinak těžce by zhřešil proti Pánu Bohu.

Byla li by kde místa jaká k vinici, štěpnici aneb šafranic, a těch by prvé při kterém zámku nebývalo, tehdy zjednaje k tomu ty lidi, kteříž s tím zacházeti umějí, dej pomalu rozdělávati.

O rybníky sluší také obzvláštní bedlivost a péči míti, aby se na nich, na hrázích, splavích nikdež žádná škoda nestala, a zvlášť na rybách, buďto vodami velikými aby ryby ven proti vodě nešly, buď také aby jich někdo nekradl, zvlášť v létě, když k krajům jdou aneb se trou. Item o vazbách a jiném nádobí rybničném i o lo-

p. 181

vení jest napřed dosti oznámeno, kdo chce bedlivým býti, může se tím spraviti.

A tak úředník, maje čeládku po své vůli spravenou a navedenou na zámku i ve dvoře, a zdálo by mu se, že již jako po šňůře všecho jde a dobře se spravuje, proto v tom na žádného gruntovně nespolehej, byť pak třeba i bratr vlastní za něho dohlédal, poněvadž on pánu svému z to všeho a ne jiný zaň, počet činiti má. Ale kdež může sám což nejčastěji do všech všudy koutův přihlédej, aby na to leže na lůži nemyslí, všudy li se tak dělá a opatruje jakž náleží, než dohlédna sám, aby potom mohl volněji spáti. Neb žádný nevěří, leč ten, kdož toho prve zkusil, jak j[es]t těžká věc z toho všeho, kdož čím vládne, pánu svému počet činiti, a zvlášť když se počtové rozumně a bedlivě přijímají.

Ještě také na lidi poddané nesluší zapomínati, ale k nim a mezi ně tím častěji přihlédati, jsou li kde mezi nimi jací hospodáři nedbanliví, mrhači, ožralci, hráči, lotři aneb lotrův fedrovníci, krčmáři neřády u sebe dopouštějíce, živnosti své pro lotrovství opouštějíce. Těm a ta-

p. 182

kovým nijakž toho netrpěti, ale trestati je jakž na to náleží, a nechtěl li by kdo po přátelském napomenutí od svého předsevzetí přestati, raději s volí páně takové pomalu vybývati. Rychtářům poručiti, aby o tom bedlivost měli a takové pěknou řečí od zlých věcí odvozovali. Nechtějí li uposlechnouti, ať je úředníku oznamují. Také vád a nevolí mezi sousedy a ženami jejich ať nebývá. Pakli by kdo takový byl, ať se tresce a v ničemž neslušném ať se jim vůle nepouští. Peníze úroční aneb jiné poplatky, když čas přijde, ať

nahoru nesou, a což můžeš nenechávej na nich dluhův, neb jest k veliké škodě pánu i lidem. Kdož tehdáž málo dáti nemůže, kterak potom více dá? Leč by toho nějaká zvláštní příčina byla.

A byť se pak všecko mělo tuto opakovati, jakž toho potřeba káže, zdá mi se býti věc zbytečnou, poněvadž napřed všecko obšírně předloženo jest. Pakli se tuto aneb napřed čeho nedostane, věřím, že mi za zlé míti nebudeš, poněvadž tato knížka nepsala se za gruntovní a dokonalou správu těch věcí, než toliko za připomenutí.

p. 183

Kdož se siní [!] v takový úřad a práci dáti, musíť mnohem více o těch věcech v hlavě míti, nežli se tuto píše a připomíná. Nebo čeho hospodářství kde jaké aneb úřad ten potřebuje, kdo o tom vypsati může?

Rozdíl poslední.

Krátké připomenutí pánu o všech věcech v knížce této předepsaných.

Již pán nebývalý prvé a nezvyklý v takových pracech má v obojí stránce knížky této sepsáno, jak by předkem osobu svú podlé Písem svatých spravovati, potom jak také úředníky aneb jiné služebníky své, též i lidi poddané, aby všickni ke cti a chvále boží na tomto světě živi byli, vésti měl. Dále i jak statku své[h]o užívati a jej opatrovati má, vezma sobě na pomoc ty lidi, kteříž by mu toho spravedlivě spravovati a řídití pomohli. O čemž Písma svatá naučení dávají, a neřci li o oněch věcech, ale i o rolí dělání a vorání písmo máme, aby sobě toho žádný lehce nevážil. Příslloví XII. Kdož dělá roli svou, mívá chleba do sytosti, ale

p. 184

kdož následuje zahálky, blázen jest. A opět v XVIII. kap[itole]. Kdož dělá roli svou, nasytí se chleby, ale kdož miluje zahálku, upadne v chudobu. Item v XXIII. Nejprvé vykonej vně dílo své a zdělej roli svou, potom stavěti budeš dům svůj. A Syrach v VII. kap[itole]. Nestýskej sobě s těžkostmi, kteréž se při vorbě a vyhledávání živnosti natre-fují, neb to tak Bůh nařídil.

Nemá se tedy pán zač stydětí, když by o svou roli péči měl aby se vorala a dělala, aneb úředníkům svým o tom poroučel, ač chce li z ní užitek jaký míti. Kdež by pak při kterém zámku veliké panství bylo, tak že by mu úředník sám zadost učiniti nemohl, může se k němu druhý přidati, kterýž by purkrabí sloul, způsobě to mezi nimi, který by z nich

čeho hleděti měl, vyššího maje rozumnějšího, aby proto tento nižší s dotazem onoho dělal. Jakož se to při některých zámcích trefuje, jakž kde čeho potřeba káže. Pakli by několikero panství bylo, hejtmana nad těmi úředníky majíc, zdálo li by se pánu, že by k němu druhé[h]o potřebí bylo, i přidati k těmž hejtmanu některého člověka rozumného, a ti spolu již

p. 185

na místě páně aby všecko opatrovali, jestliže by pán v těch věcech sám velmi pracovati nechtěl aneb nemohl. A ti regenti slouiti a svého písaře k té potřebě míti budou. A maje již pán ty a takové úředníky vyšší i nižší podlé potřeby své nařízené, uzná li to při nich skutečně, že jeho dobrého hledí a že jimi nikdež nic neschází, hled' sobě vážiti a na ně laskav býti. Jakož i Písmo svaté k tomuto vede, o čemž v první stránce dotknuto. Nebo kdyby sobě tyto zmrhal, ne hned by na jiné takové trefil. Má také nad nimi ruku držeti, kdyby kdo kterému z nich ubližovati chtěl, však ne všeho na nich vždycky přestávaje a ne ve všem na ně spoléhaje. Časem, když by chvíli měl, sám také k rybníkům, do dvorův aneb k lidem, jak se živí, v půl létě aneb v roce jednou přihlédati má, aby věděl, tak li se jakž náleží všudy všecko řídí čili jinak. Neb to úředníkům ani žádnému na škodu nebude. Při počtech také sám pán, ač zdá li mu se bývati má, neb se tu nejpilnějších jeho věcí dotýče. Pakli by sám nemohl, tedy hejtman aneb regenti ať jsou na místě jeho. A jakž se počet udě-

p. 186

lá, má se ihned pánu ukázati, aby on všemu gruntovně vyrozuměti mohl. Neb z toho pán poznati moci bude, nahoru li čili dolů statku jeho postupuje. Srozumí li, že dolů, a to tím, že důchodové od lidí vycházeti nemohou pro jejich nedostatky aneb že někde pustnou gruntové, jeho v městech, městečkách aneb ve vseh, tedy bude na to mysliti a s radou svou uvažovati, kudy to přichází. Nebo nic na světě není tak nesnadného, čemuž by se nevyrozumělo. A protož musí to vždy některou stranou scházeti, pánem aneb jeho poddanými. Jako jsou lidé zoufalí a při hospodářství nedbalí, ožralí [etc.] a pán aneb úředníci toho jim dopouštějí. Opět děje li se jim v čem jaká křivda aneb nátisk, tu oni hned chuti k živnosti nemají a mnozí všeho sobě lehce váží, když se jim při spravedlnosti bez nátiskův živností nepřeje. A skrze to, kdož by tomu rozuměti chtěl, pro nějakou malú kořist v několika letech škody za mnoho na tom zboží se udělá a čím dále,

vždy mu doleji spadá. Třetí, když jest pán aneb úředník k lidem příliš měkky, což oni znajíce, tím méně se ho bojí. Nebo podlé onoho

p. 187

příslaví, kdež není kázně, tu nebývá bázně, a kdež není bázně, tu vše pustnouti musí. Však při všem má se prostředek a mírnost zachovati. A tu v těch třech příčinách jakž pánem tak zase lidmi schází, když svého nehledí. Tak z obojí strany škoda se děje, ale proto pánu více než lidem, nebo pánu jako jedné osobě, lidem pak jako mnohým osobám. Protož užitečnější jest pánu při duši i těle, jedno nežli druhé, toliko to při lidech opatrovati, aby jedni druhým křivdy nečinili, bohatší chudších neutískali. Netrpěti mezi nimi překupníkův, neb ti všecko velmi draží a nevole v lidech činí. I nechce li pán na svém statku újmy aneb škody nésti, hled' se v tom za času rozumem spraviti a to předjíti, aby na obě straně, pánu i lidem, dobře býti mohlo. A za takovou spravedlivou práci, kteréž na tomto světě který pán povede a za toto dědictví časné důjde bohdá dědictví věčného, kteréhož bych já každému přál a věrně přeji. a proto jsem o tom pracoval.

Zavření této knížky.

p. 188

Poněvadž ta vůle boží jest, jakž Písma svatá oznamují, aby mocnosti a vrchnosti v tomto světě, jako králové, knížata a páni vystaveni a lidé obecní jim poddáni byli, o čemž něcti v přední stránce knížky této dotknuto. Protož všechněm lidem, kteříž jsou v jakýchkoli poddanostech, často sluší na to pamatovati a věrně za to Pána Boha prositi, aby jim pány dobrotivé, milosrdné a na ně laskavé dávati ráčil. Nebo jakž lidé živi jsou u vůli boží, takověž jim Bůh pány dávati ráčí. K čemuž on sám jako všemohoucí rač všechněm u vůli jeho svaté stojícím svou božskou pomoc dáti a nad nimi svou svatou ruku držeti. Jemuž bud' čest a sláva na věky věkův amen.

Konec.

p. 190

Jiná kratší zpráva jednomu každému pánu velmi užitečná, kterak statek svůj i úředníky své řídit, spravovati a k nim dohlédati má. Též také úředník, počnouc od hejtmána, kterýž k úředníkům dohlédá, purkrabě, podburkrabě, písař, kuchmistr, klíčník, šafář a tak všelijací úředníci, kteříž co na práci a v moci své mají, kterak se jeden každý při svém

úřadě zachovati má. A jak k takovým menším úředníkům i k lidem po panství a k sirotkům vyšší z povinnosti dohlédati mají. To vše pořád v této knížce sepsáno najdeš. Sepsaná někdy od M[istra] Mikuláše Černobýle, měšťana a senátora města Žatče.

p. 191

Pánu toto náleží.

Předně každý pán má míti čistou, dobrou veselou mysl a svou kratochvíl vésti a kvasy své s dobrými lidmi. Svým pak čase[m] má na obecné dobré mysliti, o zemskou věc se raditi, krále, pána svého, dobré věci obmýšleti, pokoj dobrý jednati, hněvy, sváry krotiti, lidi mířiti a ze zlého k dobrému vésti.

Item má pán býti schopný k slyšení, ale zpozdilý a nesnadný k uvěření. A což kde uslyší, aby to prvé s pilností rozvážil, pravda li při té řeči čili klam, aneb škodí li komu a co se obmejšlí, není li ten, kdož mluví, pochlebník. Nebo každý pochlebník jest škůdce panský a podobný bývá k kocouru, kterýž z předu líže a z zadu drápe. Těch a takových mají se páni varovati a od svých dvorů je jako zhoubce přeč hnáti.

Sluší také pánu, aby nebyl k svým služebníkům a k svým lidem příliš tvrdý, než ve všech věcech aby míru zachová-

p. 192

val, a což na něm jest, se všemi pokoj měl, přílišného hněvu nedada zřetedlně na sobě znáti. Neb to moudrému náleží, jakž to i u Pythagory mudrce shledáno, že učedníci jeho nikdá na něm žádného hněvu poznati nemohli. Nebo veliká jest věc nedati se hněvu přemoci ani nad sebou panovati, poněvadž hněv jest žádost pomsty i všeho zlého. A protož když se pán koli rozhněvá, má hněv svůj ihned zkrotiti a potom to rozvážiti, veliká li čili malá příčina hněvu jeho byla.

Má také každý pán býti milosrdný a jako pastýř a správce stáda lidí svých s pilností opatrovati, nedati jim zaháleti, k robotnému životu vésti a ke vší poddanosti. Sám také má nejprvé hledati království božího a chvály jeho, a tak ráčí mu Pán Bůh dáti pomoc ve všech věcech.

Každý pán má s rozmyslem odpovědi rozumné dávati jednomu každému, chudému i bohatému. A což komu přiřkne aneb slíbí, již toho, aby neměnil, pro nižádnou věc, by mu pak to potom i protimyslné bylo, splň, aby nebyl podezřelý v slibu nalezen.

p. 193

Neb lépe jest nic nepříticati a neslibovati, kdyby nemínil učiniti aneb dáti, nežli mnoho příticati a neplniti.

A jakouž koli věc má pán před sebou, hled' ji prvé bedlivě s radou svou uvážiti, k jakému ji konci přivesti může, aby toho potom neželel. A protože má o to s pilností jednati, aby sobě upřímné, dobré, zachovalé lidi k radě zřídil, kteříž by vidouce a znajíce na pánu něco neslušného, pěknými rozumnými řečmi a příklady starých mudrcův pána od toho odvedli a napravili.

Sluší také každému pánu střídmost v jídle a v pití zachovati, aby srdce správcí[h]o nebylo obžerstvím a opilstvím obtíženo.

Maje již pán dobré, rozumné a zachovalé úředníky, poruč jednomu každému podle povahy jeho co pokud a jak spravovati má s pilností, aby jeden každý což mu náleží opatroval a pánu nic jiného nemluvil, nepravil a nežaloval než samu toliko pravdu vždycky oznamoval.

Též s jedním každým úředníkem aby se častý počet dělal a vyšší k nižším aby

p. 194

dohlédali, což uznají škodného, to aby jim ukazovali a slovy je napravovali.

Počet s úředníky.

Nejprvé pán s svým hejtmanem, kterýž k jiným všechněm dohlédá, má každého čtvrt léta v počet jíti, kterýžto počet může se v jedné hodině státi, tímto způsobem.

Hejtman přijde ku pánu, dí: Pane milý, ted' jest tolik vašich úročních důchodův odtud to [etc.], tolik robotných, tolik lesních, tolik rybníčných, tolik potočních, tolik jiných i pustotin. A tolik jest všech summa [etc.]. Při tom oznámí, tolik schází na této vsi, tolik na lidech, tolik [etc.] na jiných věcech. A pán se otáže proč? Snad proto, že jsou lepší dědiny odprodány a na horších celý úrok zůstal? Aneb snad lidé zemřeli? Aneb za jakoužkoli příčinou, tu se poví, a jakž se srozumí, může li kterak osazeno býti, pakli nemůže, kterak jest těch pustotin užil a čím?

Potom má hejtman pánu pořádně všecko vyčísti, důchody z lesův, z luk, z

p. 195

chrastí, z řek, z potokův i ze všech věcí, co toho všeho požil a mohl li by toho ještě čím lépe požití?

Má se také pán zeptati na příjem za ryby, co j[es]t z kterého rybníka ryb a jakých vyloveno a co se z toho kaprů, štik i všelijaké drůbeže prodalo a po čem a jaké jsou byly ryby. A co jest kop plodu do toho rybníka bylo vsazeno a jakého plodu a odkud kolikaletého a po čem plod byl, tak aby se tomu vyrozumělo, vynesl li j[es]t ten rybník tak podle nása-
dy čili nevynesl, a nevynel li jest, hned se ptáti, kudy to přišlo. Při tom se ptáti, kteří jsou více rybníci a kolik jich ještě toho léta na slovení aneb spuštění a co do kterého vsazeno a čím nasazen byl.

Zvědětí také, co jest zlepšeno od toho času na tom zboží a co jest více toho zlepšení požil a kde ještě a čím se zlepšiti může.

Potom příjem z hospodářství, sum[m]u toliko peněžitou oznámiti, k tomu summu pří-
jmů za obilí všelijaké zvědětí. Též i mléčného co se prodalo a kde se ostatek obrátil a co kamenův vlny [etc.]. A když již vše-

p. 196

cku summu ze všech příjmův pánu oznámí, tedy ihned outratu, co se kde nač vydalo, povědítí má. V tom času a tak dlouhem tolik masa utraceno a od tolika osob lidí sněde-
no jest, tolik koření, soli, vína, chleba, piva, chmele, máku, semence aneb oleje a tak všech věcí [etc.]. Potom zpraviti pána, mnoho li ještě zbývá všech věcí, buďto obilí aneb jiných všelijakých potřeb, a bylo li by čeho potřebí, aby se za času přijednalo.

Též také zprávu dáti pánu, co jest čeledi vydáno a která j[es]t čeleď nepotřebná, aby se odbyla, tak aby nepotřební potřebným pokrmův nesnídali. Také co obroku koňského v té chvíli a na kolik koní a na čí koně, na každé obzvláště, se utratilo. A tak pán bude vždycky vědětí co má a čeho potřebuje. Zase úředník vědětí bude, co od pána přijal a pán co mu dal, a tak nebudou se míti oč hadrovati. Zdaliž by teprv pán chtěl s hejtmanem aneb s úředníkem v počet jíti, když by se již všechno utratilo a ledajaks zmrhalo a před rukama nic nebylo? A tak by se pán potom s úředníkem (jakž se to při-
hází) o nic hadroval, ješto

p. 197

by to ne úředníkovou ale panskou vinou přišlo.

Má také pán vždycky to v svých důchodích převrci a na penězích zvědětí, čím co platiti může, tak aby summy platil summami. Ale ne tak, když kterého peníze dosáhne, aby ledakams za ledacos dal a potom pilnějšiho neměl čím platiti.

Čeled' všecku hradskou, dvorskou, všecky služebníky i služebnú čeled' ve dvořích má pán míti sepsanou, kdy kterak a na čem který a od kterého času a dokud slouží, aby se jim také včas platilo. A nepřejímej se nepotřebnými služebníky ani čeledí než potud, pokudž by důchodové postačiti mohli k zaplacení jednomu každému.

Zámky vždycky špihovati náleží všemi potřebami. Nebo jestli zámek dobře opatřen a není čeho potřebí, může se z něho uprodati rovně jako ze dvorského hospodářství.

Všickny důchodové ode všech úředníkův aby v moc pánu dávány byly, a z těch důchodův aby se žádnému bez vůle panské nic nedávalo, leč by od pána rozkázáno bylo, co se za ně koupiti a zač vydati a

p. 198

platiti má. Pakli by který z úředníkův nač jiného co vydal bez vůle panské, zaplat' to pánu, jako by to ukradl, byť pak na páně potřebu vydal. Nebo mnohokrát se přihází, že se peníze vydávají na ledacos nepotřebného, a což potřebného, to se tak nechává a neplatí a dluhové vždycky rostú.

Každý pán měj služebníka toho, kterýmž by s hotovými penězy p[r]o koření a jiné krámské potřeby i p[r]o sukna jezdil. A ten služebník aby byl věrný, rozumný a opatrný. Na tom by poznal pán znamenitý zisk.

Když pán vydá summy peněz, purkrabí, buďto na hradské, rybničné aneb dvorské potřeby, nač koli co vydá a rozkáže, to a nic jiné[h]o, za to zjednej každou věc obzvláště, a hned napiš a počet z nich udělej. Zbude lit' peněz co, neutrácej a na nic jiného bez vůle panské jich nevydávej, ažť opět pán rozkáže někomu dáti [etc.]. A jestliže pán najde v tom počtu, an co z těch peněz nač jiného se vydalo a naložilo mimo rozkaz panský, ten každý předník dolož to zase svému pánu svými vlastními penězy. Byť pak úředník měl nejmilostivějšího pána, však proto rozkázání a

p. 199

vůli jeho plň a čiň, ač nechceš li té lásky ztratiti, ještě pilněji služ a hled' se všemi obyčejí zachovati. Neb mnohokrát nedbanlivý služebník ztratí lásku pána svého, moha ji dobře zachovati.

Pán má na svého hejtmana zřetelně mezi lidmi laskav býti a před nimi ho ctíti, aby jiní vidouce to, též mu činili, jej ctíli a báli se ho. Má pán úředníky své milovati a hřbet jim proti jiným držeti, a to proto, aby jich žádnen nebyl. Neb nesnadno jest služebníka pracovitého, věrného a hodného dosáhnouti, ale snadno ho ztratiti. A těch vždycky více a

snáze se najde, kteříž pomohou utratiti raději nežli dobýti. A protož kteříž páni chtějí o svém věděti a vědí, ti sobě nejlépe sami činí, a nerci li aby dobrých úředníků posíliti a polepsiti, nýbrž ze zlých a nepilných dobrých a pilných nadělají.

Každému pánu za potřebnou věc uznávám, aby z každého panství svého registra správná všech užitkův zejména složených při každém úřadě s pilností psaná a složená měl, a úředníci aby se věděli v důchodích čím a jak spraviti. A tak

p. 200

když by se ku počtu přistoupilo, maje ta registra správná před rukama pán aneb ten, kdož by počet přijímal, bude se jimi moci spraviti. Leč by se od toho času co zlepšilo a důchodův přibylo, to se skrze hejtmána, úředníka aneb písaře oznámiti má.

A protož velmi j[es]t užitečná věc každému pánu to tak zříditi a opatřiti, aby při každém zámku aneb úřadu každého půl léta počet, a zvláště peněžítý, přijímán byl. Neb častý počet přátely činí a cizí peníze příměří nemívají. A ten počet ať se vždycky činí při času s[vatého] Jiří a s[vatého] Havla, když se úrokové vyberú. Pakli by to z slušných a hodných příčin býti nemohlo, ale registra aby se při tom času zavřela a jiná příjmů i vydání, tím pořádkem každou věc obzvláštěně písíc, aby se začala, pro snadší vyrozumění všelijakých užitkův i útrat.

A když koli pán od kterého úředníka počet přijímá, sluší mu při každém počtu to vyhledati, přijímal li jest ten úředník aneb písař od kterého jiného úředníka aneb od pána jaké peníze, a to aby se v hromadu sneslo, potkávají li se příjmové

p. 201

aneb vydání jedněch úředníkův s druhými. Tuť vlk leží a zajíc spí, tu sluší s pilností starých úředníkův registra ohledati.

Úředník jaký.

Toto radím každému pánu, aby sobě s velikou pilností a rozšafností ptal a jednal dobrého a správného úředníka, a ten aby samotný byl bez ženy. Neb mnoho dobrého pánu ten by učinil a znamenitý by zisk pánu přivedl. A pakli by nikdež samotného míti nemohl, než toho, kterýž by ženu měl, a ten by jináč býti nechtěl, než aby s ženou na stravě chován byl aneb aby měl v městě aneb pod zámkem aneb ve vsi dům a hospodářství své, a že by toho žádal, aby jemu pán stravou a jinými potřebami k službě pomoc činil, a to pro jeho čeled', tu hle první těžkost a znamenitá škoda panská. A protož za velmi užiti-

tečnou věc uznávám samotné[h]o úředníka míti. Neb ten nehledí ženy své, dětí svých i jiné čeládky své nasycovati, poněvadž jich nemá, než toliko sám o sebe pečuje a o panskou čeled', to obmýšleje,

p. 202

aby nedostatku netrpěli a na tom přestane.

Druhé, má li úředník ženu a jest s ním nahoře na zámku, již j[es]t ona sama paní, více rozkazuje a řídí nežli sám úředník. Tu ať paní má na každý den čistou dobře připravenou kořennou krmičku, ať má na pečité ptáky, kuřátka, zvěřinu, k tomu ať má dobré víno a staré pivo, a tak ji chovej jako kněžnu, a to vše na panské. Také ona často do dvorů nahlédá k dívkám, aby pilně předly, ne pro panský, ale p[ro] svůj užitek, aby dosti plátna nadělala a vše sobě schovala.

Třetí, jestli paní úředníková dole při svém hospodářství a v svém domě na tomt' nepřestane, což úředníku výmluvného k službě se dáti má, než chovejž ho se vším domem. Tu opět hůře, než by mu na zámku ženu choval. Neb tu ať každý den paní purkrabíně z kuchyně prebenda jde, a kteréž nejčistší krmě, ať se jí dávají prve než pánu. Pivo a chléb, ať se jí zhůry též pro čeled' dává, má li dobytek a svině, ať všelijakou pící, senem, votavou, slámou i jinými věcmi opatřena jest. By pak pán v svém dvoře nedostatek měl, proto

p. 203

ať ona všeho dosti má. Pakli jest při zámku mlýn náchlební, odtud také, ať jí všecko jde, čehož ona potřebuje. Opět lidé, kteříž by co provinili, neutíkejte se k žádnému jinému za přímluvu než k ní. A tu pocty nějaké nepřinese li člověk chudý, tedy se ona zaň nepřimluví. A tak ty pocty, kterýmiž by se měl stůl panský opravovati, u ní zůstanou.

Item když hospodářství své purkrabě má, tedy na to některý myslí, aby sobě své všeckno prve než panské, buď na poli, z pole i doma v svém dvoře zdělal, ba i dříví svezl aneb hnůj vyvezl, vezma na pomoc koně panské i někdy ty jízdne, na kterýchž by měl po potřebách panských a lidských jezdit. A tak ochromě někdy ty své koně na svém díle, i přívrže je potom pánu, aby mu je platil. Ješto kterýž by tak úředník i s svou ženou činil, znamenitou by tím škodu pánu svému působil. A protož pane, co jest platno, že úředníka máš, když by k němu nedohlédal, ty, aby chudl a on tvým bohatl?

Bylo by i toto za slušné, aby pán úředníku ani písaři svému nedopouštěl po-

p. 204

třeb k své ruce kupovati a čeledi zase prodávati, svého zisku v tom hledíce. Neb by tudy čeledi od nich těžkost a pánu někdy škoda přijíti mohla.

Toto mi se zdá za potřebné býti, když pán úředníka se dvěma koňmi sobě zjedná, aby ti koni ihned šacováni byli pro potomní škody. Nebo snad úředník nemaje šacovaných koní, pokládal by je draže, kdyby se který zkazil, než by za to stál. A k těm úředníkovým koním ať j[es]t třetí panský přidaný, na tom aby druhdy písař aneb myslivec, buď jiný někdo odjížděti mohli i s úředníkem, jakž by kdy čeho potřeba byla. A toho koně ať pachole nějaké hlédá, kteréž by se i k jinému dílu obrátiti mohlo.

Item při jednání úředníka nechť se i to vymíní, aby se na jeho koních, když by státi měli, mohlo po potřebách panských odjížděti, však prvé pošacujíc ty koně, jakž dotčeno. Pakli by za slušné bylo do některé summy mírné aby se kůň položil, a přes to chtěl li by úředník dražší chovati, ať to na svou škodu učiní přes týž šacuňk, to pro mnohé trmácení a někdy zúmyslně koně zhuntování, chtějíc za starý mladého

p. 205

dosáhnouti [etc.]. Též by slušelo s staršími i s komorníky, když který ke dvoru přistoupí, ten a takový pořád zachovati.

Kupování s užitkem.

Každý pán na tomto veliký užítek míti a sobě přivesti může. Nejprvé před sbírání vína aby hotové peníze měl, neb ty časy vezme a koupí drejlink vína za deset zlatých aneb za XV, ješto potom za padesáte zlatých i draže vzíti je musí. A to se může rozprodati a své zase utržiti i ku potřebě ještě dosti vína z toho míti.

Druhé, což se koření všelijakého a krámských věcí dotýče, jest věc nejužitečnější, aby se to[h]o všeho jenou aneb dvakrát do roka v Nornberce, jakž by potřebu poznal, za hotové peníze koupilo, a to vše časem svým a zase kuchmistru aneb tomu, kdož by s kořením do kuchyně k zakořeňování s truhlicí choditi měl, na váhu vydadouc, pořádně zaspati, aby poznal, co a do kterého času se čeho utratí.

Třetí, což se suken drahých, axamitů, damašků [etc.] aneb kmentův kupová –

p. 206

ní dotýče, to vše uváže pán, jestli čeho on sám aneb paní potřebuje, aby se to vše jedno jízdou i útratou, když by p[r]o koření posláno bylo, skoupilo. Nebo kupci dosti zname-

nité zisky v těchto zemích na těch všech věcech mají. Tu také na tom znamenitá sporota býti může.

Čtvrté, což se soli dotýče, o té lepší sporoty nevím, nežli ječmene aneb jiného obilí do Prachatic dáti dovézti a zase soli nabrati.

Páté, i to jest užitečné, aby každý pán dvě aneb tři sta zlatých naložil na voly a jich nakoupil což by nejvíce mohl. Nebo může jich mimo potřebu svou uprodati, dochovaje času, a zase tu své peníze shledati, maje toho napřed před kupci, kteříž s tím vůkol jdou a mejta z nich neplatě. A tak maso na svůj dvůr skůro darmo míti bude. Kdež se pak pivo vaří, což by mohlo mláta vystačiti, tím tolik volů krm, vykrmě prodej zase a jiných kup.

Při s[vatém] Janu ať úředník po vsech jede a kdež výklestka uzří v půl druhém létě (neb při tom čase se vypasou), nechť skupuje a na pastvu rozdá aneb sám pásti káže,

p. 207

ten se pásti a růsti bude. Potom dáti zabíti a tak vždycky hodlovati, aby toho léta koupil, čeho po druhém létě potřebovati má. Takoví volkové když se zbijí a kůže se prodá, maso dosti lacino přijde. Ač proto dosti ke dvoru býti nemůže, ale však se naspoří tím, což méně stane, že za ten zisk telat i skopcův bude moci nakoupiti.

Item z tohoto se také ještě toto naspoří, že tolik masa potřebí nebude. Neb od toho času, jakž se žeň počne, již svině ve dvořích opravovati se budou, a jakž se zelí začne, tak hned na pickovinu ve dvořích ať se zasadí tak mnoho, což by úředník rozuměti mohl, že by se vykrmilo. A ty picky takové bíti a čeledi dělné i některé hradské k jídlu dávati. Tím hovězímu přispoří. Též také některé picky aneb maso z nich dáti udití, a to se dosti dlouho chovati může. Někteří také takto dělávají, že takové vychovalejší vepřky opalují a rozberou jako divokého a kladou do soudků nasolíc, a vrstvu položí chvojíčka a vrstvu masa a tak zbednic schovají a s Velikonoci místo divočiny davají.

Také žádný pán nedej se na to žádné –

p. 208

mu navěsti, jestli by mu kdo radil, aby člo[vě]ka svedl, že více pustotin užítí může. Nebo kdož radí ves svěsti a rybník udělati, zle radí. Není malá věc míti člověka nejednoho, ale samodruhého, a co se jich z těch může sploditi a jací mohou býti? Ale kdož radí k nájmu pustotin, ten radí nájemníku, kdyžby nejvíce vydržal, aby utekl. Já toto radím.

Což kdo může nejvíce lidí míti osazuj, lhůty dávej, pomoc čiň, nic té škody nevaž, přijdeť to zase jako darmo. A můžeš li z jednoho člověka udělati deset, lépe jest.

O všelijakém hospodářství doleji a nazad širší zprávu uslyšíš.

Správa hejtmanova.

Toto rozšafnému a moudrému hejtmanu náleží, aby všech dole psaných věci pilen byl a od purkrabí vždycky v osmi nedělích přinejmenším jednou zprávu o všech věcech, jimiž purkrabě vládne, slyšel, do kuchyně, do spižírny, do pivnice, do dvorů, do stodol, v rybníky, louky, lesy i ke všem

p. 209

věcem všudy pilně dohlédal a všech těch věcí summu aby měl vědomou, co se v kterém času utratilo a co se prvé dobylo a co tu ještě zůstává a dokud to vystačiti může, to všecko vážiti, přemítati a všecky nedostatky předjíti a čeho potřeba časně dobývati, zjednati a ve všecku čeledi i útratu nahlédnouti.

Hejtman všecky lidi po všem panství a zboží má řediti, k zámkům i ke všemu dohlédati a všudy všecky nedostatky opatřiti a zahnatí, lidi souditi, jejich dvory kmetci po všech zbožích spraviti, obchody a živnosti jích přehlédnouti a kterýž se pro hloupost živiti nemůže aneb neumí, toho naučiti, navésti a založiti.

Má se také pilně ptáti na grunty pusté, kudy to přišlo, že jsou spustlý, že snad na purkrechtu závady aneb lepší louky a dědiny odprodány a na horších celý úrok zůstal a neb snad sirotci někteří odtud někde těží aneb sedlák zběhl a za jiným pánem se osadil. Na to na všecko má se gruntovně zeptati, proč to jest a kudy ty nedostatkové přišly, sobě znamenati a na to bedlivě mysliti, kterak by ten nedostatek napraven býti mohl.

p. 210

Těž vidí li hejtman, ano sedlák stavení opouští, má ho zavolati a vyrozuměti z jeho zprávy, z neumění li aneb hlouposti čili z nedbanlivosti se to děje. A jakž tomu vyrozumí, tak se k němu zachovej. Jestli z neumění a hlouposti zle hospodaří, naprav ho pěknou řečí, pakli z nedostatku, nakup ovec a dej mu z polovice chovati, on sobě pomůže a tak na obě straně zisk a užitek toho míti budete. Aneb pusť mu krávu z užitku aneb tele též z užitku, a tak mu se pomůže. A toť jest i záduší veliké, neb oni nás živí a my zase též je věrně a spravedlivě, křivdy jim nečiníc, spravovati máme. Neb i taková nepravost vždycky na pomstu volá.

Krčmy ve všech, kdež bez nich býti může, at' nejsou. Neb to jest chudých lidí lichva i vepsení [!], a tudy mnozí gruntové scházejí když to, což by spravedlivě pánu dáti měli, krčmáři z nich vydrou a to jim poberou.

Má hejtman vždycky z toho všeho zboží, což od purkrabě přijal, i ze všech věcí summu krátce pána zpraviti a ze vše[h]o extracte[m] počet učiniti, a tak na vše-

p. 211

cky věci a na každý kus obzvláště od pána radu a naučení přijíti, a to vždycky jednou ve čtvrti létě.

Těž má pilně nahlédati ve všechny potoky, rybníky, rybníčky, louky, dědiny, palouky, hory, doly, lesy, chrastiny, tak aby ze všeho, tak nejmenšího jak největšího, což může nejvíce užitku přivedl. Potoky aneb řeky bližší rybami bude spořiti, další najímati. Tu také přibude platu.

Může li také u které vsi mlýn býti, tím se také má zlepšiti, udělajíc jej, kdež jest mezi vesnicemi, a pakli mezi lesy, hled', aby i pila byla. Jestli pak kde jaký palouk požívati pastvy aneb najíti, pakli není, tedy seno se klid', neb se i to hodí. Pakli by kde bylo při řece, s pilností o to pečovati, aby se les mohl k některému městu plaviti, zjednajíc plavce, dáti před časem les sekati a připraviti. A když by se již plaviti mělo, naklásti na ten les prken, pokudž plavci znají co snéstí může, nedáte cla ani žádného mejta. Tu poznáte jaký jest toho veliký užítek, jedno z lesův, druhé z prken, neb se jednou prací jedním nákladem udělá.

Těž má hejtman všecka sirotčí

p. 212

registra v své moci míti. A když kdo z poddaných umře, necht' dá všecken statek jeho sepsati i všechny nábytky a svršky i také dluhy, a kdo jsou ti sirotci a jací jsou, kterak jim říkají a kde přebývají. A to at' jest pořádně z každé vsi obzvláště popsáno. Také jestli jim kdo co dlužen a vezme li se co odtud na zámek k ruce pánu, ješto by to potomně pán zaplatiti měl, to vše pořádně pro budoucí věci a paměť zapisovati, aby těm sirotkům, když by k létům přišli, nic neušlo, jakož se to obšírneji v správě purkrabově položí, jak se sirotčí věci a sirotci řediti a opatrovati mají. Má také hejtman každého sirotka, když by toho potřeba byla, dobývati, buď on kdežkoli, pakli by sám toho dověsti nemohl, má to na pána vznéstí a pánu o všem oznámiti, aby pán o něho stál.

Všecky grunty hejtman měj v registřích popsané, na kterém gruntu kdo sedí a od koho jaký zmatek. Neb se gruntové prodávají na roky a zase na roky se platí. A protož takové placení má býti před purkrabím aneb před hejtmanem, tak aby panští gruntové vždycky svobodný byly.

p. 213

Hejtman lidem páně proti lidem z cizího panství má hřbet držeti podlé jejich spravedlnosti a v ničemž jich neopouštěti, ale jim všeho spravedlivého dopomáhati, též ode všech lidí pře jejich věsti, rukojemství i všecky vězně k ruce páně přijímati i všecku popravu nad vězni mocí páně rozkázati činiti, jakožto držitel místa panského.

Přitom také k jednomu každému má býti ochoten a zvláště k úředníkům, kteréž to má ve cti držeti, aby jiní vidouce to, též je ctili. Jednak jim trošty a sliby panské činiti, však proto vše s rozumem, jednak jim hrůzu dáti a zvláště k těm menším úředníkům, kteříž co panské[h]o v své moci mají, často dohlédati, a jakž na kom vidí, tak se k jednomu každému míti a chovati jest povinen.

Má hejtman i o to pečovati, čeho by po třech letech bylo potřebí, aby to letos zjednal, za nepotřeby potřeb dobýval a všecka koření k letům hodloval. Neb to jest věc dobrá pro mnohé příčiny. Nejprvé zámkové dobře špihováni budou pro rozličné příhody. Druhé, kdyby

p. 214

se co neobrodilo které[h]o léta aneb že by kroupy zbily aneb že by spaseno i jinak zahubeno bylo, aby potom za to dvojích a snad i trojích peněz nedával.

Tato správa napřed psaná, kteráž hejtmanu náleží, jest proto, který pán více nežli jeden zámek a zboží má, aby ten hejtman k jiným úředníkům dohlédal a tak to řídil a spravoval, jakž svrchu ukázáno. A pakli by který pán hejtmama aneb toho, kdož by k jiným úředníkům dohlédati měl, nepotřeboval, a že by na takovou správu zámky purkrabí vydal a poručil, tedy každý purkrabě pod svým úřadem může to lehce spraviti i opatřiti a ke všemu dohlédati. Ač teď doleji j[es]t o tom zvláštní správa, co purkrabě řediti a spraviti má, sepsaná. Ale však i tomu všemu může zadost učiniti, když pán k němu tím častěji dohlédati bude. Než vždy to pravím, že dobře j[es]t jednomu každému pánu, kterýž ne jeden, ale více zámků a panství má a sám k úředníkům nerad dohlédá aneb dohlédati za příčinami nemůže, aby sobě vždy choval jednoho rozumného a dobrého člověka, kterýž by dobře počtům rozuměl, a ten aby

p. 215

nejmén čtyřikrát do roka po zámcích jel a k úředníkům dohlédal, počty přijímal a přemítal. Což takovému dáš, naspořít se trojnásob. Pakli by se zdálo při takovém hejtmanu aneb správci jednoho písaře v počtích zběhlého chovati, kterýž by s hejtmanem po zámcích jezdil a jemu ku pomoci byl, držím to za neškodnou, nýbrž i užitečnou věc. A pán jest mu za takovou jeho službu povinen dobře učiniti, aby nadarmo nepracoval.

Přinesl li by kdo jaké počty purkrabí aneb jinému, takové počty má hejtma[n] pánu donésti, nebo lidé nedávají počt, než pro přímlovu ku pánu. A protož mají se úředníci přimlouvati i počty bez škody pána svého, však k ruce panské přijímati. Nebo druhdy pocta nestane za zlatý, avšak když se na ni úředník nerozmyslně utrhne, může pánu znamenitě uškoditi. Pročež sluší tuto více na svou dobrou čest pomněti nežli na ten malý zisk mysliti, neb sobě tím málo pomůžes a pánu převelmi uškodíš. Ani hejtman tedy ani purkrabě ani úředník nemají od lidí sobě k ruce počt přijímati ani k svému užitku bez

p. 216

páně vůle obracet. Pakli by kdo bral a pánu o tom neoznámil, rovně jest jako by to ukradl.

Má také hejtman po všeliký čas na to mysliti, pokudž by toliko proti Pánu Bohu nebylo a lidem chudým znamenité škody neneslo, aby panské grunty často objížděl a prohledával, může li se kde co zlepšiti, buďto lukami, vykleštěním lesův, rybníků děláním, mlýny aneb pilami, buďto vyzdvižením hor všelijaké[h]o kovu, hamry, huťmi [etc.]. To vše i jiné užitky má vyhledati, pánu k tomu rozumnou radu dáti a cestu, jak by se k tomu nejmírněji přikročiti mohlo, ukázati.

Správa purkrabí co v svém úřadě za práci má.

Ač také někteří artikulové sem náležející v správě hejtmanově sepsány a položeny jsou, však proto, poněvadž také purkrabí k opatrování mnoho přísluší, i tuto se někteří kusové tím obšírněji k správě purkranově dokládají.

p. 217

Purkrabě aneb úředník napřed zámku pilen býti má, zvláště při zavírání a otvírání, aby holomci při něm byli a on klíče, zvláště v noci, od zámkův aby u sebe míval a bez jeho vůle a vědomí aby se zámek neotvíral ani kdo na zámek bez opovědi jeho puštěn býval. Holomci aby ve dne i v noci na zámku bývali a zámku hlédali a bez vědomí a vůle purkrabovy aby z zámku dolů nechodili, leč by toho zvláštní potřeba zámku byla, však proto bez vůle úředníka žádný jíti nemá.

Ponocné a hlásné aby známé a věrné jednal, k nim v noci vstával a pilně dohlédal, aby tak, jakž ponocovati pilně mají, se zachovávali a bedliví byli. Též aby měl vrátné věrné, kteříž by bez vůle a vědomí jeho žádné[h]o neznámého do zámku nepouštěli, než každého se zeptajíc odkud jest a co činiti má, úředníku opověděli aneb tomu, komuž by úředník při odjezdu svém místo své poručil.

Na to také má purkrabě péči míti, kdyby kteří holomci a jiná hradská čeleď po potřebách zámku aneb po myslivosti

p. 218

vyslání byli, aby stravou, jakž sluší, opatřeni byli.

Purkrabě má často k kuchmistru do spižírny, k klíčníku do pivnice, k pekaři do pekárny, k sladovníku do sladovny a do pivováru s pilností dohlédati. A co se kterému z těch dá, s jedním každým o jeho zvláštní věc v počet jíti, tak aby z nich žádný, což v své moci sobě poručené[h]o má, nižádnému bez vědomí úředníkova nedával.

Do kuchyně též aby se často dohlédalo a o tom vědomost byla, co se masa aneb ryb do kuchyně dá a zase co se toho všeho z kuchyně vydávati bude, to všecko purkrabě aby shlédl a s pilností zřídil a tu pobýval a spatřoval co se vydává, tak aby se čistotně všechněm úprava dála. To když učiní, bez pomluvy zůstane.

Kuchaře k tomu míti a často k nim přihlédati, aby v kuchyni, když toho potřeba káže, bývali, a což jim náleží dělali a bez vůle úředníka, komuž dáno býti nemá, nedávali, vaření neroztrhovali ani sami dolů nenosili. A když se všechněm jiným jídlo oddá, aby jim kuchmistr na jejich

p. 219

stůl v kuchyni jísti dal, tak aby se všickni společně najedli a ne jináč, aby každý dělal co a jak by chtěl, neb i na tom spotota bude. Prebendy z kuchyně komuž dávány býti nemají, bez vůle páně žádnému at' se nedávají, neb i na tom škoda nemalá skrže nepořád přichází.

Což se stravy na úředníkův stůl aneb jiné čeledi dotýče, té aby se podlé slušnosti, jakž se toho kde potřeba uzná, opatrnosti v tom neopouštějíc, dávalo. Nepotřebné čeledi služby ani stravy darmo nedávej, než to sobě rozvrz, která jest potřebná, tu aby držel a choval.

Stoly mají se jedomu každému, kde kdo sedati má, ukázati, tak aby se tam žádný netřel a tu nesedal, kdež mu není ukázáno, a každého na ceduli napsati a často, když jsou pospolu a mají k stolům sedati, dáti jim to čísti, aby se každý urazil. Byť jich pak k kterému stolu polovice doma nebylo, proto ať k tomu stolu sednou a jeden z nich ať k každému stolu jídlo nosí. A kteříž by po potřebách panských odešli, těm ať se jísti nechá, kuchmistru oznámíc. Než kteříž by po svých potřebách odešli, těm nic nedávej.

p. 220

Úředník aneb kuchmistr, když by sám k stolům pro jiná zaneprázdnění dohlédati nemohl, poruč na svém místě někomu rozumnému, aby tím způsobem, jakž se výše píše, dohlédal.

Purkrabě často do dvorův dohlédej, nemůžeš li každý den, ale při nejmenším v témdni jednou, a tu všecek pořád přehlédni pilně a zvlášť k šafáři a čeládce jiné, aby nezaháleli, a uzříš li co nepořádného, hned se s okřikem utec a šafáře potresci. I jak se koňům čeho dává, též jinému dobytku, všecko všudy opatř. Šafářka s dívkami o mléčném jak dělá a opatruje a co který tejden másla aneb sýra nadělá, více li čili méně aneb jak se utrácí, vše sobě poznamenej, tak aby po straně nic ujíti nemoho. A tím častým přihlédáním spíše je naučíš hospodařiti.

Při mlácení obilí měj pilnost a dohlédej kde se suté chová, a na hromadách ať se jím často hýbe a každého týhodne příjem vydání všeho obilí ať se do register zapisuje. Když by se které obilé víti mělo, ať tu vždy při mlacích někdo věrný stojí, až se klidí, a dělníkům každý týden ať se platí.

p. 221

Při tom také kuchmistr, pekař i jiní [etc.] co se ten týden utratilo aneb strávilo jakých koli potřeb, to vše obzvláštně aby se zapisovalo.

Těž i mlynář příjem obilí odkudžkoli i vydání (leč by co lidem mlel) ať též zapisovati dá, k tomu také co přijal měřičného a kam to zase obrátil. Přicházejí li jací platové peněžítý ze mlýna pánu, jakož to od mlení sladův aneb od prken řezání, toho mlynář ať jest pilen a vybírá a každý týden písarí donáší a zapsati dá. A purkrabě má k tomu

mlynáři často dohlédati, jak se pánu i lidem dělá a z čeho plat jde a kterak se vepři a kolik se jich krmí, tak aby mlynář, což pánu náleží, bez vůle úředníka nikam ničehož nedával.

Purkrabě což bude moci nejdříve po uvázání se v úřad aby s písařem po všem panství sjeli a kterak kdo z lidí a kde sedí opatřili, a opouští li který stavení, aby mu cíl a čas, jakž by uznáno bylo, uložili, v tom času aby to opravil. Pakli by toho zúmyslně zanedbal, ať jest ihned skutečně trestán, a na to třebas aby se registřík udělal.

p. 222

Jestliže by který dědinu opouštěl a oulehli [!] ležeti nechal aneb louky sobě zarošťovati dal a za času neklidil, každého takového hned trestati. Nechtěl li by se polepšiti, necht' prodá a grunt lepším hospodářem osadí, aby podlé sebe jiných nekazil. Též také kdož by mohli více dobytka chovati než ho prvé mají, aby sobě přikupovali a osazovali pod trestáním.

Potom po čtvrti létě, nebylo li by prve, opět mezi ně jeti a v těch výš psaných věcech je přehlédnouti, a kdož by se podlé uložení a rozkázání v které věci tak nezachoval, toho žádnému netrpěti, než vazbou a trochu hladem (lépe mi se zdá než li jakou jinou pokutou) potrestati. A pánu o tom všem zprávu učiniti a ukázati, jaks nařídil.

Sluší se i na to s pilností ptáti, zastavil li jest kdo cožkoli komukoli od gruntu svého, buď louku aneb dědinu, aby v času uloženém vyplatil, a hned tu přísně přikázati, aby žádný nic nezastavoval ani od gruntu neodpodávala bez vůle páně pod trestáním. Pakli by kdo, věda o té záповědi, komu co nač půjčil, ten aby bez toho byl

p. 223

a k tomu trestán. Neb tudy gruntové pustnou a lidé chudnou.

Křčmáři aby u sebe žádných neřádův nedopouštěli, ani hry přes záповeď, zlodějstva aby nepřechovávali a zvláště od čeledi panské i od jiných aby kradených věcí nepřijímali a ničímž lotrův nefedrovali. Také od koho by jaká piva brali, aby platitily, dluhův na sobě nezadržovali, aby jiní pro ně hyndrováni nebyli. Ani i do měst aby se psalo, aby takovým zvláště nedbanlivým přes jednu kopu grošů více nevěřili. Pakli by kdo více věřil, to na své právo a na svou škodu čiň.

Lidem bez odtahu konce spravedlivě ať činí, aby lidé skrze odkládání nechudli a svého nemeškali.

Purkrabě od lidí poct žádných nebeř, jakž o tom v hejtmanově správě šíř oznámeno. Též viny aneb pokuty jestli by se od koho vzaly, ty aby se při počtu jmenovaly a pánu ukázaly.

Lidí žádných z gruntův bez vůle páně aby nepropouštěl ani vyhošťoval, neb to samému pánu náleží. Též trhův ani frejmarkův bez vůle páně nedopouštěj.

p. 224

O podací kostelním.

Kdež by podací kostelní bylo pánu náležející, k tomu úředník aby dohlédal a počet od kostelníkův přijímal. A jestliže by platové jacíčkoli kostelní nevycházelý a se zadržovaly, k tomu aby jim dopomáhal.

Bylo li by potřebí kostelníky změnití, s radou osadních a faráře aby změnil, kostelův aby neopouštěli, ani far také. A zvláště k klenotům kostelním sluší pilně přihlédati, aby se nedbanlivostí nic neztratilo. Pakli by co kostelníky aneb farářem scházelo, zvlášť kdyby farář ožrlec, frejř aneb jinak neřádný byl a tudy osadním nětco obmeškával, to na pána vznášeti jest věc pobožná.

O lesích a mýtech aneb clu.

Purkrabě nejměň každého půl léta k mejtům a k mejtným i k hajným aneb jiným, kdožby koli byli, přihlédej, kterak se cla vybírají aneb opatrují, aby jich lidé neprojízděli, to zřed'

p. 225

k tomu také, jak se lesové mejtí, prodávají a kteral platové za les vycházejí. By pak měl s hajným na takové mejcení vyjízděti a na to na všecko s pilností se zeptati, pohleděti a vyzvěděti, kterak se co řídí, neb toho potřebí jest, byť pak dobře málo bylo, však opatrností vždy toho spíše přibude než ubude. Úředníci jsou od toho, aby k tomu dohlédali, poněvadž poctivost i služby odtud mají.

Kdež by zlé cesty byly, kudy formané s náklady jedou, ty sluší v čas opravovati, poněvadž se odtud běře, aby lidé skrze to škod nebrali. Neb i spíše tudy lidé pojedou, když cesta spravena bude, ano i lepší užitek pán z toho míti bude. Protož sluší na to úředníku pamatovati, aby pán jeho skrze to posměchu a pomlůvání postraně od lidí neměl.

O pustotínách.

Kdež se koli louky i po pustotínách prodávají, i na ty sluší vyjížděti, jestliže kde co potřebí vyplaniti, rozšířiti, ohraditi, struhy vymetati [etc.], a může li i dráže prodati a užiti.

p. 226

Těž také i dědiny po pustinách mohly li by se osazovati, aby se na to lidem lhůty dávaly a pomoci jim nětco k živnosti přidadouc i dřící k stavení dáti se jim má. I také kterak se najímá, všecko to aby se opatřilo a k užitku přivedlo.

Mlýnové také, byli li by kde nájemní aneb náchlební, jakož o tom napřed nětco dotčeno, jistě k těm veliká opatrnost přísluší, aby se jezové, stavy [etc.] i jiné všecky mlýnské potřeby s pilností a včas opatřily, aby potom, moha to nyní málem opravit, znamenité škody neuznal. Potom také byly li by kde na gruntech páně jací hamři aneb huti, i tuť veliké opatrnosti potřebí.

Purkrabě aby také k řekám i potokům často holomky aneb kdož by k tomu zřízení byli vysílal i sám časem dohlédal, aby se ryby kradí nelovily, také zájezky aby se časně dělaly a opatrovaly.

O rybnících.

K rybníkům aby se v čas dohlédalo, vymlely jsou se kde hráze, taras aneb splavy, aby se časně opravi-

p. 227

ly, též strouhy a stoky aby se vyčišťovaly. Neb tu purkrabí potřebí veliké bedlivosti k dohlédání.

Když se pak rybníci zopravují, hlediž vše časem svým, aby je vodou nadržel, maje zprávu, co se do kterého vsází, a maje ten plod před rukama, do každého ten počet, což do kterého nálěží, aby vsadil. A když by poručil, že by do rybníka vsázeti měli, pobuď tu sám a přihlédej, ať plod pěkně řešítkem na plachtu a z plachty na vatku vysazují, a na vatce ať se jí tu často pohybuje, a tak pomalu aby jej z té vatky pouštěl, a odtud neodcházej, až by všecken plod od kraje na hlubinu odšel. A jestliže by co zemřelo, ten hned přečti a jiným dosad', tak aby počet vždy nechybil.

Na toto sluší obzvláštní paměť míti, když se již rybníci plodem nasadí, aby k nim úředník sám často dohlédal a zvlášt' když přívalové bývají, aby po každém přívalu hned k zájezkům i k splavům přihlédl a tu chvíli pobyl. Neb v novou vodu rády ryby zhůru

proti vodě jdou a přes zájezky vyskakují, někdy také i splavy dolů běží, neb podmoly se ledakdes udělají a

p. 228

tudy na rybách znamenitá se škoda a ztráta děje. Holomkům někdy rozkážeš, a oni pohledíc na vodu, půjdou do krčmy pít. Než pošleš li je kdy, jed' sám za nimi ihned a neopatří li tak, jakž jim rozkázáno, potresci jich jednou i druhé, potom se budou obávati, že spíš dohlédnou a opatří. A tak úředník domluvy od pána, ba někdy i trestání a lehkostí uvarovati se může.

Při lovení rybníkův at' jsou všelijaké vazby i jiné potřeby k tomu náležité před časem od fišmejstra připraveny.

Dobytkové.

Purkrabě má všechny dobytky, krávy, ovce, svině, telata, prasata, husy, slepice, kačice a tak všecken dobytek ve všech dvořích v počtu míti. Narodí li se co, napiš, sejde li co, napiš, a zmrhá li se jakým obyčejem a proč se to zmrhalo, ptej se. Přišlo li z nedbanlivosti a z neslušné příhody, to šafáři na mzdě sraz. A ty takoví dobytkové necht' se v létě zavírají pro škody, aby do škod nešly a v zimě at' se v chlévích v teple chovají.

p. 229

A co kterému dobytku potřebí jakých obrokův aneb píce, včas opatř, at' jest dostatek, aby dobytek vždycky byl sytý, chceš li ho užítí.

Obilé.

Což se pak obilé dotýče, když se sežne a v mandely sklade, vyčti mandele, kolik kterého jest, maje ten počet od šafáře oznámený. Poto[m] dej vzíti dva mandele nejlepší a dva nejhorší, a ty před sebou rozkaž vymlátiti. A což ti dadí, tolik se v jiných všech najde. A tak budeš rozuměti, co v slámě obilé j[es]t, však ne vždycky se tak úplně trefuje, neb něco myší snědí, ale proto nemělo by mnoho chybiti, zvláště pak na mnoze o několikonácte korcův nin není. To pak když se mlátiti bude, tedy vyměře dej obročníkovi, at' sobě v příjem pro paměť napíše. Což se pak jakéhožkoli obilí vymlátí aneb změří a zase kde se kam co, buď na syji aneb jinam vydá, to všecko každé obzvláště at' se do register zapisuje.

Obuv čeledi panské.

p. 230

Purkrabě aneb písař má míti cejchův volověnných počet některou kopu. A když komorník který aneb jiní, kterýmž se obuv dává, přijdou, nemá žádnému obuv od ševce vydána býti, leč by ten cejch měl. A když by který p[r]o cejch přišel, ohledej, má li obuv strhanou čili ještě celou, a ty cejchy od každého ať švec chová, když by ku počtu přišel, aby se po týchž cejších porozumělo, kolikeru obuv vydal. Tak jest lépe nežli na vrub.

Hospodařování.

Každý týden má purkrabě šafářovi vypsáno dáti, co všecka čeled' aneb jeden každý z nich do téhodne na každý den udělati má. Jestliže se tak stane, to bude dobře. Pakli nestane, jdi s šafářem v počet a ptej se, proč se tak nestalo. Bude li se který nečasem aneb deštěm vymlouvati, ale vyptej se, co jest v děš' dělal, mlátil li jest čili hnůj kydal. Purkrabě také má v své moci uzdy, šle, prostranky, biče, šňůry, lopaty, vidly, sekery, pily, klíny, rejče, motyky, pro-

p. 231

vazy, řetězy, radlice, krojidla [etc.], a tak rozličné jiné potřeby, a to vše nové. To[h]o všeho má sobě v čas dobyti, když by nejlacinější bylo. A když šafář přijda dí, dej šle, dej prostranky, a tak cožkoli jiného žádá, tedy má purkrabě šle strhané aneb prostranek od něho přijíti, a prvé nežli mu nové dá optati se, jak jest to, nedbanlivostí li či kterak jinak strháno a zkaženo.

Toto zvláště na péči měj, ve dvoře sobě čeled' zřed', aby se v čas z pole klidilo, a což se sklídí aneb což se vseje, buď jinam vydá, jakž prvé o tom dotčeno [etc.], k tomu veliká pilnost sluší. Nebo při útratách slušných opatrnost úředníková poznána bývá.

Tuto se nětco o správě a registřích sirotčích nedostává. Ale to se z první správy napřed položené doplniti může.

Když by který sirotek dorostl, aby o něm vědomost byla, kde jest. A kdyžby se on osaditi chtěl a ona vdáti, tedy s volí pána, pokudž by co na téhož sirotka přišlo, aby se vyhledalo a vydalo. A tak se panství bude moci osazovati, když se sirotci nerozběhnou a statkův jim nerozberou. I

p. 232

stane se jim dobře, že se to opatřilo. Než v každé rychtě at' truhlici obecní k chování sirotčích peněz mají, a touž truhlici at' má někdo hodnověrný a klíček od ní někdo jiný at' chová, a úředník at' ji svým sekretem pečeti a bez jeho vědomosti žádný neotvívá.

Jestliže by také jaké odúmrti na pána připadly, ty se také najdou aneb k záduší obrátí, však vždy s dožádáním vůle páně. A tak konečně ta opatrnost bude pobožná i prospěšná, když se všecko takovými paměťmi řídití bude.

Což se pak koli při kterém úřadu kdy zřídí, potom úředník s písařem s těmi registry ku pánu přijdouc, zpraví pána o tom o všem, dadouc mu registra hlavní i správní sirotčí, kteráž od toho času jsou udělána k zapisování takových sirotčích věcí, a ta při pánu býti mají.

Písařova správa.

Písař, kterýž důchody vybírá, má býti věrný a střízlivý, spravuje se úředníkem při všech věcech i

p. 233

při vydávání peněz, a bez vůle úředníkovy žádnému, leč by páně rozkázání bylo, žádných peněz vydávati nemá, a kteréž by důchody vybíral, aby toho pilen byl, každý plat při svém času aby vybíral, nezadržuje na lidech žádného platu, a úředník buď mu v tom nápomocen. A vybera všelijaké platy, pánu aneb úředníku tu summu dávati má. Také aby se peníze neroztrhovaly, než pokudž by potřeba ukazovala, čeledi aneb na dělníky rozvrhouc coby potřebí bylo, aby písaři některá summa dána byla. Pakli by kde které dojmání zůstávalo, to aby se mu ukázalo, a tak bude pilnější k dojmání, aby ocasové a dluhové jedni na druhých neostávaly. A když by to písař, což mu v ruce dáno, vydal, zeptati se aneb přehlédnouti, jak jest to a nač vydal, a úředník toho všeho vydání každého tého dne má sobě extract učiniti.

Úroci také aneb jiní platové at' se na zámku aneb v místě slušném vybírají, ne aby se přijdouc prve sedláci zpili než by úrok dali aneb snad někteří peníze prohráli.

Písař při placení a při vybírání dů-

p. 234

chodův k lidem pěkně se chovej a na ně se neokřikuj, neb mu to nenáleží k lidem ukrutnou aneb zlou mysl ukazovati. Přečinil li mu kdo z lidí aneb z čeledi co, j[es]t od toho purkrabě k napravení. Také od psaní listů lidí neobtěžuj v jejich potřebách, neb od toho službu má, leč by co podlé slušnosti a na kom dle potřeby uznal.

Písař dává li komu jaké summy z rozkázání páně aneb purkrabě, bež od těch komuž dáváš quitancí pro potomní paměť, a takové quitancí při počtu ukazovány býti mají.

Každý nedělský den písař dej se najíti na zámku, a kteréž se věci toho dne zapisují všech jiných úředníků menších i také placení pilen bud', ač jestliže se sám v svůj měsíc uraziti nechce.

Registra pěkně, správně a řádně sobě zřediti má takovýmto způsobem. Nejprvé udělaje sobě zvláštní registra, do těch napřed zapisovati všecky příjmy, každý obzvláštně. Potom tímž způsobem všecka vydání všelijakých potřeb, však každé zvlášť zapisovati se mají, a kdyžby kterého listu stránka došla, tu hned počísti

p. 235

a summu lateris aneb partis napsati má. Ne aby to[h]o tak nechal a zanedbal, až by potom maje ku počtu jíti a již jej činiti, aby se teprva měl v registřích vertovati. A přijda ku počtu, jestliže by sobě register takovým způsobem nezřídil, každé věci příjmův i vydání, tak jakž se napřed píše, nezapisoval, aby se teprva s tebou nadívati a tebe všemu tomu učiti měli. A ty přijda ku počtu, neumíš úst otevřítí a o ničemž žádné zprávy dáti, drbaje se v hlavě, nevíš se kam díti. Tožť pak ten, kterýž s tebou na počtu sedí, musí v registrách sám vyhledávati, vertuje se sem i tam a za tebe počet činiti. A tak, což by s tebou v hodině srovnati mohl, musí na tom týden seděti a tvým nepořádným register zřízením mohla by se tobě aneb pánu křivda státi. Protož radím každému, poněvadž smíš takovou věc na sebe vzítí, aby tím častěji registra sobě přemítal a je pořádně parti-zoval a nemakuloval. Nebo každého písaře bedlivost po registřích poznána bývá.

Každému písaři, krerýž důchody panské přijímá, j[es]t náležitá věc, aby se v freje,

p. 236

v ožralství, ve hru, v zlé tovaryšstvo a v časté pocházky nedával, než toho, jakž napřed dotčeno, hleděl, ač nechce li pánu v podezření vjíti. Když se tak chovati bude, nemalou lásku u pána najde.

Každý písař, kterémuž pán svých tejných věcí a listův věří, má je v tejnosti míti, pilně jich chovaje a žádnému živému z lidí nezjevuje.

A tak písař všelijaká registra, buď obilná aneb jiná, kterýchž by s náležitostí potřebí bylo, má sobě zřediti a připraviti, aby je pohotově měl. Též také vařilo li by se pivo na prodej, má sobě registra udělati a pořádně každého varu komu by se pivo vystavilo, tak jakž by sladovník oznámil, o to pilnosti míti, aby zapisoval a po čem každý sud, maje s krčmáři vruby, aby peníze za též pivo od nich bral a dluhův na nich nezadržoval.

Správa šafářova.

Šafář ve dvoře má rozkazovati všechněm pacholkům dělným i dívkám, všecky buditi, aby ráno

p. 237

vstávali, a u večer ležet jim kázati, všudy opatřiti aby dvůr pilně zavřen byl, dobytek všecken aby lačen nebyl, potom sám nejposléze lehnouti. Také dobytek, když by zamořený byl, tím prašivý bývá, o ten sluší zvláštní pilnost míti. Též aby ty všecky dobytky vždycky v počtu měl a cožkoli jiného na dvoře jest, aby nic nehynulo.

Nápravy, pluhu i jiné dvořské potřeby, aby toho všeho měl vždycky bez nedostatku pohotově, a to aby se ve dvoře dělalo. Neb druhdy ledacos se zláme, ježto p[ro] tu věc někdy celý den se obmešká.

Má také pilen býti, aby dědina dobře zvorána a vypravena byla, aby sýje šla pořádkem, včas aby se hnůj na pole vyvezl a nejlép na podzim, neb j[es]t užitečněji než jindy.

Stodol, obilé buď pilen, všecky mandele každého obilí aby v počtu měl a sám aby mlatcům mandele k mlácení vyčítal, a což jakého obilí který týden se vymlátí aneb z humna přijme, též což se ho toho téhodne nač vydá, aby v neděli přijda ku písai, uměl o všem pořádně zprávu dáti.

Sena i votavy aby šafář pilen byl,

p. 238

aby se v čas těch věcí což nejvíce možné naklidilo a jiné píce též, zvláště zadniny, ouhrabky a plévy aby se nemrhaly, ale to všecko aby se k času zimnímu chovalo. Zase ty všecky věci aby se pořádně pěkně vydávaly, nic k zkáze a k zmrhání ať nepřichází, ani sekanina. Než to všecko volům, kravám, telatům i ovcem ať se prostředně dává a sekanina jedna za druhou aby vždycky byla.

Provazník aby vždycky v čas prostranků, halsštriků, oprátek, lán, šlí i jiných potřeb na-dělal.

Dívky ať v zimě v kotlích vodu hřejí a plévy, ouhrabky aneb sekaninu ať ve dčbeřích aneb škopcích paří, aby se dobytku teplé dávalo.

Ovčáka k tomu přidržeti, aby se v ovčíně čistotně měl, často jej vyklizoval a ovcí pilen byl, neb by ovce tím kašlati a znemocněti mohly. Pakli počnou kašlati, aby jim to hned opravil, jakož každý dobrý ovčák tomu i jinému nedostatku při ovcích rozuměti má.

Šafář má se o všecky věci s purkrabím raditi a o všech věcech se ho do-

p. 239

tazovati. Čeled' má pěkně řídit, ať se nevadí, jedni druhých poslouchají a díla svá pilně dělají. A jestliže by kdy doma pro nečas zůstali s koňmi a vorati pro mokro nemohli, aby tehdáž doma hnůj kydali aneb jiné dílo dělali a nezaháleli.

Byla li by která čeled' nedbanlivá a šeredestvím co zmrhala, krom slušné příhody, té aby se na mzdě její srazilo. I bude potom pilnější ten i jiný, aby žádný zúmýslně škody nedělal.

Dívek také šafář pilen býti má, aby nádobí všelijakého pilny byly a čistotně je chovaly, krávy aby dobře vydojovaly, mléka pilně chovaly, dobré a čisté mléčné dělaly. Šafářka k těm a takovým věcem pilně napomínej. Jestli by pak to od úřeníka uznáno bylo, že šafář těch všech věcí zanedbává a na něčem skrze zanedbání jeho škoda se stala, má mu to na mzdě vyraziti a k tomu hned skutečně ho potrestati.

Kdyby se kterého času čeledi nedostalo, tedy sirotci ti, kteříž jinde u lidí slouží, ať se berou a služba ať se jim jako jiným dává a v ničemž křivda nečiní, aby k hanbě

p. 240

a lehkosti aneb o poctivost, zvláště dívky, nepřicházely. Nad tím také šafář zvláštní bedlivost a péči nésti má.

Jestli se který týden co jakého dobytka připlodilo aneb se zabíti dalo, buďto samo od sebe umřelo, a mléčného co se utratilo, to všecko přijda k úředníku aneb písaři aby oznámil a zapsati dal.

V marštalech svícny plechové aneb lampy ať se jim zřídí.

Úřad kuchmistra.

Kuchmistr má pilně a pořádně potřeby všelijaké do spižírny přijímati a všecko chovati a po míře s vyčítáním kusů mis i všelijakého nádobí přijímati a zase vydávati, a na to, což k sobě če[h]o přijme, aby registrík měl.

Při vydávání krmí masa vařeného aneb pečeného i ryb z kuchyně na stoly i na prebendy, k tomu ke všemu bedlivě dohlédati má. A jakž od purkrabí naučen bude, tak se chovej, a viděl li by kdy při čem jaký neřád, netrp toho, ale na purkrabě vznes, a on to naprav. Neb jest nejslušněji,

p. 241

kdož potřeby k jídlu jedná, aby při vydávání také pilen byl a sám dělil.

Kuchmistr i k tomu pilně dohlédej, aby žádný kuchař bez vůle je[h]o nikam nic nedával, leč komyž by náleželo.

Kuchmistr knoty, svíce lojové časem svým dělej, tak aby v tom dostatek byl, a tím neobmeškávej.

Což k sobě koření, mléčného aneb jiných věcí přijme, měj na to zvláštní registřík, aby zase každou neděli před úředníkem, což zase z to[h]o vydáš, nejprve zapsati písaři dal, potom počet ze všeho učinil. A to všecko obzvláštně aby se zapisovalo, a tak z podezření vždycky vyjítí budeš moci.

Správa kuchařova.

Každý kuchař o to s starati má, kterak a jaké krmě v který čas strojeny býti mají pánu, aby proměňoval. Když by pak hosté byli, aby úpravněji strojil. A o to se raditi, aby při hostech zřetelněji krmě dělal, pečené[h]o nepřepaloval, dovařoval, nezapaloval. Ač prve jest o tom nemálo v správě purkrabově dot-

p. 242

knuto, jak on k tomu také dohlédati s pilností má. Však při tom kuchař ne samým purkrabí se spravovati má, ale také někdy kuchmistrem. Poněvadž kuchmistr z svého počtu z spižírny potřeby jemu vydává. A ostatek kuchař ať dokládá uměním řemesla svého pro poctivost panskou i svou.

Nemá kuchař žádnému postranně nic z kuchyně vydávati nez vůle kuchmistroy. Neb on z toho v počtu činění práv býti a ukázati musí, co se kam obrátilo. A byl li by kdy od koho jaký křik pro nějaký nedostatek, kuchmistr všecko vypítí musí.

Klíčník.

Úřad klíčníků jest, aby vždycky věděl, kolik varů piva a kolik sudův piva přijme do pivnice na týden, a tak přijda k purkrabí aby pověděl, kolik se sudů který týden piva

vypilo, a dej to zapsati. A jestliže by který týden od jednostejné čeledi více piva vypito bylo, úředník ptej se na ten neřád, kudy to přišlo. Též také co se který týden chleba vydá,

p. 243

úředníku pověz, a to každou neděli aby se vše zapsalo po kolika stryších.

Klíčník vinný též jako i při pivě ať ten řád zachovává ve všem. Též klíčník vinný i pivní ať octy dělají a k nim často dohlédají, neb se jich mnoho spotřebuje.

Pekař.

Pekař co kdy ze mlýna kolik strychů který týden do pekárny přijme a zase po kolika stryších chleba speče a klíčníku dá, to v neděli, ať před úředníkem oznámí a písari zapsati dá.

Sladovník.

Sladovník cožkoli jakého obilí na sladovnu přijme, to sobě do registr zapsati dej, též co z toho piva kdy který var a po kolika stryších svaří. A chce li úředník, může taková registra druhá míti, aby věděl, kdy co na sladovně a jaký dostatek jest. Také komu se co piva a po čem vystaví, aby písar věděl, koho z čeho upomínati, zapsati se má.

p. 244

Sladovník hled' piva dobrá vařiti a slady, když toho čas jest dobře dělati. Pakli by uznáno bylo, že by kdy nedbanlivostí svou který slad zkazil aneb zlé pivo dělal, moha to jináč opatřiti, má se mu to přivrci, a tak potom bude pilnějši. Pakli by mu to z jaké příhody přišlo, tedy mu toho ne tak těžce vážiti a ten slad zkažený prodati a jiný na to místo koupiti. Též byla li by nezroštná pšenice, té také může odbyti a jiné koupiti raději než by na ní škodovati měl.

Obročník.

Obročník všecky ospy na míru vybírati a přijímati má odevšad i ze dvorů a všecko každé[h]o obilé obzvláště v přijem sobě zapsati a úředníku ukázati. Též zase na míru z obročnice, kdež a komuž by mu bylo od úředníka rozkázáno, vydávati a každou neděli o všem před úředníke[m] oznamovati, aby se zapsalo. Při tom jakž se úředníku zdá, na

čem by přestáno býti mohlo, aby k tomu přihlédl, buď na koně domácí aneb na hostinské, jak by se

p. 245

dávati mělo, dobytčům též, aby se obročníkovi poručilo a on aby tak činil. Chtěl li by také úředník koňům svým více nežli by mu náleželo obroku bráti, buďto kdožkoli jiný, toho obročník věrný jemu ani jinému nemá trpěti, ale na pána takovou věc vznésti. Nebo když při počtu bude a jaký se neřád v registrách obročníkových najde a on se z toho slušně nevyměří, trestán bude.

Obročník místo purkrabě má časem do dvorův dohlédati, nad ženci i nad jinými dělníky postávati a k mladcům přihlédati, ponůcky na zámku osazovati a ku ponocným dohlédati, a tak ve všech věcech purkrabím se spravovati.

Správa fišmejstrova.

Co fišmejstr má na práci míti a kterak k rybníkům dohlédati, je vodami nadřzovati a při násadách kterak je opatrovati, o tom jest dosti potřebně napřed v správě purkrabově položeno, ježto se tém každý spraviti může. Než poněvadž se to u některých pánův trefuje, že se úřadové rozdělují, totiž že

p. 246

fišmejstr a purkrabě každý z nich svou zvláštní správu má, což fišmejstru a jeho úřadu náleží, přečta sobě tu správu napřed psánu, má to[h]o všeho pilen býti a tak tím pořádkem k rybníkům dohlédati a je opatrovati, aby pánu svú pilností užitek přivésti a sobě chvály i poctivosti dobytí mohl.

Předkem fišmejstr má sobě rozkázati purkrabí dáti úročního přediva, pakli by úročního nebylo, ale bude li co domácího na dělán, pakli by ani domácího neměli, tedy má jinde koupiti a dívkám dvořským dáti zpřísti, oznámě, jaké by niti přísti měly. Pakli by dívky přísti nemohly, ale některé jinde ženy aneb podruhyňe at' předou a ty jim zaplat'. A když by těch nití dosti bylo, zjednati dva kolovraty a rozkázati holomkům aneb těm, kteříž k rybníkům dohlédají aneb při nich pracují, aby ty niti soukali a předena svili, potom dívky vyvařily a na klubka svily. Na tom' jest nemalá sporota, neb což se doma udělá, za to netřeba platiti. Pakli by se to tak doma spraviti nemohlo, ale koupiti někde nití na centněř pojednou, aby radši zby-

p. 247

lo než se nedostalo, neb tu i na váze přibude. A od toho hned jednoho z holomkův míti a zjednati, kterýž by všecky vazby dělati a spravovati uměl, byť se pak takovému i nad službu učiniti mělo, tak aby v to[m] ve všem vždycky dostatek byl, a kdyžby se který rybník lovíti měl, aby tu hned ty potřeby pohotově byly, jako nevod veliký i malý, vatyky, kesery, řešeta [etc.], kádi, přeběračky, trůčky, dčbery, korčaky aneb sypně, též i plachty a koše, lodí také, neb toho všeho při lovení potřebí bývá. K tomu voznic několik s vozy ať jest vždycky pohotově pro potřeby domácí, zvláště dčber mírný.

Dáti vydělati několik koží hovězích a vymazati je čistě, a zjednajíc ševce, dáti z nich lovcům škorní nadělati, aby pro zimu trvati u vodě mohli, neb tě to dosti rovně tím způsobem stane.

Když se který rybník loví, ať jest vždycky při tom písář, a jestliže se hned z nevodu ryby prodávají, jakéžkoli a po čemkoli, to aby hned tu zapsal každého, zejména kdo co a zač vzal, buď za hotové aneb na dluh, na jaké roky a do kterého času ru-

p. 248

kojmě přijmouc, ať všecko pořádně zapíše. Pakli by se jakéžkoli ryby, buďto kapři, štiky aneb drůbež na různu prodávali z nevodu aneb z kádi, při tom takový pořádek zachován býti má.

Fišmejstr ať ryby prodává a jiný někdo věrný ať do nějaké nádoby peníze bere, a písář tu stoje, ať každého, kdož jakých ryb koupí a zač zejména zapisuje. A přijda ten den z rybníka, hned fišmejstr má se dáti s písářem v počet, co j[es]t ten den těch ryb prodáno, zvěda toho summu, vzýti k sobě i peníze, od toho kdož je přijímal, a hned je přechísti. Potká li se summa s zápisem, to dobře, pakli se co nedostane, tedy to ukradl. Potom fišmejstr ty peníze schovej a písář sobě summu v registra zapiš, a tak při každém lovení rybníka každého dne se zachovej.

Jestliže se pak ryby z rybníkův do haltěřů vozí, jakož se stává, a z haltěřů že se prodávají, tedy při každém prodaji a vydávání ryb ať j[es]t tu chvíli hned písář, jak kdo a co jich vezme a po čem ať do register zapíše, vždycky se tak při každém prodaji ryb chovaje. A ta registra ať pí-

p. 249

sař v své moci má a fišmejstr ať peníze za ty ryby přijímá a chová a potom z nich pánu počet učiní. Pakli by fišmejstr register těch písáři svěřiti nechtěl, tedy ať jsou udělána

dvoje registra, jedny at' fišmejstr má a druhé písáť. A písáť at' sám v obojích prodané i na kuchyni vzaté aneb rozdané svou rukou zejména každému zapisuje. A když bude při počtu, oboje ta registra aby v hromadu snešena byla.

Kdyžkoli které rybníky jakoužkoli násadou nasazuje, fišmejstr měj od toho zvláštní registra, do kterýchž by sobě zapisoval všechny rybníky, zejména co do kterého a jaké násady odkud, na dvě li čili na tři tepla, čili plod na výtah aneb na výrost výmětky aneb kapry třícími na trdlo, se nasadí, tak aby toho paměť sepsanou měl a věděl, co kdy a kterého léta do které[h]o rybníka vsazeno aneb přisazeno jest.

Fišmejstr na to mysliti má, když by toho čas a potřebu lidskou uznal, aby co nejlépe ryby prodati a pánu užitek přivésti mohl.

Fišmejstr žádnému žádných ryb z haltěřův bez vůle páně rozdávati nemá, než

p. 250

všeho se na pána dotazovati, leč by pána dojíti nemohl aneb že by pána doma nebylo a že by kdo z hostí páně aneb někdo z dobrých lidí přijel, a poznal by toho potřebu, pro poctivost páně rybami poctu dáti a od pána přivítati může. Též také chudým aneb služebníkům páně, kteříž toho zasluhují, nezbraňuje se, však aby se k nim měrou ukazoval. Má li fišmejstr svůj dům a čeledě, bez vůle páně žádných ryb sobě bráti nemá, než což mu k službě přidáno a pánem vyměřeno, co by sobě vzíti měl. A cožkoli komu z páně rozkázání na dčbery aneb po různu jakých ryb dá aneb bez páně rozkázání sám od sebe, to všecko každému zejména, však zvláště z rozkázání panského a zvláště svého dání aby zapsati dal a při počtu to ukázal.

Správa velmi užitečná.

Jakož jsem napřed při radě a správě panské položil a toho dotekl, že o nějakých jiných potřebných věcech panských a užitečných, širší správu jako tuto z zadu položím a napíši, i takto o to[m] kladu.

p. 251

Položil jsem napřed krátce, kterak každému pánu velmi užitečné jest nemalý počet volův koupiti a na pastvy je rozdati, a vypasouc, zase polovici prodati a jiných opět časem svým nakoupiti, na tom jest znamenitý užitek. Však každý rozumný, ač jest krátce toho dotčeno, může tomu vyrozuměti. Též také jest při tom dotčeno, kterak se ti volové i mlátem od várek piva chovati mohou. I také, kterak úředník při s[vatém] Janu má volky

mladé výklestky kupovati a jaký toho užitek. A což se vepřoviny a pickoviny dotýče, jak se čeled' tím chovati má, také jest oznámeno. Pak majíc masa tak spravená, buď při tom bedliv, ať se čeledi dosti vaření dává, aby tím syti byli a masa tolik nesnědli. Neb mnozí toliko v neděli a ve čtvrtek čeledi masa dávají a sic jindy nikdy, pravíc, že na tom každá čeled' může dosti míti. A to vaření ať jest proto tak uděláno, aby jísti mohli, nečiníc křiku, že není mastné ani slané, než ať jest vše v míru.

Ovec což může kde nejvíce chováno býti ve dvořích, to jest nejlépe. Nebo nejprvé hnůj výborný od nich bude. Dru-

p. 252

hé beranův a skopcův spotřebu, toho každého roku může se uprodati, a co pak vlna užitku přinese, mléko od nich také nětco váží. A chcete li ať j[es]t ještě spořeji, tedy volův tím více kupujte, a čím jich více koupíte, tím více, když jich polovici prodáte, darmo vám přijde, zvláště kdež mejt od stavu panského a rytířského neberou. A tak kdež prvé maso stálo tři sta zlatých, nestane toho polovici. A když ovce chovati budete, jež to jste prvé telat k bití potřebovali, to přichováte i ovcí, a kdež to stálo prve LX zlatých, nestane toho polovici. Neb se doma ty věci rovnou měrou spraví.

Také kdybyste krávy místo volův bítí chtěli, nezdá mi se býti užitečné, neb to draže stane o polovici, než raději krávy staré nechť se prodají a za ty peníze ať se volův koupí, tuť vám zisk na kožech i na loji přibude.

Vepři také na zámku aneb na tvrzi, u pekárny, korami a votrubami krmiti se mohou, též také ve mlýně prachem i jinými příbytnými věcmi drahně se jich do roka vykrmiti může. A v tom opět sporota

p. 253

veliká masu hovězímu, a sádlo bude darmo. A tak tu opět na tom zisk.

Což se pak slepic dotýče, těch drahně bývá při zámku. A protož mně se zdá tato sporota dobrá, aby jim dlouhé posady zdělali a v nich korytce. K tomu ať jest jeden, aby kvasil tluč ječnou v nějakém štrokvase, tak aby málo nakyselé bylo a jakoby těsto býti mělo, a do těch korýtek ať jim klade a tím je krmí a žádného pití ať jim nedává, v pěti dnech budou v divy tlusté. A takové jsou k jídlu tři lepší a prospěšnější nežli čtyry churavé.

Ve dvořích což se slepic chová, bude li při tom pilnost, může se jich množství chovati, a to vždycky na míru přeměřiti, jakým je obilím a čím do kterého času vychovati mají. A tu zviš i na týden, co se jim dávatí má a co se od nich v témdni vajec sbeře a jaký toho

užitek bude. Nebude se také obročník moci vymluviti, když by z počtu vyjítí nemohl, že by to s slepicemi strávil. A také když pána doma není, slepic se přispoří, neb se utráceti nebudou.

V každém dvoře hleďte přísazovati

p. 254

telat výklestků, což můžete nejvíce. Neb jakž kravám užitek mine dojivem, tak jich málo může požití, a dívky k nim chovaje, tent' užitek snědí a spijí a svou mzdu vezmou, kdyby jiné práce nebylo. Než z jara krav nakoupiti sluší, jakož se doleji podpisuje, a tito volkové přísazení vždy ať rostou do tří let, potom teprv ať se tepou a jiní opět přísazují, aby z jednoho dvoru vytepouc jeden rok, ten zase nasadili, druhý rok z druhého [etc.]. A tak když sobě to zhodlujete, jedni budou růsti a druzí budou se jísti, i bude se moci každého roku přispořiti několik volů.

V kuchyni má býti dobrý řád, aby purkrabě někoho tu postavil při stolích, aby tak dáváno bylo, jakž napřed v purkrabově, kuchmistrově i kuchařově správě oznámeno, a ať stolu páně aneb purkrabova jiní stolové výsluhami se podělí, jakž kde na kom vidíš, a posledkům aby tolik zůstalo, což by dosti měli, a tu také aby zbytků nebyvalo.

Ryby drobné, běl aneb vokouny čeledi místo masa mohou dávány býti, tak aby když na obědě maso mají, na večeři

p. 255

místo masa ryby měli, tu též opět masu spořeji.

Husy od s[vatého] Bartoloměje jednak až do Vánoc, jedna na páně stůl a druhá na purkrabův a na starších stůl ať se dávají. Ty poněvadž se na trhu velmi draho kupují, dosti se jich ve dvořích naploditi, odchovati i vykrmiti může, a což na ně krmíc je naložíte, za to zase peří, prach a sádlo míti budete a husy darmo, ješto na trhu kupujíc, musil by za to mnoho kop dáti. Divoké k tomu.

Což se prasat dotýče, toho by k jídlu ve dvořích dosti býti mělo, poněvadž se svině chovají. Ptákův úročních a k tomu, což se jich přikupuje, toho drahně bývá. Po všech panstvích čihadla aneb místa k tomu ať se najímají, aby z to[h]o ptáky platili, také jich tu nětco přibude.

Kdež se zvěřina dává, tu opět masu bývá spořeji, zvláště husy, kačice [etc.]. Nebo kůže zvířecí i srní k polštářům se hodí a peří ptačí aby se do nich chovalo, toho se také potřebovati bude.

V pústě což se útraty ryb dotýče, to také měrou dávati a proměšovati sluší

p. 256

říčnými aneb potočnými rybami, a což se první týden utratí, to znamenati, aby tak bylo až přes púst, leč by hosté byli.

Másla a sýrův, aby toho dosti darmo měl, nepřikupuje, tedy nad to, což se dobytka sic ve dvořích chová, když z jara bývá, pošlete do Nymburka aneb tam, kdež obyčejně krávy laciné bývají, a necht' se krav do každého dvoru deset aneb patnáct koupí, více li koupíte, více poživete. A necht' jich dívky hlédají, dojí a trávu jim nosí, a šafář at' jest toho pilen, co se mléka nadojí každého týhodne, toliko pilně at' je vydojují. I přehlédniž to, jak do téhodne mnoho másla a sýra od těch krav naděljí, to purkrabě at' přijme a schová, druhý týden též a tak každý týden. Neb se krávy lepší na mléčné mají, když se dobře vypasou a trávy dosti míti budou. Pakli by který týden méně bylo, jdi s dívkami v počet a ptej se, kudy to přišlo. Neb to nemůže nežli neřádem aneb nějakou nedbanlivostí přijíti. Pak těch sýrův at' purkrabě neutrácí ale chová, a místo těch at' kupují jiného sýra loňského, kdež by lacino věděl, a tyto domácí at' časem svým prodává a

p. 257

zaplatí ony kupované těmito, a tak máslo a sýr darmo přijde. Když pak těch krav užitek mine, tedy se mají prodati, neb se dobře rozpasou, a tím ziskem dívkám se zaplatí a své peníze, kteréž jsi za krávy dal, zase míti budeš.

Což se ovec dotýče, j[es]t jich dobré chování pro sýry, že lepší budou, a jestliže jim sena dosti nemáš, ale necht' se listem osikovým chovají.

Do kuchyně potřebí j[es]t vaření rozličné[h]o jako mrkve, řepy, cibule, petržele [etc.], toho všeho at' se dosti u dvorů naseje, a zvlášť cibule, neb té vždycky každého dne v kuchyni potřebují. O plevačky takto uděláš, uložte na některé, jakž rozumíte, na zboží i u dvoru, ty at' plejí, aby zdaleka nechodily, od toho jim platíc. Neb vždy lépe jest, než by se na trhu kupovalo a méně to stane.

Též také převrha za jediný den, co se hráchu utratí a počet toho zvědětí, co ho do roka spotřebujete. A rovně též o krupách, o krupici, o prosu, o pohance, o houbách a řípě suché, a tak o každém vaření na to pomyslete, aby se i to časem zjednalo, když lacino bývá.

p. 258

Těž také máku domácího i úročního převrha, co by do roka dosti bylo, toho spotřebu míti můžeš. Řepný těž olej bývá velmi dobrý, když z něho kdo umí hořkost vytáhnouti. Semenečný jest obyčejný, toho může doma také spotřebu býti.

Toto sluší věděti, kdež se mnoho sviní spolu chová, že šedesáte mty ovsa může se půl druhého sta vepřů vykrmiti a k tomu osmnácte vepřův, na každý vepř počítajíc deset měřic. I nechť se pak každý vepř dá za jednu kopu grošův českých, jakož se i dráže dáti může, učiní tolik kop grošů, kolik vepřů. Ale kdež se mnoho sviní chová, může se na dvě stě vepřů chovati, však tak, ať jim oves melí a tluč jísti dávají. A ty všecky vepře tak vykrmené můžete prodati, chyba kterých by doma k zabítí potřebí bylo.

Vozníci ať se v zimě chovají sekaninou, tlučí jim mastíce, a k tomu do téhodne ať se na čtyry vozníky strych ovsa dává, toliko když vyjeti mají aneb kdež by sytí byli po vodě. Těž také na tluč aby jim maštěno bylo, dosti jest do téhodne druhý strych. Ale když se jimi těžce dělá,

p. 259

tedy dáti jim takovou potřebu jako jízdným aneb jakž se uzná.

Ve všech dvořích buď oves všechněm koňům dělným, slepicem, husem, jehňatům i k jiným potřebám odložen, tak aby řádem všecko v počet šlo.

Víno ke dvoru.

Což se vína dotýče, počítám deset pinet na každý den že by mělo vystačiti, však jeden den to zvíte. I mělo by tak sedm drejlinků do roka vystačiti. Přidávám na kuchyni jeden drejlink, a tak osm drejlinků dosti jest. Také druhy pána doma nebývá, i tím se něco přispořiti může, a což se tím naspoří, to zajedno půjde v počet, když pak hosté přijedou, zase to přispoření vypijí. A když svým časem vín nakoupíte v laciný čas asi za tři sta zlatých, budete míti svá vína k svému pití darmo, ostatek spenežíc.

Až potud správa o hospodářství od M[istra] Mikuláše Černobíle sepsaná.

p. 260

Traktát o odúmrťi, písmo přivodí Mistr Jan Hus.

Pán Bůh rač tvou žádost v dobrém naplniti skrze zasloužení Pána našeho Jezu Krista. Milý příteli, žádáš, abych tě zpravil, kterak máš se míti, aby v brání odúmrťi nepochybil, duše neposkvrnil, Boha nerozněval, království věčného neztratil a zatracení těla i duše nezasloužil. Chválím tvou žádost, neb má pochop v slovu Pána Jezu Krista, jenž dí skr-

ze s[vatého] Mar[ka] VIII. kap[itola]. Co platno jest člověku, že by vešken svět získal a své duši škodu trpěl? Aneb kterou dá odměnu za duši svou? Jako by řekl milý Spasitel: Nic není platno, ač by vešken svět získal a duši své lakomstvím uškodil, jenž jest lepší i dražší nežli všecko zboží světa tohoto. Ale pohříchu té pravdy milovníci světa neznají, protož směle

p. 261

hřeší, duše málo váží a na zboží věčné málo dbají, a však mají slyšeti: Co platno j[es]t člověku, že by vešken svět získal a své duši škodu trpěl, že by z ní Ducha svatého vyhnal, d'ábla by v ní vpustil, v jeho moc by ji dal a milosti boží by ji zbavil a k věčnému by zatracení ji připravil? Již zná bohatec v pekle pohřbený, co jest platno jeho duši, jenž j[es]t zboží choval, na chudého Lazara nic nedbal, kterou již odměnu dá za svou duši, aby ji z věčného zatracení vykoupil, jistě všecko zboží světa tohoto by za jeho duši dali, již by ji z muk věčných nevyplatili. Neb dí pravda: Kterou dá člověk odměnu za duši svú? Jako by řekla pravda, není nižádné odměny, jíž by duši vykoupil na věky zatracení. To znamenajíce lidé, mají pilni býti, aby lakomstvím své duše neztratili, pamatujíc, že dí Pán Ježíš: Pilně se ostříhejte od každého lakomství a žebrání, odúmrtí, nápadů veliké se přidrží lakomství. Protož mají věrní křesťané pilně patřiti, aby lakomství se vystříhli, bližním milosrdní byli, věčného zboží neztratili a potom u věčné muky neupadli.

p. 262

Dvě straně jsou při nápadech, jedna bráti, druhá nebrati. První strany kdož se přidrží, brzy padne. Druhou kdož drží, nezabloudí odúmrtích, jedné ač nezřízeně odúmrti vydával by aneb že nedá svobody svým lidem, aby mohli své prodati aneb přátelům odkázati. Protož já to znamenaje radím, aby se každý pán strany jistější držel. Chce li kdo dokonání s těmi nápady učiniti, tedy nebeř jich. Ale snad dí někdo, když žádného přítele nemá člověk, komuž má býti to zboží? Krátká odpověď, komuž on dá své, to[h]o bude, ale díš, ač umře, nedada nižádnému? Chceš li dokonale učiniti, rozdej chudým a dluhy zaplať, jsou li kteří. Když tak učiníš, jistě nezabloudíš, neb to zboží jest jeho úsilí a on jest pán toho zboží. A ty pane, byl li jsi aneb jsi jedné jeho obránce a soudce, a za to bereš platy a službu a v nouzi velikou k obraně můžeš skrovnou pomoc vzíti. Neb jinak by mělo všecko tvé býti, což sedláci tvoji mají, tedy by ves, když za tři sta koupě, musel by snad za tisíc koupiti. Protož kupující vsi, hleďte na plat, ale ne na nábytky lidí, jedné tak, aby mohli dobře plat dáva-

p. 263

ti pánu, jenž má panovati, tupě zlé, mstě nad nimi, velebě dobré, zbraňuje jich, zákon boží veda, dáváje každému což na něho sluší a požívaje zboží vedlé boží[h]o přikázání. Věř mi, kdož tak panství vede, ten na věky nezahyne. Neb tak do skonání stoje, zachová boží přikázání, pro něž bude míti věčný život.

Ale že málo lidí nalézám, kteříž by tak úplně se odúmrti a nápadů varovali (neb jsou velmi k času poslednímu světa tohoto v lakomství zabloudili vedlé svatého Písma proctví) a Písma svatého nenalézám, by velelo tak bráti odúmrtí jako berou. Protož nesmím raditi, kdy mají bráti a kdy nemají. A ze všech příhod k braní neuzří jistější, než když poddací člověk dí: Pán kam obrátí statek můj, tam buď. A také když poddaný umře bez poručenství, nemaje nižádného přítele, a to má zvědíno býti zjevným ohlášením v soudech a v tvrzích aneb v kostelích. A tak ohlašují ti, kteříž nechťi lakomstvím svého zboží i své duše naprziniti. Ale ta správa lakomým jest velmi protivná, ač jest více nežli od smrti k spasení i k zboží

p. 264

prospěšná, neb milý Pán Bůh dává věrným svým také i zde prospěch, jakož Písmo svědčí. Protož kdož nechce lakomstvím své duše poskvřiti a chce Pánu Bohu se líbiti, duši spasiti a řádem vedlé Boha i zde prospěch míti, ten drž ty zprávy již řečené. Neb Písmo svaté velmi volá na pomstu těch, kteříž křivě berou lidem jich statky. A zvláště na ty, kteříž ustavují sobě práva, aby lid svůj dřeli. Na ty kvílí Pán Bůh skrze Iza[iáše] v IX. kap[itole], řka: Běda, kteříž ustavují zákony neb práva křivá a písíce nespravedlivost, psali jsou, aby v soudu utiskli chudé a násilí učinili při pokorných lidu mého, aby byly vdovy kořist, neb loupěž jich sirotků roztrhali. Co učiníte v den navštívení a truchlosti z daleka jdoucího a kde opustíte slávu, jako by řekl: Nikdež, neb nižádné nebudete míti pomoci ani slávy, a tak budete bez pomoci bídní, hanební a zatracení. Neb práva sobě ustavujíc, můj lid jste rmoutili a zákon můj jste zavrhli p[ro] svá ustanovení. Neb tak psáno j[es]t v zákoně božím v III. knihách Mojžíš v XXVII. kap[itole]. Dcerky Salfatovy stály jsou před Mojží-

p. 265

šem a před Eleazare[m] knězem a přede všemi knížaty lidu, a řekly jsú: Otec náš umřel j[es]t a neměl synův, dej nám dědictví mezi přirozenými otce naše[h]o. A i Mojžíš spra-

vedlivý soudce a vůdce nechopil se lakomě odúmrtí neb nápadu, aniž j[es]t všetečně soudil, ale podal pře těch dcer osiřelých k soudu božímu. A řekl j[es]t Bůh k němu: Spravedlivé věci žádají dcerky Salfatovy, dej jim dědictví mezi příbuznými otce jich, ať po něm v dědictví vstoupí. A chtě Pán Bůh, aby ten zákon byl držán po všechny časy, dále dí Pán Bůh: A k synům Izraelským mluvíti budeš toto: Člověk když umře bez syna, dcerce je[h]o půjde dědictví, pakli dcerky nebude míti, ale bude míti vstoupce v dědictví bratří své, pakli bratří by neměl, dáte dědictví bratřím otce jeho, a pakliby ani strýcův neměl, dáno bude dědictví těm, kteříž jemu nejpříbuznější jsou. A bude to synům Izraelským svaté aneb stvrzené zákonem věčným. A i slyšíš zákon boží, jež j[es]t sám vydal, zákon svatý ne křivý, zákon věčný, ne vedlé vůle lidské proměněný, zákon zjevný, ne k rozumu zastíněný. Rozuměl tomu zákonu

p. 266

s[vatý] Řehoř, protož jako papež v svých knihách dí: Poznali jsme, že některým poddaným lidem rodiči jich, totiž otec, máte aneb děd aneb bába nebyvají dopuštění k dědictví, ale jich zboží k požitku kostelní mu přitažena bývají, o kteréžto věci usoudili jsme, aby přátelé mroucích, kteříž v vladařství kostelním jsou, jako dědicové po nich v zboží vstoupiti měli, aniž co z mrtvých buď utrženo. Pakli by dítky malé po sobě ostavili, dokavadž by k letům nepřišly, aby statek svůj zpravovati mohly. Osoby aneb lidé buďte vyvoleni opatrní, jimž jích přátel věci dány aneb poručeny mají býti k ostříhání. Tak mluví s[vatý] Řehoř, pak s[vatý] Augustin v obecném kázání na ono slovo s[vatého] Luk[áše] v III. kap[itole]. Nic více než co ustaveno j[es]t vám nečiňte, dí takto: Bývá nestrpědná, to jest ukrutná věc, když nuzitelé něčí shromáždují, hříchům svým hříchy přidvojují, to j[es]t ze lsti své a loupeže požitky nazývají, když lúpež vnesena bude v komoru. A vdova, bude li chtěti v úmysle čistoty ostati, dodauci dary, v statečku sotva ostane. Protož těmi listmi naplnil měšce své, vidíte, jest veselý, zá-

p. 267

sobný, ani kostelu dávají a Bohu děkují, jako by od něho ty peníze jim dány byly, i tím také hřešíce, že loupeží svých Boha chtějí býti účastna. Tak mluví s[vatý] Augustin: Již máš důvod z božího zákona a z řečí velikých dvou svatých, že odúmrtí slušejí na nejbližší přátele a že jsou nuzitelé aneb násilníci chudých sirotků a vdov, kteříž je od zboží jích mrtvých přátelův tisknou. Neb dí pán skrz Izai[áše] v III. kapit[ole]: Lid můj nuzitelé jich loupili jsou, a ne toliko ti, kteříž tak nuzí své lidi, ale i kněží, jež navodí, aby

jim otcové nechajíc děti a přátel, svá dědictví dávali. Toho se Augustin varoval. Protož dí v kázání o životě kněžském: Kdožkolivěk chce, vydědě syna, dědicem učiniti kostel, hledej jiného, jenž by přijal, než Augustina. Věděl s[vatý] Augustin, že hlas jest dědiců v pláči s[vatého] Jeremiáše: Dědictví naše obrátilo se k cizím. Ale toho hlasu nechť lakomci slyšeti, neb více váží tohoto světa zboží nežli věčné spasení, ale ne tak pamatuje slovo Pána Ježíše, jenž dí: Lačen jsem byl a nedali jste mi jísti, žíznil jsem a nedali jste mi píti, host jsem byl a nepřijali jste mne,

p. 268

nah a neodili jste mne, nemocen a v žaláři a nenavštívili jste mne. Jděte ode mne zlořečení v oheň věčný, jenž připraven jest ďáblu a angelům je[h]o. Na to mluví Svatý Augustin řka: Poněvadž v oheň puštěn bude, kterýž jest nedával věci své, kdet' se zdá, kterýž chápal se cizího, puštěn má býti? A poněvadž s ďáblem hořeti má, kdož jest nahého neoděl, kde se zdá hořeti bude, jenž jest loupil? To ty pamatuje, měj na svém dosti, nehledej z úmrtí kořisti, buď chudým milosrdný, aby došel milosrdenství.

Také napomínám tě, aby, když soudíš, peněz řečí nehonil, jakož mnozí činí, že sprostná nebožátka pro jedno slovo p[ro]stnosti řečené odsuzují o peníze a někdy o hrdlo. Ale tu jest znamenati, že jiné jest když z neopatrnosti bez zlosti člověk promluví a jiné když ze zlosti ku pohanění pána nebo soudcích, a to má moudrý soudce dobrotivě rozdělití bez prchlivosti, mluvil li by nepokorně, ale vsaditi ho v kládu, aby přišel k sobě a pokořil se. Též urazil li by koho, aby utrpěl na životě a straně dosti učinil podlé úmluvy, a pánu aby se

p. 269

pokořil. Pakli by zabil ze zlosti, peněz nemá pán bráti, aby morděře propustil. A zdá mi se nejjistější strana, když pán položí pod penězy pokutu, a kdož jí přestoupí, aby vezma tu pokutu, dal chudým, cestu opravil neb na jiné dobré obecné obrátil neb tak by lakomství se ostříhl, jehož se nebrzy ostřeže, kdož ty pokuty na se táhne neb pohřichu taký rád vidí, když se jeho poddaný co přestupně dopustí, raduje se někdy sečbě jako lékař ráně a kněz smrti, aby pán vzal vinu, lékař ze uléčení rány a kněz ofěru. Ale ne tak člověk nelakomý, neb k svému požitku tělesnému nehledí. Také kdyžť se udá býti domněvačem, ješto říkáte ubrmanem, kterouž stranu užříš pravou, neutrhuj jí, jedné ač by ta strana přivolila, neb někteří mají obyčej, že pravé strany utrhnou a křivé přidadí, a tak sami hřeší a stranu křivou v hřích věčný zavedou, že přijme cizí jako své. Také udá lit' se kdy

souditi a víš jednu stranu pravou, odsud' ihned a nepodávej a nepud' na domněvače aneb ubrmany, jakož činí mnozí, nechtíc pravdy učiniti, aneb jedné straně nepřejí aneb nechťi se pro pravdu ostuditi

p. 270

aneb že nuzí stranu chudší, aby se jí stesklo, a tak aby svého statku darmo aneb za kus chleba ustoupila své pravdy, a tak jsou nádavci aneb nuzníci nebo odstrkači proti božímu přikázání. Tyto věci zdá mi se běží obecně mezi vladykami. Protož tobě sem napsal, aby se uměl zpraviti a jiné témuž pro Pána Boha naučiti, aby vzal věčnou odplatu za malú, toho Pán Ježíš pomoz na věky požehnaný. Amen.

V Starém Městě pražském u M[istra] Daniele Adama z Veleslavína.

Léta M.D.LXXXVII.